

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

Google™ books

<https://books.google.com>

PETRI DVODI
FRANCISCI FILII
PATRITII VENETI, ^{325.01}

PERIPATETICARVM DE ANIMA
Disputationum Libri septem.:

Ad Amplissimum, ac Serenissimum
Reip. Venetæ Principem
ALOYSIVM MOCENICVM.

Venetijs, Ex Typographia Dominici Guerrai, & Io. Baptista
fratrum. M D LXXV.

ILLVSTRISSIMO,

ATQVE SERENISSIMO

REIP. VENETAE

PRINCIPI

ALOYSIO MOCENICO,

Petrus Duodus, S. P. D.

A hominum est conditio,
qui dignitate & potentia
cæteris præstant, vt quæ in
eis elucent virtutes aut vi-
tia, eò clariora & conspe-
ctiora fiant, quò sunt illi reliquis omnibus

2 gradu

gradu & dignitate superiores . Vitia principum rebus publicis omnium sunt multò perniciosissima , at virtutes maximè salutaris : illa ab humana , & ciuili , in deterrimam , ac ferocissimam naturam hominem traducunt ; hæ pares nos Diis immortalibus reddunt : Illa otium , & quietem ciuitatum perturbant , in his salus publica legum , & iudiciorum ratio omnis continetur . Præclaræ sunt virtutes tuæ ALOYSI Mocenice , etiã si illæ in quouis considerentur : at dum in te conspiciuntur , qui sublimem dignitatis locum in nostra Rep. tenes , eò illustriores in se omnium oculos conuertunt . Propterea iure optimo vno ore ac consensu omnium gentium ac populorum omnium litteris atque linguis celebraris , Princeps natura ad imperandum aptissimus , dignitatis amplitudine ornatissimus , Prudentia præterea , iustitia , sapientia , religione , ac pietate præstantissimus ; quibus amice (vt ille loquitur) coniurantibus , & miro concentu inter se temperatis , non modò nomine sed re ipsa tu Serenissimus

renis. salutaris. His animo mihi obser-
uantibus, libros hos meos, quos de anima
superioribus proximè mensibus composui,
in tuo longè ornatissimo nomine apparere
volui; non tam quia optimus quisque Prin-
ceps animorum foetus sibi lege, & natura
deuinctorum, suo quodammodo iure om-
nes vindicat; nec tam quia patronum te po-
torem exoptare multis de causis possum
neminem, quàm quòd hæc à me formata
anima, interna quadam suæ naturæ vi ac
commotione, nec non mutua quadam con-
sensione, ad te vnum rapitur, ad te vnum ac-
currit, & pergit; maximè cum animadu-
erit principem esse communem Reip. ani-
mam, ad totum autem libentissimè partes
eiusdem generis contendunt, vt inde salu-
brem spiritum hauriant, ac diu viuant inco-
lumesq; seruentur. Accedebat præterea,
hanc meam erga te obseruantiam, quasi hæ-
reditario iure mihi à meis traditam fuisse: vt
enim olim Andreas Duodus patruus me-
us, ac insuper Franciscus parens, ambo tunc
trierarchi

trierarchi creati sub felicibus auspiciis Thomæ Mocenici parentis tui, munere naualis militiae, ob id præsertim felicissimè functi sunt, quia in parentem tuum tamquam in exemplar absolutissimum strenuissimi ducis intuiti quid eos facere oporteret eliciebant: Ita ego in hoc meorum studiorum mari, in te vigilantissimum vniuersæ Reip: quasi communis nauis gubernatorem oculos defixi, vt, quatenus mihi liceret, simul & admirarer, & æmularer. Hæc itaque anima mea, multiplici ratione tua, ecce nunc ad te properat, teq; pro eo ac debet humiliter salutat. Ad quod agendum Franciscus quoque Piccolomineus vir omniscientiarum genere ornatissimus, Philosophusq; omni laude cumulatissimus: & Reuerendus Thomas Peregrinus vir profectò numquam satis laudatus, qui vnus veterum Philosophorum Theologiam, tamquam Deus inter homines, ab interitu & obliuione vindicauit, vehementer hortati sunt: quorum alterum studiorum meorum

rum ducem & moderatorem vnice diligo, cui nihil antiquius esse perspexi, quàm vt nobilitati Venetæ, atque adeò tibi multò prudentissimo ac grauissimo Principi, qui in ea Principem locum obtines, gratificaretur; & quantum industria diligentiaq; possit, etiam prodesset: alterum verò ita admiror, primæ sapientiæ causa, quam è superiore loco publicè profiterur, vt eius hortationibus acquiescisse tam mihi gloriosum sit, quàm tibi, qui tuorum gloriæ faues, & studes, iticundissimum. Diu faustus viuas, & felix.

Potiora errata sic corrigito.

Pagina	Linea	prima	adiuncta	lege abiuncta
	linea	15	materiam	lege motum
10	linea	21	Lib. octavo	lege quinto
14	linea	21	perpendendos	lege perpendendo
16	linea	9	rudicamus	lege indicamus
	linea	16	moti	lege moneri
	linea	18	per hac	lege per hanc
	linea	32	Boethius	lege Boethus
20	linea	16	rudicant	lege indicant
34	linea	18	nostram	lege Naturam
36	linea	37	pars	lege partem
42	linea	37	perfecti	lege perfectè
55	linea	2	cont. 25	lege 27.
56	linea	27	in	lege sunt
68	linea	10	quare	lege quia
69	linea	12	gradus	lege partem
70	linea	25	in alio	lege in alia
77	linea	16	melis	lege mellis
86	linea	14	vlus	lege vlus
106	linea	29	extendenda	lege ostendenda
107	linea	12	in 10.	in 2.
120	linea	8	dicatur	lege dicitur
125	linea	30	quare	lege quia
133	linea	4	vt	lege at
136	linea	9	videretur	lege videret
143	linea	31	bualisnam	lege qualisnam
165	linea	25	sine	lege sine
166	linea	16	cont. 30.	lege cont. 3.
169	linea	32	nora	lege nota
178	linea	1	<i>πρωτεριστων</i>	lege <i>πρωτεριστων</i>
191	linea	31	peius	lege prius
194	linea	20	separare	lege separari
195	linea	25	cuius	lege cuius
197	linea	4	curtur	lege virtut
100	linea	19	rui	lege frui

PETRI DVODI
 FRANCISCI FILII
 NOBILIS VENETI,
 De Anima Liber Primus.

Cap. I. *Et est exordium libri.*

A N I M A E cognitio adeò est hominis propria eiusq; conditioni accommo data, vt qui eam non expetit sui met sit oblitus, qui non quærit præter naturam sit dispositus, qui in parte non possidet iure homo censi non mereatur. Nam anima adeò est præclara vt corporeis omnibus præstet, adeò ampla vt numquam nisi solo Deo repleatur, tam facultate lata vt omnia fieri nata sit, tam formosa vt solis pulchris oblectetur, tam sublimis vt Deo proximè accedat, tam permanens ut rectè disposita mortalia omnia paruipendat. Qui animam cognoscit, percipit mundi nexum, Cœli & mortalium Hymeneum, Naturam hominis, scopum institutionis hu
 A manæ

manæ vitæ, qui Animam ignorat sui met est ignarus, ex qua ignorantia omnia ea emergunt mala, quæ humanam vitam turbant, ac labefactant, iure itaque digna est Anima, vt vir quilibet ingenuus uiribus omnibus diu noctuque in eius meditatione uersetur. Nec iniuria Pithagoras, Plato, Aristoteles, qui Principes fuere philosophorum, magis in attinentibus ad Animam, quam in cæteris se accuratissimos præstitere. Reliqui etiam uiri sapientes in hoc conuenere, scientiam omnem seorsum ab Animæ cognitione inanem ac superuacaneam esse censendâ: animæ uerò cognitionem, ex se utilem, ex se optabilem esse; propterea cum ego quamprimum ualui, & per ætatem mihi licuit, ad sapientiæ studia animum appulissim, nil magis exoptauim, quam ut de Animæ natura, & conditione, quid sentirent philosophi, & præsertim Aristoteles, cognoscerem. Iam enim per conuenientem familiaremq; animi mei institutionem, munere sacræ fidei optime noueram, Animam hominis Dei omnipotentis beneficium creati, in corpus sibi paratum infundi, illudq; perficere ac formare; ita tamen ut post corporis reassumendi dissolutionem ab interitu seruetur incolumis: attamen summopere exoptauim sapientum quoque mundi scrutari sententias, ut perciperem quò nos eleuet humana ratio, in quo debeat corrigi, in quo ualeat uel non ualeat, sine superno lumine attingere ueritatē, ut ex mutua hac collatione perciperem quantum sacræ fidei teneamur firmiter, ac cōstantius ueritatem eius lumine mihi patefactam amplecterer: quod cum ubique faciendum est, tum maxime in Vrbe, & Rep. religiosissima sub Principe, qui ut Iustitię ceterarumq; uirtutum ita religionis est exemplat, cum itaque modò tenear de meis studijs maioribus meis aliquam rationem reddere, nulla alia uia cumulatius me posse id præstare iudicauim, quam per editionem horum

libro-

librorum de Anima, in quibus, quid de ea præsertim senserit Aristoteles, consilium meum est explicare. Et quoniam suimet, ac suorum operum, nemo est conueniens iudex, propterea uiris sapientibus hos primos animi mei fœtus proponere decreui, ut si qua in parte eos iudicauerint deformes, rectoribus rationibus formare non dedignentur. Iam prisca inoleuit consuetudo, ut iuuenes, non nullis publicè propositis assertionibus, hoc ipsum efficerent: uerùm longè utilius esse duxi, de rebus pleniore oratione uerba facere, ut inde simul, & assertiones, & cumulata rerum explicationes elici possent, ne statim post publicos literarios congressus, ueluti res suis fundamentis destituta perirent, ac euanescerent.

De qua Anima sit agendum. Cap. II.

NIMAE conditio adeò est sublimis, ut diuinitatis dignitatem usque ad eam descendere existimauerit Plato. Aristoteles uerò etiam Deum Animam mundi nuncupauit, & separatas mentes censuit esse cœlorum Animas. Verùm ne pertinẽtia ad uarias scientias simul imperitè, & contra decreta Aristotelis permisceamus, de sola mortalium anima, & præsertim de Anima hominis uerba faciam, & quidem iure meritò: in homine enim omnes animæ gradus, & facultates inueniuntur, quæ cæteris mortalibus competunt: Propterea Aristoteles in suis de Anima libris minimè de cœlorum animis uerba fecit, & falluntur ex recentioribus illi, qui, ut noua afferre uideantur, affirmant Aristotellẽ de Anima uniuersè sumpta disseruisse: nam si communem animæ definitionem perpendimus, inueniemus eã minimè cœlorum animis conuenire, cum cœlum non sit corpus instrumentarium, sed ab Aristotele inter simpli-

cia numeretur; idipsum patet considerando explicacionem singularum animæ partium, nunquam enim de Anima cœli sermo fit. Ratio autem cur de Anima cœli Aristoteles non sit loquutus in libris de Anima, ea est quam nuper attuli. Propterea Simplicius malè sentit, cum dicat Aristotelem non agere de Animis cœlorum, uel quia exactè de eis differuit Plato, cuius explicacioni Aristoteles se subscripsit, uel quia per ea quæ de eminentia nostri intellectus in tertio de Anima tradidit, uoluit nobis patefacere attinentia ad Animas cœlorum. At falsa profectò utraque ratio censeri debet: prima non est admittenda, nedum quia non idem sentit Aristoteles cum Platone de Anima cœli; Verùm insuper, quia nunquam consueuit aliquid prætermittere, quoniam ab alijs declaratum fuerit, ita enim suam philosophiam minimè absoluisset. Altera quoque ratio reiicienda est, quoniam declarata de nostro intellectu uel non conueniunt cœlorum Animis, uel modo diuerso.

Qualis sit Anima consideratio. Cap. III.

VARIÆ, & præsertim tres, de Animæ cōsideratione, fuere sententiæ; nonnulli omni ex parte putarunt eam esse Physicam, alij partim Physicam partim diuinam, quidam nec diuinam dixere nec Physicam, sed mediā. Primæ opinionis fuit Alexander, qui omnem Animæ gradum censuit à materia pendere, & consequenter subijci naturali considerationi. Propterea Arist. de omni Animæ gradu in libris de Anima differuisse uidetur. Hæc sententia vera non est: primò ratione fundamenti, nō enim omnis Animæ gradus à materia pendet, vt in progressu apparebit: secundò idipsum patet ex Aristotele, qui in primo de partibus Animalium, so
lam

Iam nutrientem & sentientem Animam dixit esse naturam, intellectum verò negavit esse naturam, & ad Physicum pertinere, ideo in proœmio de Anima contextu 15. & sexto diuinæ sapientiæ contextu 2. non de omni Anima, sed de ea sola dixit debere Physicum differere, quæ à materia pendet: secunda, & tertia opinio in parte sunt veræ, & in parte falsæ: vera est secunda opinio, quòd anima sentiens & nutriens pertineant ad Physicum, intellectus verò ad diuinum: errant tamen plurimi eius opinionis assertores, in quorum numero est Philoponus: quia censent considerationem vtranque absolui in libris de Anima; quod minimè dicendum est. Nam Aristoteles pro facultate semper considerationes varias accuratè seiunxit, scientias nō permiscuit. Et hoc patet considerando, quòd Aristoteles in tertio de Anima de intellectu proposuit agendum non absolutè, sed solùm vt est particula Animæ, de eo egit semper explicando, quæ illi conueniunt, vt complicato cum corpore, & per quandam comparisonem cum sensu, & cum formis à corpore pendentibus: quòd si etiam diuinam eius essentiam nonnunquam attigit, id fecit obiter, ob nexum illius libri cum duodecimo diuinorum, & quoniam medium ex quo colligebatur Physicum erat. Tertia pariter opinio veritatem cum mendacio permixtam nobis proponit, dum enim dicimus scientiam de Anima non esse Physicam, non diuinam, sed mediam. Proculdubio, qui censent ita esse mediam, vt Mathematicæ mediæ sunt, falluntur, vel enim daretur quartus gradus speculatiuæ Philosophiæ, qui tamen non admittitur, vel sciëntia de Anima esset Mathematica, quod dici nō debet, cum Mathematicus in sola uersetur quãtitate. Propterea errat Philoponus dum inquit ea, quæ sunt, uel esse sensibilia, quæ sine materia nō cognoscuntur, uel esse imaginabilia, quia sunt in materia, & per imaginationem se-

iungi.

iunguntur, uel esse adiuncta ex se, ac secundę conditionis esse scientiam de Anima, & Mathematicas. Hoc minimè est admittendum, quia Animę consideratio non est sine materia, cum definiatur per corpus Physicum. Pariter decipitur Simplicius, qui propterea sciētiam de Anima censuit mediam, quia anima non est natura, sed mediat inter naturam & separatas mentes: hinc nedū Platōnici, uerū sapientes omnes Chaldæi, Aegyptij, Hebræi, Græci, Latini Animam medię cuiusdam conditionis esse asseruere. Quę sentētia uera non est, quamuis enim anima recta aliqua ratione possit iudicari media; non tamen ita est media, ut natura non sit, & ei non conueniat definitio naturę tradita in secundo Physicorum; ideò Aristoteles in secundo Physicorum frequenter ostendit animam esse naturā, ut etiam in octauo Physicorum. 27. ubi materiam animalis nuncupauit naturalem, & in primo de partibus animalium, & iure quidem, nam omnis forma à materia pendens, quę finis est generationis, natura nuncupari meretur. Quare pro resolutione difficultatis dicamus scientiam de Anima nutriente, & sentiente omnino esse Physicam, cum nutriens, & sentiens natura sint: sciētiam de intellectu absolutè, & ratione essentię eius esse diuinam, ut tamen traditur in tertio de Anima esse Physicam. Et ratio est, quoniam in tertio de Anima solum explicantur nonnullę eius Physicę conditiones per media Physica: at absolutè, ut est vna essentia abiuncta à corpore nō pendens nō propriè ibi explicatur. Demū sciētia de Anima est media, & hoc dupliciter, primò per cōparationem, quatenus inter formas Physicas maximè accedit ad substantias diuinas: secundo, quia natura nonnunquam accipitur non in sua latitudine, sed ut distinguitur ab Anima, & infra Animam collocatur, per quam secundam acceptionem dicimus scientiam de anima mediare inter considerationē naturę

turę

turę sub anima collocatę, & considerationem diuinarum mentium : & hinc prouenit quod uniuersa naturalis Philosophia præsertim in duas secatur partes ratione duplicis acceptionis naturę. at tamen absolutè utriusque consideratio Physica censeri debet.

Quem locum sibi vendicet in naturali Philosophia Anima consideratio. Cap. IIII.

DISSENTIUNT Græci, Arabes, & Latini interpretes de loco, quem sibi vendicet animę consideratio inter libros ad uiuentium notitiam pertinentes, quorum opiniones, cum sint varię, ego earũ posthabita relatione solum illam explicabo, quę cum rationi, tum verbis Aristotelis magis videtur esse consentanea : Affero itaque vniuersam naturalem philosophiã in duas principes partes esse diuisam : quarum vna & de cõmunibus, & de attinentibus ad naturam infra Animam collocatam differitur, quę omnium consensu antecedit : in altera verò agitur de attinentibus ad viuentia, in qua secunda parte disputaturus Aristoteles de viuentibus, initium sumpsit ab historia Animalium, & iure quidem, nam in viuentium gradibus eorumq; partibus plurimę inueniuntur diuersitates satis latentes, & occultę, quę vel ex dissectionibus, uel ex obseruationibus, ac partium mundi peregrinationibus innotescunt, per quas solum quod ita est cognoscimus : quę cognitio antecedit, & nos excitat ac dirigit in causarum inuestigationem : idè Aristoteles in initio secundi de partibus animalium affirmat se prius historiam tradidisse inquit, ex quibus, & quot numero membris singula animalia consistet, libris historiarum, qui de his scripti à nobis sunt, plurius

nus explicauimus: id ipsum colligitur ex primo de generatione animalium cap. tertio. Absoluta historia explicanda sunt causæ, & principia animantium: & quoniam materia origine est prior, & per eam res magis sub sensum cadunt, & nos ducunt in notitiam formæ, ideo post libros de historia sequuntur libri de partibus animalium, partes enim sunt materia eorum proxima; de quibus cum agatur, necessarium fuit simul de earum usu verba facere: quod libri de partibus antecedant libros de Anima, patefecit Aristoteles, dum in primo libro de partibus considerauit, an agere de Anima pertineat ad Physicum: cum libris de partibus necitur libellus, qui est de partibus motui animalium inserviientibus. in cuius postremis uerbis legitur, quod proximum est de Anima verba facere; propterea libris de partibus succedunt libri de Anima: & iure quidē, nā explicata materia sequitur ut de forma dissertatur: ex notitia autem materiæ & formæ consurgit exacta cognitio compositi, ex cuius prænotione progredendum est ad declarationem affectionum eius: propterea post libros de Anima sequuntur libri qui parua naturalia nuncupantur: quorum primus est liber de sensu & sensibili, ideo in eius initio inquit Aristoteles, quoniam de Anima & eius facultatibus differuimus, sequitur ut de proprijs communibusq; operationibus uiuentium agamus. De quibus differens Aristoteles conuenienti ratione primò agit de attinentibus ad externos sensus, secundò de attinentibus ad internos, tertio de attinentibus ad communem animalium motum, necnon ad generationem, postremò de attinentibus ad uitam & mortem, quem ordinem patefecit in calce libri de motu animalium. De Plantis autem ultimo loco agendum censuit, ideo quotiescunque eius considerationis mentionem fecit, semper illam postposuit reliquis partibus naturalis philosophiæ,

phia, ut patet ex proœmio Metheorologicorum, & ex fine, pariter ex libro de sensu & sensibili, nec non de longitudine & breuitate uitæ, & iurè id fecit, dum enim duo ita se habet ut unum non sit necessarium pro noticia alterius, consuevit Aristoteles de eo prius agere quod est natura prius; uere autem natura prius est id quod est perfectius, huiusmodi sunt animalia dum conferuntur cum plantis, & id præsertim seruandum fuit in uiuentiũ declaratione, quoniã opera & organa animalium magis patet: insuper in animalibus inueniuntur omnes animæ gradus, & propterea ne sermo esset concisus, continuata serie de animalibus fuit primò agendum, de quibus cum agatur, in uirtute etiam multa declarantur pertinentia ad plantas: solùm remanserunt nonnulla de Plantis in specie explicanda, de quibus minus consuevit Aristoteles esse sollicitus, propterea in postremam partem ea reiecit.

*Exploduntur nonnulli errores, & una instantia
dissoluitur. Cap. V.*

Ex explicata ueritate colligere ualemus errare Alexandrum, qui in calce Metheorologicorum dixit post illum librum sequi librum de partibus animalium; cum quo etiam nonnulli ex recentioribus conueniunt, qui libros de historia cæteris omnibus postponendos censent; sed decipiuntur: mouerunt Alexandrum ad hoc dicendum uerba Aristotelis in eo loco, per quæ se in subsequentibus de Animalium partibus uerba facturum pollicetur. At hoc nullius est momenti, quoniam in initio de historia animalium à partium denominatione orditur. Pariter exploditur error Auicennæ, Alberti, Aegidij qui libros de Anima primos esse pu-

B tarunt

tarunt inter libros de uiuentibus . Auerroes quoque minus rectè sentit , cum libros de plantis prætulit libris de animalibus, & de Anima. Demum conspicuus est multorum error , qui libros de generatione animalium nectunt libris de partibus : qua de re Philoponus non sibi constat; nam in proœmio de anima libros de anima ait se qui post libros de partibus animalium , in initio uero libri de generatione animalium ait post libros de partibus sequi libros de generatione animalium: nisi dicamus falsò adscribi Philopono commētarium librorū de generatione animalium, quod facile credo. Quod itaque eorum sententia qui inquirunt libros de generatione animalium succedere libris de partibus uera non sit, patet, quoniam conspicua sunt uerba Aristotelis in calce libri de motu animalium, quæ sic leguntur . De partibus animalium, de anima, de sensu, & memoria, somno, et communi motu diximus causas: reliquum est de generatione loqui, &c. Afferere quòd uerba sint deprauata, est rem certam per incertam explicare, & præsertim quia ille ordo rationi est summopere conueniens, & eadem sententia confirmatur frequenter ab Arist. nam libro octauo de generatione animalium cap. primo, secundo, & septimo manifestat libros de Anima, de sensu & sensibili, de somno & uigilia antecedere, adeò ut de re hac apud eos qui accurate perpendunt uerba philosophi nulla debeat esse difficultas: solum hanc sententiam dubiam reddunt postrema uerba libri de partibus animalium, per quæ Aristoteles librum de partibus cum libro de generatione connectit, nam inquit sed de partibus Animalium quam ob causam quæque sint dictum iam est per omnia Animalium genera, quæ cum explicata sint, sequitur ut de generationibus animalium differamus: pariter in principio libri de generatione Animalium uidetur eos nectere cum libris de partibus in-

ens

ens, cum de cæteris Animalium partibus, tum uniuersè, tum sigillatim dictum iam sit, &c. nonnulli uiri eruditi considerantes pugnam inter epilogum libri de partibus, & illum de communi animalium motu, quoniam epilogo de communi motu mira consensu uaria Aristotelis dicta, & ratio respondent, asseruerunt deprauatum esse epilogum libri de partibus: propterea mutarunt illum, ut permutatus legitur in Auerroë, sed quoniam permutatio cõtextuum est res summopere dubia, propterea sine permutatione dicamus, eundem librum uaria consideratione, & ratione diuersorum posse cum diuersis libris necesse; libri de generatione, per generationem, de qua, ut de propria materia agitur, rectè, numerantur inter libros, in quibus differit de operationibus, & affectionibus animalium: at ratione partium, & initii generationis necesse sunt cum libris de partibus: primus est ordo præcipuus & absolutè sumptus: alter est ordo in parte, & ratione alicuius; ueluti quartus meteorum ratione rei de qua agitur sequitur post tres libros meteorum, at ratione initiorum à quibus pendent declarata in eo libro, iungitur cum secundo de ortu & interitu. Ad hos duos nexus respiciens Aristoteles, mira arte utrunque de notauit, & libros de generatione animalium cum utrisque coniunxit; adeò ut ea, quæ primo intuitu uidetur contradictio, dum accuratè consideratur, sit explicatio curæ, & diligentia Aristotelis.

De præstantia cognitionis Anima. Cap. VI.

MANARVM rerum illæ quæ præclare sunt etiam sunt arduæ, & difficiles, quod in animæ cognitione manifestissimè patet, quæ simul & præclara, & ardua est. Præstantissima est consideratio

Animæ cum ratione generis, tum ratione propria: ratione generis quia speculatrix est, quæ actioni & effectiōni præfertur: ratione autem propria quia est de forma omnium formarum, quæ ad physicum pertinent, præstantissima, adeo quod si ad rem de qua agitur respicimus, soli diuinæ scientiæ cedat; insuper ei præstantia conuenit ratione acriuiæ, per quam uocem non debemus facilitatem cognitionis eius intelligere, non enim facilis est cognitio animæ, nec facilitas indicat præstantiam, sed intelligere debemus eam certitudinem, quæ in exacto, firmo, & constanti considerationis genere posita est, quod certum cum difficili minimè pugnat, ideo scientia de Anima simul & certa & difficilis est ueluti etiam metaphysica: Hæc certitudo conuenit considerationi animæ, non quia uerfetur in consideratione intellectus qui separatus est, ut censuit Philoponus: nam sciētia mensurari debet per id quod est eius propriū, at agere de essentia intellectus ad physicū nō pertinet, ut iam apparuit. Nonnulli, qui Alexandro sunt addicti, inquirunt certitudinem ex eo prouenire, quia in tertio de Anima agitur de intellectu agente qui Deus est. Insuper agitur de intellectu in actu, qui est ipsum intelligibile sine materia, quibus exactissima conuenit acriuiæ, quæ sententia longè distat à uero, tum quia intellectus agens non est Deus; tum insuper quia Arist. inquit scientiam de Anima esse certam, non scientiam de Deo siue de intelligibili: certitudo debet referri ad rem de qua agitur, res de qua agitur debet considerari ut definitur, Res de qua agitur est anima non Deus siue intelligibile: definitio est per corpus, & per materiam, ad hæc itaque respiciendum est non ad Deum & intelligibile. Simplicius asserit scientiæ de Anima conuenire certitudinem quia sibi proxima est, & in seipsam conuertitur, quæ sententia etiam non est uera: primò, quia multa sunt nobis

bis

oria cogitatio
 magis est

bis proxima quibus non conuenit Acriuia, ut patet de scientia ciuili quæ est de humanis actionibus, cui tamen exsententia Aristotelis in primo de moribus acriuia non conuenit. Præterea ea conuersio animæ in se sine passione posita à Simplicio Platonica potius quàm peripatetica est, nam anima sine phantasmate nihil intelligit, & solum se cognoscit cognoscendo alia, ut in tertio de Anima asseritur: accedit quòd si quæ animæ pars in se conuertitur, ea est intellectus, qui nec ratione suæ essentiæ neque ratione conuersionis in se sine passione ad physicum pertinet, sed ad alium. Et prætermisissis aliorum sententijs, dico scientiæ de Anima conuenire Acriuiam, quoniam est de principio, quod est natura prius, & minus per materiam natum permutari, omni alio principio ad physicum propriè pertinente, nam anima forma est, quæ est natura prior quàm materia, quoniã materia solum est prior origine: insuper est forma, quæ magis quàm cæteræ à materia pendentes est eleuata supra materiam, & cæteris omnibus præstat, & cum magis distet à formis elementorum minus per materiam uariatur, & hæc sunt uera de anima nutriente & sentiente: quòd si etiam ad considerationem intellectus conuertimur quatenus ad physicum pertinet, ratione quoq; eius hæc consideratio erit certa, cum sit de re apprimè supra materiam eleuata: & hæc sunt causæ quæ scientiam reddunt certam, ut ex primo Metaphysicæ, & ex primo Poster. colligitur. Neq; etiam ea certitudinis ratio negligenda est, quæ à Themistio asseritur, dum dicitur quòd scientia de Anima est certa, quoniam per eam explicatur præcipuum, & commune principium omnium scientiarum nempe intellectus, qui quauis nõ attineat ad physicum ratione suæ essentiæ, attinet tamen ratione modi intelligendi, ut est initium nostræ intellectiõnis. Ex dictis patet, quòd si scientia de Anima confertur cū alijs

partibus

partibus naturalis Philosophiæ, ea est certior alijs; si confertur cum scientia diuina, incertior ea est; si confertur cum Mathematica, in parte est certior, in parte est incertior; est certior absolute, incertior ratione nostri; est incertior ratione modi abstractionis, certior ratione rei de qua agitur.

De difficultate cognitionis Anima. Cap. VII.

ANIMAM esse difficillimæ cognitionis manifestant opiniones uariæ philosophorum, quæ de ea circumferuntur, nam dum eleuamur supra ea quæ sensibus usurpatur titubamus, & nil certi habemus, quod proferamus: uaria sunt quæ cognitionem Animæ arduam reddunt, cum enim Anima per definitionem manifestari debeat, siue uertamur ad attinentiam ad definitionem, siue ad attinentiam ad rem definiendam semper arduæ occurrunt nobis difficultates: & prætermisissis illis, quæ ad definitionem pertinent, quæ sunt communes alijs omnibus rebus per definitionem explicandis, perpendendos difficultates quæ ex Anima definienda oriuntur, hæ ex tribus fontibus effluunt, nempe uel ex antecedentibus, uel ex comitantibus, uel ex subsequentiis: si ad antecedentia respicimus, dubitamus de genere remoto, & proximo ipsius Animæ. Antiqui enim ad uaria predicamēta Animam retulerunt si conuertimur ad ea quæ comitantur naturam Animæ, dubitamus an diuidi possit, uel ne: & si possit diuidi, quo diuisionis genere diuidi possit, multiplex enim est genus diuisionis: & ad hanc partem pertinet ea dubitatio an omnium eius partium sit una communis ratio & definitio, uel ea communis ratio non detur, sed singularum diuersa sit: demum si conuertimur ad subsequētia, occurrunt nobis difficultates pertinentes

tes ad eius opera, quarum ea est præcipua anima habeat opus proprium, & contingat à corpore seiungi. uel eo careat, & propterea nequeat seiungi, quæ dubitatio circa solam uersatur intellectionem: proculdubio enim cæterarum animæ partium operationes sunt communes cū corpore, & propterea per corpus definiri debent, & ad Physicum pertinent cum operationes illæ, tum facultates quæ sunt initia earū. Nā quintuplex assignatur definitio di genus, unum Physicum, & non est sine materia, quamuis præsertim explicet formam. Alterum dialecticum, & dicitur per formam, hoc est per communia & probabilia. Tertium Mathematicum, & est explicatio formæ à materia pendentis cum abstractione à materia. Quartum diuinum, quod nõ ex abstractione, sed potius rei abstractæ esse dicitur, solus enim diuinus ualet essentiam à materia non pendentem attingere. Postremum est particularis artificis, qui formas in materia per artem efficiendas considerat, ideo per formam, & per materiam definit, quamuis frequenter definitiones quibus utitur à Physico recipiat: cum eo in parte conuenit ciuilis philosophus, qui in humanis uersatur actionibus: cum itaque animæ cognitio sit præclara, sit utilis, sit ardua, iure accuratissimi esse debemus in eius inquisitione.

Opiniones antiquorum de Anima. Cap. VIII.

TER cætera, quæ nos summo opere disponunt & excitant ad ueritatis inquisitionem, cognitio opinionis aliorum, & earum reiectio principatum obtinet: nam ut ex sententia Hypocratis non pura corpora quò magis nutries eò magis ludes, ita ex sententia Platonis non puros animos quò magis ornare scientia conaberis, eò magis peruerteris. Purgandi

diuitaque primò sunt Animi à falsis opinionibus; quod re-
 dè sit referendo, & rejiciendo aliorum inanes, & menda-
 ces sententias, quod præsertim faciendum est in rei diffi-
 cili inquisitione: quia facilius est cognoscere quid res nõ
 sit quàm quid sit: idè cognoscendo quid non sit, para-
 mur ad inueniendum quid sit; præterea percurrendo alio-
 rum sententias, excitamur, reddimur rationibus copioso-
 res, certius rem iudicamus, firmissq; in iudicio persisti-
 mus, & demum iudicamus non odio, sed ratione, uerita-
 tisq; desiderio moti ad nostram sententiam ferendam.
 Et cū hoc in omni accurata explicacione seruadū sit, præ-
 sertim fieri debet in Animæ consideratione, ob eius diffi-
 cultatem, præstantiam, utilitatem, ac opinionum uarieta-
 tem: perpendamus itaque quid de Anima senserint anti-
 qui. Quoniam Anima sensum fugit, & per eius opera in-
 quiri, & cognosci debet: propterea ad opera conuersi duo
 præcipua sunt quæ ad eius cognitionem nos ducunt; co-
 gnitio nempe, & motus: per hac progressi sunt antiqui ad
 animæ inquisitionem, & per hæc animam descripserunt;
 quibus addidere nonnulli incorporeū, uel tenuè corpus.
 Et cum in hoc conuenerint, innumerè deinde, de essen-
 tia animæ prodire sententiæ, quæ omnes in quatuor uelu-
 ti classes, & ad quatuor capita rediguntur. Primi, qui
 Philosophari cęperunt, à sensibilibus excitati, nil supra
 corpus excogitantes, animam, & nedum animam, immo
 & Deum esse corpus existimarunt: & hi uel putauerunt
 eam esse corpus simplex, ut Heraclides Ponticus, corpus
 æthereum Hesiodus, & Pronopides terreum, Thales a-
 queum, Diogenes aereum, Heraclytus igneum: alij esse
 corpus compositum, ut Democritus, Leucippus, Epicurus
 conflatum ex Athomis, Empedocles ex quatuor elemen-
 tis, Boethius ex igne & aere: mox alij cognoscentes eam
 non esse corpus, sed incorpoream asseruerunt esse for-
 mam

quæ in h. cogno-
 scuntur per se motum

De ipsa anima

opio

mam, non formam quæ sit substantia, sed formam quæ accidens sit. Huius secundæ classis fuit Zenocrates, qui Animam dixit numerum se mouentem: alij calorem, ut Cleantes, Antipater, Zeno Cittius, Nonnulli frigus; quidam harmoniam: hi omnes eatenus cõueniunt, quatenus animam existimarunt esse formam accidentis extensam. Ad tertium caput rediguntur illi qui animam esse accidens crediderunt & minimè extensum, sed puncti instar indiuiduum purum, & lucidum, & id uel in quadam portiore corporis parte locatū, ut puta in cerebro aut corde quemadmodum Chrysippus, & Archelaus dixere; uel esse quid liberius nulli parti affixum, ab omniq̃ determinato situ seclusum, totumq̃ parti cuiuslibet corporis præses, ut Zenophanes Colophonius, Asclepiades, Aristoxenus Critolausq̃; asseruerunt. Alij demum cognouerunt animam non accidens sed substantiam, non corpoream sed incorpoream esse, ut Pythagoras, Plato, Aristoteles, & horum sectatores, qui in tres partes sunt distributi; uel enim existimarunt omnem Animam esse formam diuinam & immortalem, ut Numenius, multi ex Pythagoreis, & ex Platonicis illi qui Animam uiuentium esse censuerunt portionem Animæ mundi; Alij ex aduerso omnem animam dixere pendere à corpore, & morti esse obnoxiam, ut Alexander, medicorum plurimi, & sectatores. Alij demum putarunt animam in parte mortalem, in parte æternam, ut plurimi ex Platonicis, & Peripateticis, qui nutrientem & sentientem dixere cum corpore oriri & interire, intellectum solum esse æternum. Plura his quatuor dinumeratis opinionum capita excogitare non ualemus, nisi pro quinto capite eorum sententiam referamus, qui negarunt dari animam, & animæ nomen esse inane penitus existimarunt, cuius opinionis fuit Pherocrates Phitiote ex Dicarchi

chi sententia referre Cicerone primo Tusculanarum
quæstionum.

Animam non esse corpus. Cap. I X.

QUI animam esse corpus existimarunt, in eam
venere sententiam, quia simile suo simili co-
gnosci putarunt, & quia anima iudex est corpo-
rum, ideo ex eo primo corpore videtur debere
constare quod cæterorum est initium, ut sic ualeat om-
nium esse iudex: quod etiam ratione à motu sumpta com-
probarunt, nam Anima mouet corpus, mouere hõn po-
test nisi tangat, tactus est proprius corporum, est itaque
Anima corpus. Demum quod vnà cum corpore patitur,
quod uiget uigente corpore, languet eo languente, & cu-
ratur per curâ corporis, nil nisi corpus esse potest. Propte-
rea Lucretius libro 3. ex sententia Epicuri colligebat.

Ergo Corpoream naturam animi esse necesse est

Corporeis quoniam Telis, ictusq, laborat.

Ac insuper.

Est igitur calor, ac uentus uitalis in ipso

Corpore, qui nobis moribandos deserit artus.

Hanc sententiam exactissimè reiecerunt Pythagoras,
Plato, Aristoteles: nos quoque Animam non esse corpus
cognoscere possumus, primo ex actione: nam corpus ad u-
num aliquod efficiendum determinatum est, ut ignis ad
calesciendum, et ab anima opposita pro ueniunt; corpus
ad vnum motum est determinatum, ut leue ad motum
sursum, graue ad motum deorsum, anima quouis mo-
tu mouere ualet. Præterea corpus non ualet aliud moue-
re nisi primo & ipsum moueatur, nec ualet moueri nisi di-
uidatur in motorem & mobile: cum itaque anima mo-
ueat animalia, si erit corpus, ergo illa primo ex se moue-
bitur,

bitur, ergo constabit ex motore, & mobili; quæram de motore, uel corpus est uel ne, & sic uel dabitur progressus in infinitum, quod dici non debet, uel est deueniendum ad primum quod mouet, & non mouetur, & consequenter non est corpus; & quia huiusmodi est anima, ea itaque non est corpus. Præterea id ipsum ostenditur per attinentia ad cognitionem, nam si Anima esset corpus, non secus in ea reciperentur imagines rerum ac in alijs corporibus, & propterea non cognosceret; quia cognitio non fit per corpoream receptionem: & longè minus intelligeret, quoniã intellectio non est sine separatione à corpore. Præterea operatio corporum non est sine tempore, iudicium animæ etiam sine tempore esse potest. Tertiò id ipsum patet per conditiones corporum quæ Animæ non conueniunt, omne corpus cadit sub sensum, Anima nullo sensu percipitur: per recessum corporis minuitur id quod remanet, recedente anima corpus non minuitur: Præterea corpus non meat per corpus, Anima autem meat per uniuersum uiuentis corpus, cū uniuersum animal sit anima præditum: præterea corpus non perficit corpora, non ea regit & dirigit; at anima perficit, regit, & dirigit, est itaque aliquid eminentius corpore: insuper ex duobus corporibus non fit unum per se, ex Anima & corpore optimè fit vnum: corpus omne est figura præditum, & ita est in alio, ut contineatur ab alio; Animæ figura nulla conuenit, & ita est in uiuente ut uiuens, contineat, eaq; recedente id dissoluatur: non itaq; Anima corpus est. Præterea ut rectè dicebat Plotinus, temperantia, iustitia, prudentia non essent uirtutes eius, non enim censerentur debent uirtutes rei corporeæ. Demum patet id ipsum ex perceptione uoluptatis & doloris, nam si digitus læditur uel delectatione afficitur, statim in uniuerso corpore, & in principe eius parte, dolor & uoluptas percipitur. Quod non

contingeret si Anima esset corpus, non enim ex affectio-
 ne unius partis corporis uniuersum sine tempore affici-
 tur: falluntur itaq; proculdubio, qui animam esse corpus
 existimant, ut rectè etiam demonstrauit Them. in secun-
 do de Anima. Neque alicuius momenti sunt fundamen-
 ta eorum, dum enim inquitur simile simili cognosci, si
 accipiunt simile actu id falsum est, quia tunc non magis
 vnum esset iudex alterius, quàm è contra, accipiendo simi-
 le potestate, huiusmodi est Anima, quæ est nata fieri om-
 nia. Ad aliud sumptum ex motu dicendum est, quòd &
 debet fieri omnia non modo corporeo, quia sic nõ iudica-
 ret, sed modo incorporeo, & consequenter anima debet
 esse incorporea: anima non per se mouetur, sed initium
 est motus, & mouens tangit non tactu corporeo, sed in
 corporeo, qui est intimior quàm corporeus. Rationes Lu-
 cretij solùm iudicant animam uel in esse, uel in operatio-
 ne pendere à corpore. & si quis dicat animam uideri cor-
 pus, quoniam ligato membro aliquo, non ualet transire,
 & diffundi, quod non eueniret si esset incorporea: Dico
 id ex eo prouenire, quoniam anima in corde residet, & nõ
 diffunditur vis eius sine spiritu, uel tenui sanguine tam-
 quam communi instrumento eius.

Quòd Anima non sit Accidens. Cap. X.

ALIJ reperti sunt, qui cum nouissent animam
 non esse corpus, sed incorpoream, affirma-
 runt eam esse accidens: quorum sententia sa-
 tis conspicuis, & firmis rationibus potest com-
 probari; & primò, quia quod aduenit corpori in actu acci-
 dens esse dicitur, huiusmodi est anima; ea enim semper in
 corpore, quod mistū est & in actu, recipitur. Præterea ani-
 ma uidetur esse calor, quoniam præsentè uitali calore ad-
 est

est anima, eo recedente anima abest: hinc cor, quoniam caloris est fons, etiam animę sedes esse dicitur: & cum anima sit calor, propterea uiuentia egent nutritione, & refrigeratione. Præterea anima uidetur esse temperamentum, ut Galenus sæpe affirmauit, & præsertim in eo libro quod animi mores insequantur temperamentum, quod ita ostenditur: id est anima in quo posita est uita, nam uita est operatio immanens ex sententia Aristotelis nono Metaphysicę. 16. at uita posita est in temperamento: quod probatur quia in eo est posita uita in quo posita est sanitas, & ægritudo; at sanitas, & ægritudo præsertim in ipso temperamento considerantur, quare anima temperamentum esse uidetur. Præterea id est anima, ad quod insequuntur animæ affectiones; at affectiones animæ insequuntur corporis temperamentum, & ex eius permutatione permutantur: quod patet, nam ex temperamēti diuersitate nonnulli sunt mites, alii ad iram & furorem proni; nonnulli ualent sensibus, pollent imaginatione, memoria, ingenio, ad sapientiam sunt apti: alij è contra, acumine sensuum sunt destituti, carent memoria, sunt inepti ad scientias, est itaque anima temperamentum: & præsertim hoc apparet de anima nutriente, quia per modū naturæ operatur, & opera eius nil aliud eam esse manifestant nisi temperamentum. Demum, quia conspicua apparet animę permutatio ex permutatione qualitarum, uel efficientium, uel patientium, nec non ex permutatione alimentorum, & aliorum consimilium ad temperamentum conferentium: ideo iure colligere ualemus animam esse temperamentum; & tū temperamentum sit, possumus inferre eam esse accidens, quia ex accidentibus consurgit: & qui asserunt temperamentum esse substantiam, longè recedunt à uero. Hęc sententia proculdubio uera non est, propterea recte inquit Auerroes in secundo de anima cōmento secūdo, asserere animam

animam esse accidens alienum est à uero, ut dat nobis prima cognitio naturalis, hoc est ut dat nobis naturalis nostra ad verum aptitudo & ea cognitio quæ ab operibus sub sensum cadentibus desumitur, à quibus uniuersa nostra cognitio ortum ducit. Inquiunt nonnulli quòd non supposita aptitudine Animæ ut separetur à corpore, uel non supposita aliqua Animæ operatione, abiuncta, non pendente à materia, & æterna, nos minimè ualemus ostendere animam esse substantiam, immo cum antiquis defendere ualemus solam materiam esse substantiam rerum; quam opinionem minimè censeo ueram, tum quia dum Aristoteles ostendit formam esse naturam & substantiam, minimè illis suppositionibus utitur, ut patet ex secundo Physicorū, & septimo metaph. tum insuper quia animam posse seiungi, & dari operationem propriam seiunctam, est quid obscurius quàm quòd forma sit substantia: tum demum quia ea fundamenta solùm ostenderent Animam natam à corpore seiungi esse substantiam, non autem ceteras formas à materia pendentes.

Ostenditur quòd Anima non sit accidens. Cap. XI.

QUOD Anima minimè accidens sed substantia sit patere potest, perpendendo munerum functiones illius, quæ adeo sunt præclaræ, ut à nullo accidente prouenire ualeant, nam anima cōstituit substantiam compositam, & ei tribuit esse, quod patet: dum enim abest Anima, solùm potestate dicitur Animal, at dum adest iam actū est animal, adeò ut per materiam sit potentia animal; per animam uerò actū, per materiam dicatur in potentia ad propriam naturam, per animam iam actū dicitur sua natura, suæque essentia prædicum; Anima itaque est essentia, substantia, & natura ani-
man-

mantium, propterea ea recedente destituitur animal sua natura, amittit nomen, amittit definitionem explicantem quid sit Animal. Præterea hoc ipsum patet ex eo, quia anima est primum principium operationis, primum autem principium dicitur natura & substantia rei: quòd autem ea sit primum principium patet considerando motum in loco, qui cum debeat fieri ab agente distincto à patiente ab Anima prouenit; quæ ut princeps còpositi pars, mouet & agit, materia solùm patitur, non itaque est accidens, cum accidens suum subiectum mouere non ualeat, & cum accidens non sit nobilius substantia, neque sit initium præstantius ea. Accedit, quòd accidens nõ pugnat cū suo subiecto: Anima pugnat cum propensione pendente à temperamento. Accidens non ualet iudicare & cognoscere accidentia & substantias, Anima cognoscit. Nõ ualet accidens in se conuerti, nec recipere uniuersales & abiunctas notiones, ut ualet anima rationis particeps: opus accidens est unum & terminatum, anima ad opposita est apta. Non est accidens mundi & partium eius absolutio, decor, ac splendor, non est ordinis origo, non ducit substantiam, non est initium substantiæ in triplici genere causæ, quæ omnia proculdubio animæ conueniunt. Accedit demum, quòd accidens non est natum recipere habitus, & assuetudine corrigi; at anima cum morales tum rationales habitus recipit, & recta educatione ac assuetudine perficitur. Neq; est difficile respondere rationibus alterius partis, nam dum inquirunt animam aduenire subiecto quod actu est; respondeo subiectum animæ esse actu, non absolutè, sed in parte: est. n. cū eo actu, qui in ulteriorem ordinatur, subordinatè enim sunt substantiæ formæ, ut in tertio cœli 67. affirmauit Aueroes. Ad aliud, cum ostenditur animam esse calorem, rectè respondet Aristoteles eam non esse calorem, attamen non esse sine calore, ca

lor

ior est instrumentum eius apprimè necessarium, propterea cum animæ, tum calorís eadem est sedes. Ad aliud cū ostenditur animam esse temperamentum, respondeo cā minimè esse temperamentum, sed certum exposcere temperamentum tãquam sui proximi subiecti necessariam dispositionem, & cum temperamentū sit in parte instrumentū animæ, in parte dispositio subiecti & causa sine qua nō ac etiam modo quodam sit calcar & stimulus ac fomes, perturbationum, iure affectiones animę uidentur insequi temperamentum, cum rectius dicantur insequi animam, at non sine determinato temperamento: & hoc patet, quoniam non mutato temperamento, per conuenientes assuetudines possunt mutari mores, ut cum Socrates, tum Alexander manifestarunt.

Finis Libri Primi.

PETRI DVODI
FRANCISCI FILII

NOBILIS VENETI,

De Anima Liber Secundus.

CAPVT PRIMVM.

REIECTIS nonnullis erroribus, qui
Animam quasi nubes reddebant ob-
scuram, facilius modò mentis aciem
in eam conuertere eiusque naturam
considerare ualemus. Iam constat ex
dictis hæctenus Animam non esse
accidens, uel extensum, uel non ex-
tensum, remanet itaque ut sit forma substantiæ: uerùm,
quæ nã huiusmodi Forma sit summopere latet: quã ut in
ueniamus post habitis accidentiũ prædicamentis, ad quæ
Anima non pertinet, accipiẽdo substãtiam ad quam ani-
ma redigitur ita dicamus: substantia diuiditur in materiã,
formam, & compositum, quæ diuisio non est generis
in suas species, sed est diuisio uocis ab uno, in principia

D &

& compositum, quod compositum constituit proprium genus prædicamenti substantiæ: & iure hac diuisione utimur, cum enim Anima sit forma, minimè continetur ut species sub prædicamento substantiæ, sed inter eius principia numeratur: propterea substantia in compositum, & sua principia diuidenda fuit. Anima non est corpus uel simplex, uel compositum, ut iam patuit: neque etiam est materia, tum quia materia cum remaneat, anima modò adest modò abest, tum quia materia est in potentia, est nata per formam perfici, est subiectum formæ: Anima uerò est perfectio, & est in subiecto. Quod patet, quia remanente subiecto anima sui præsentia illud perficit, sui absentia deserit illud omni perfectione destitutum: Demum si anima est materia, uel prima uel proxima non prima, ut ex se constat; non proxima quia ea est corpus sub sensum cadens, quod animæ nõ conuenit: est itaq; Anima forma. Verùm quia formarum genus latum est, ut cõstet quænam forma sit, perpendamus quid sit de ratione formæ: forma omnis est entelechia siue perfectio, & actus quemadmodum homo omnis est substantia, ideo Animam quoque cum sit forma erit actus & perfectio, qui actus ad formam se habet, ut commune genus ab uno ad contenta sub eo, in quod genus forma resoluenda fuit, ut clarius & resolutius appareret quid nam ea sit, & Platonis error planius exploderetur: cum itaq; forma, & Anima pro genere actum habeat, subdividitur actus in primum, & secundum. Ratio diuisionis est, quia munus primæ perfectionis est esse initium internum & rem constituere, ab initio autem, & à re cõstituta, ne sint inania, prodit operatio, quæ est postrema rei absolutio & perfectio.

Quid

Quid intelligere debeamus per primum, & secundum actum. Cap. I I.

NOMINE primi actus non perennem motum intelligere debemus, ut perperam censuit Cicerone, qui explicans sententiam Aristotelis de Entelechia, nil dicere potuit cum ea pugnantius: neque eis est assentiendum, qui inquirunt Entelechiæ nomen solam denotare substantiæ formam, cum Aristoteles sæpe ea uoce utatur pro denotando motu, & aliis generibus accidentium, ut patet ex tertio physicorum, & ex alijs locis: est itaque nomen primi actus, uel primæ entelechiæ commune ad omnem formam: demum eorum quoque sententiæ subscribendum non est, qui Entelechiam putarunt ex sententia Aristotelis solâ denotare formam à materia pendentem, ut existimauit Portius: qui manifestissimè decipiuntur, cum Aristoteles in 12. Metaph. 49. etiam Deum nomine primæ Entelechiæ designauerit. Colligamus itaque primæ entelechiæ uocem formis omnibus conuenire, primò tamen formis substantiæ, secundò etiam formis accidentium: at perpendamus quid denotetur per secundum actum. Hac de re duæ sunt opiniones: censet Auerroes actum secundum esse formam operantem, actum uerò primum esse formam non operantem: hanc nituntur comprobare sectatores eius ex Aristotele: qui cum secasset substantiam in materiam, formam, & compositum, formam sub diuisione contentam actum nuncupat, quare actus ibi assumptus substantia est: quod ipse met Arist. affirmat in quiens, substantia autem actus est, & statim accipiens actum qui est substantia, & est actus corporis organici, diuidit illum in textu quinto in primum & secundum,

D 2 quare

quare nedum primus uerum etiam secundus actus substantia erit: & idipsum ex eo patere potest, quia nisi secundus actus esset substantia, illa diuisio ad rem non faceret, non enim erat dubium an Anima sit accidens, cum ex prima substantiæ diuisione appareat Animam esse substantiæ formam. Hæc opinio longissimè distat à uero, & inanibus nititur fundamentis, proculdubio enim actus primus est ipsa forma, actus uerò secundus est non forma operans, sed sola operatio: hoc nobis ostendunt omnia exempla Aristotelis, inquit enim actum secundum esse ut speculatio, ut incisio, ut uisio, ut uigilia, hæ omnes sunt operationes, non formæ operantes, ut ex se constat. Præterea quòd operatio dicatur actus secundus, patet manifestissimè ex Aristotele in tertio physicorum: ubi de motu agens, illum nuncupat energiam, et entelechiam cum motoris tum mobilis: cum itaque motus dicatur actus motoris, & sit non actus primus motoris sed secundus, ac insuper sit non forma operans sed sola operatio, notum est ex sententia Aristotelis solam operationem esse secundum actum: hinc sæpe rem eandem energiæ, et entelechiæ nomine appellat, at energia propriè operatio est non forma operans, quod colligitur ex 9. Metaph. 16. ubi Aristoteles energiæ nomen à nomine operationis esse ductum affirmat. Hoc cõprobat, quia forma antequàm operetur, dicitur esse in potentia ut operetur, & in potentia ad actum secundum, & cum sit in potètia ad opus, iure opus solum censeri debet actus secundus, forma autem operans non est unus actus, sed aggregatum ex duobus actibus, quod aggregatum dicitur in actu, non actus: nam entelechia proculdubio perfectionem significat, operatio est perfectio, forma uerò operans dicitur non perfectio sed perfectione postrema prædita, quòd manifestè dicitur ab Aristotele in secundo de Anima 53. & 56. con-

textibus

textibus, ubi sensum operantem, ac scientiæ habitum specularantem, in actu esse dicit, non autem asserit esse actus, nam actus est quid simplex. Demum hoc manifestissime patet ex eo, quia Anima nutriens semper operatur: quousque enim uiuimus, eousque nutrimur, inquit Aristoteles, quare animæ nutrienti definitio Animæ non conueniet, quod manifestè falsum est. Auerroes, cū nitatur hanc difficultatem soluere, in maiora labitur absurda, & longè clarius falluntur illi, qui soluendo inquirunt animam nutrientem ratione nutritionis semper operari, at ratione accretionis uel generationis non semper, & propterea ratione harum operationum esse actum primum. Error est conspicuus, primò quia sequeretur Animæ nutrienti, ut nutriens est, non conuenire definitionem. Præterea quia si Anima operans definit esse actus primus, ut isti censent, & solùm est actus secundus, sequeretur definitionem animæ non semper conuenire Animæ, sed solùm quando non operatur, dum uerò operabitur desinet esse actus primus, & consequenter non ei conueniet definitio animæ, & propterea anima operans non erit anima, quo nil absurdius excogitari potest.

Solutio difficultatum.

Cap. III.

N V N D A M E N T A afferentium actum secundum esse formam operantem facile reijciuntur. Et ad primum, quia Aristoteles formam illam quæ diuisionis substantiæ est membrum asserit esse actum, & illum quem dixit esse substantiam & actum corporis diuidit in primum & secundum, quare & cæc. Respondeo, Aristoteles manifestauit Animam esse eam substantiam, quæ est forma; tenebatur hanc substantiam explicare, ut resolutius appareret quid Anima sit, nõ

po-

potest forma. in aliud rectè resolui nisi in entelechiã siue perfectionẽ, quæ entelechia est genus ab uno, ideo inquit anima est ea substantia, quæ dicitur actus siue perfectio, hæc est explicatio per genus: at genus non conuertitur cum eo cuius est genus, ideo non debet colligi, ergo omnis entelechia est forma siue substantia, ut malè nonnulli colligunt: & cum Aristoteles formam in entelechiam resoluisset, cognoscens, quòd entelechiæ nomen est quid communius, ut omnes Græci affirmant, ideo hoc commune diuidit, ut eligat ex diuisione illud membrum, quòd formæ conuenit: concedo itaque entelechiæ nomen dici de forma, quæ est substantia, & de forma corporis instrumentarii, at non conuerti cum ea, sed in plus se habere: & vera sunt hæc omnia, ea forma, quæ est substantia, est entelechia, & ea quæ est forma corporis est entelechia, at nego consequentiam dum infertur ergo omnis entelechia est substantia, & est forma corporis. Et dum additur, quòd tunc ea diuisio ad rem nõ faceret, respondeo, quòd maximè fuit necessaria duplici præsertim de causa. Primò, quia cum Anima sit substantia, ut patuit ex prima diuisione, debuit explicari hoc per definitionem, ideo debuit excludi actus secundus, qui accidens est non substantia, immo si actus secundus esset forma operans, inutiliter daretur ea distinctio, quoniam Anima, siue operetur siue nõ operetur semper est Anima; nec ex eo, quia operatur, definit esse Anima. Insuper alia quoque de causa data est ab Aristotele ea distinctio, quoniam nouit animam à Zenocrate per motum definiri, dicebatur enim numerus seipsum mouens, ideo ut ostenderet à Platonicis perperam definiri, quorum sententiam damnauerat in primo de anima, utitur distinctioe ipsius actus, ut excluderet actum secundum, hoc est motum & operationem, non autem debuit excludere formam operantem colliga-

colligamus itaque cum Græcis. imò cum Aristotele. secundam entelechiam esse solam operationem, non formam operantem.

Definitio Anima.

Cap. III.

QUONIAM Anima est ea substantia quæ est forma, quæ forma in actû ueluti in genus resoluitur, & non est actus secundus sed primus, qui primus actus siue prima perfectio alicuius corporis est perfectio: & cum non sit perfectio corporis Mathematici uel arte elaborati, erit itaq; Anima prima perfectio corporis Physici instrumentarij, siue potentia uitæ habentis, ut ex declaratione definitionis apparebit. Ut cõstet, quã rectè tradita sit hæc Animæ definitio, præaccipiendū est definitionē debere rei definitæ respondere, & eã esse definitionē perquirendam quæ rei definitæ conueniat; Anima mortalium uniuersè sumpta exactissimè definiri non potest; primò, quia compositorum sunt propriè definitiones, ut ex septimo Metaphysicæ colligitur, Anima autem uerè composita non est: insuper definitiones naturam unam explicant & patefaciunt, Anima uniuersè sumpta non uerè non propriè est una, cum sit commune ab uno, non itaque definitio expetenda est, quæ omnibus numeris sit absoluta, sed expetenda est definitio tradita per terminos ab uno: insuper quoniam anima est forma corporis naturalis, & naturali definitione est explicanda, iurè per corpus cuius est forma debuit definiri, nec secus designari potuit anima mortalium, cum ea modo aliquo à corpore pendeat. Demum quia Anima in animalis constitutione duo obit munera, constituit enim illud, & est initium operationum eius; utrumque per definitionem debuit explicari, ut exactius, quid sit Anima innotesceret.

Hæc

Et omnia accuratissime seruauit Aristoteles, nam Animam communē ab uno per actum explicauit communē ab uno, ac ita eam explicauit, ut cum subiectum tum utraque eius munera mira arte patefecerit, ut ex consequentibus appareat.

An recte Anima dicatur prima perfectio. Cap. V.

VONIAM Anima est, quę animal constituit, illudque primo perficit, & est natura; & id totum per quod uerē est corpus uiuens: propterea recte dicitur prima perfectio, primaque finis & absolutionis comprehensio. Verū obijciēt quispiam, quia rectius assignatur definitio per genus proximū, quā per remotum; forma est genus proximius, quā sit actus, ideo rectius definiretur Anima dicendo eam esse substantię formam, quā asserendo esse actum primum, & præsertim quia actus primus absolutē est solus. Deus, actus primus inter gradus Animę est anima nutriens, nō autem uniuersa Anima: Accedit quōd etiam Animi habitus, & formę accidentium nuncupantur primi actus, quare dum accipimus hoc commune genus, potius animam obscuramus, quā illustremus; & hoc præsertim confirmatur, quoniam Aristoteles in octauo Metap. negat ens, & unum debere accipi in definitionibus, cum non sint genera; at pari ratione actus, cum non sit genus nisi ab uno, ut ens & unum, non debet in animę definitione accipi. Ad hæc dico iure ab Aristotele pro genere fuisse assumptum actum primum, quoniam genus proximum in superiora resolui potest: si in ea resoluitur, clarior redditur definitio, nunquam enim definitio conspicua est, quousque termini eius non fuerint explicati; ideo dum loco proximi

mi

mi generis accipitur eius circumscriptio, notior redditur definitio: & dum additur quod actus primus est solus Deus, non est dicendum cum nonnullis, qui negant separatas substantias debere dici actus primos, sed esse actus secundos, cum semper operentur; hoc inquam à uero maxime est alienum; nam secundus actus non remouet primū, & si adest secundus actus, etiā adest primus, sic Deus nuncupatur ab Aristotele prima Entelechia, & primus actus: solum dicere possumus in separatis substantiis actū secundum in idem uenire cum primo, & hoc quoque non est uerum de omni earum actu, ut de motu, sed de intellectu solum. Dicamus itaque Primum actum absolute esse Deum, primum actum inter formas substantiæ recipiendas in materia esse formas elementorum, actum origine primum inter gradus Animæ esse animam nutriendam, perfectione uero intellectum: at facta comparatione non inter Animæ gradus, sed inter actum instrumentarii corporis & operationem, omnis Animæ gradus est actus primus & cum hac comparatione accipitur in Animæ definitione: accidentia autem, & habitus Animi non sunt primi actus corporis Physici instrumentarij, ut tale est: cū enim huiusmodi corpus sit substantia, actus eius, ut tale est, substantia esse debet, idē illi exploduntur. Ad postremam instantiam dico, quod ens, unum, actus, & potentia cum non sint propriè genera, in propriè sumptis definitionibus non accipiuntur, at in descriptionibus eorum, quæ sunt ab uno, nec exactè possunt definiri, accipi conuenienter possunt.

E Cur

*Cur Anima dicatur perfectio corporis Physici.**Capus VI.*

QUONIAM Anima, quæ ad Physicū propriè pertinet, Natura est, ideò nō Mathematici, nō artificiosi corporis est perfectio, sed corporis Physici, & præsertim, quia perfectio corporis Mathematici accidens est, pariter perfectio corporis artificiosi: (ars. n. nō ualet substantiã efficere) At instare quis posset, quoniam etiam per artem uaria uiuètia gigni. & formari possunt, ut per agriculturam herbe, arbuta, & arborea gignuntur, & formantur. Insuper Iamblichus ex sententiã Aegyptiorum asseruit, & id ipsum affirmauit Proclus, posse ex determinatis nonnullis corporibus sub conueniente siderum aspectu formari statuas, quæ animam attraherent, & per eam uiuerent; hinc nostram nuncupant magam, illæ autem animæ nō Physici, sed artificiosi corporis erunt perfectiones. Demum si anima est perfectio corporis Physici, & omnis talis forma est natura, cum definitio conueniat intellectui, etiam intellectus erit natura, quod tamē negauit Aristoteles in primo de partibus animalium. Hæ instantiæ minimè euertunt sententiã Aristotelis: nam ad primam dico in uiuentium generatione artem posse obire munera instrumenti, at non præcipui efficientis. Plantæ solùm à natura producuntur, & earum corpora sunt Physica; agricultura maga est, quæ agentia cum patientibus iungit, & solùm extrinsecus operatur. Ad sententiã Iamblichi dico primò, id ex opinione Aristotelis fieri non posse; nam illæ statuę dicebantur allicere dæmones aduenas, quos Aristoteles non nouit. Addo secundo ea corpora, ut alliciunt dæmones, esse Physica non artificiosa,

ficioſa, & per uires Phyſicas attrahere. Addo poſtremo, eos dæmones nec eſſe perfectiones primas earum ſtatuarum, ſed ſolum eis inſinuari, non ſecus ac dæmones per ad iurationes dicebant in anulo, uel alio ſimili corpore adſtringi. Ad poſtremam inſtantiam, quia ſic intellectus eſſet natura. Reſpondeo intellectus abſolutè, & ratione ſuæ eſſentiæ minimè eſt natura, nec ad Phyſicum pertinet; at quatenus redditur particula Animæ, & intrinſecus operatur in corpore naturali, eatenus participat conditiones naturæ, & ad Phyſicum pertinet, & ſub definitione continetur. Ariſtoteles in primo de partibus Animalium præſertim ad eſſentiam, & abſolutam eius conſiderationem reſpexit.

Quomodo Anima ſit perfectio corporis instrumentarij. Cap. VII.

NI M A inter formas, quæ in materia recipiuntur, principatum obtinet, & varijs facultatibus eſt prædita, propterea ſubiectum accurate elaboratum uarijsque instrumentis munitum expoſcit, ut per ea ualeat ſuis muneribus fungi, & quò Anima præſtantior eſt eò corpus potioribus instrumentis præditum requirit, ut inde pateat non inaniter uiuentibus traditam eſſe Animam, nilque in uniuerſum redundans uel diminutum inueniri, ſed facultatibus ſemper parata eſſe cõuenientia inſtrumeta, ac inſtrumetis cõdonatas eſſe facultates. Quare cum Anima dicitur perfectio, ſeiungitur à perfectibili: cum dicitur prima, ſeiungitur ab operibus: cum additur corporis, diſtinguitur à perfectionibus animi: cum dicitur phyſici, ſeiungitur à formis rerum arte conſtantium: & cum modò additur in

E 2 ſtru-

strumentarii: seiungitur à formis elementorum, & mixto-
 rum similium partium: demum cum sit perfectio corpo-
 ris physici instrumentarii, & huiusmodi corpus quatenus
 tale est sit substantia, iure ab omnibus accidentibus di-
 stinguatur; adeo ut iam definitio cum suo definito con-
 uertatur: Verùm occurrūt nonnullæ difficultates: prima
 est, quia Anima etiam corporis non instrumentarii uide-
 tur esse perfectio, cum sit perfectio carnis, neruorum,
 ossium, & aliarum partium, quæ instrumentariæ nō sunt.
 Præterea nullus artifex per sua instrumenta debet defi-
 niri; non enim faber definitur per malleum, regulam, &
 reliqua instrumenta: male itaque anima per instrumen-
 ta sua definita est. Ad primam difficultatem inquirunt nō
 nulli nullam esse corporis uiuentis partem, quæ instru-
 mentaria non sit, singulæ enim partes nutriuntur, cre-
 scunt, meatibus sunt præditæ; at nutritio, accretio, & hu-
 iusmodi operationes nō fiunt sine instrumentis. Hæc sen-
 tentia non est uera, nam ita accipi debet instrumenta-
 rium in definitione Animæ, ut in libris de historia, & par-
 tibus Animalium declaratum fuit. Aristoteles sub initio
 primi de historia partes animalium secat in instrumenta-
 rias, & non instrumentarias, instrumentarias partes ait
 esse membra, ut manus, pedes, &cæt. id ipsum confir-
 mat in secundo de partibus Animalium cap: primo. Acce-
 dit quòd in uiuente saltem ad aliquam minimam partem
 est deueniendum, in qua nullum seruari potest instrumen-
 tum: dum inquirunt singulas partes nutriri, & crescere, cō-
 cedo, at nego: ex eo sequi partes illas habere instrumen-
 ta, sat enim est ut in uniuerso uiuente instrumenta nutri-
 tionis inueniantur. Propterea secus difficultatem dissol-
 uens dico, id quod perficitur ab Anima duplex esse, uel
 totum quòd uniuersæ Animæ æquatur, uel pars eius: A-
 nima, quæ est totum quoddam, per uniuersum suum per-
 fe& i-

fectibile, non per partes, per proximum, non per remotum definiiri debet. Ad alteram difficultatem dico secus se habere id quod Anima ac se habeat de artifice, artifex non est forma suorum instrumentorum, nec eis per naturam est iunctus, et anima est nedam finis uerum etiam forma eorum, & cum eis per naturam complicatur, ideo debet per ea definiiri; nam Anima primò perficit, mox utitur instrumentis suis.

Quomodo Anima sit perfectio corporis potentia uiuam habentis. Cap. VIII.

NI M A dicitur perfectio corporis, & instrumentarii & potentia uiui: quod enim potentia uiuum est, etiam est instrumentarium, at non constat quid intelligere debeamus per potentia uiuum, neque etiam constat, an ambæ hæ particulae accipi debeant in simul in Anima definitione, uel altera tantum. De prima difficultate loquendo duæ sunt opiniones: una est, quòd cum corpus uiuens constet ex corpore & anima, ex perfectibili & perfectione, ac per differentias in definitione sumptas explicentur pertinentia ad corpus & ad perfectibile; propterea dum dicitur potentia uiuam habentis, denotatur corpus contradiunctum ab Anima, quod quatenus est ex parte sui est in potentia ad Animam, & ad uitam sumptam pro actu primò; ex quo perfectibili cum sit in potentia, & ex Anima quæ actus est, fit per se unum, sic Arist. in textu 26. inquit Animam non esse in quouis corpore, sed in corpore tali: & in contextu 10. inquit semen non esse corpus potentia uiuum, sed esse potentia tale corpus. Proculdubio hæc opinio ualde est probabilis, & defendi poterit mihi ta-

hi tamen magis satisfacit altera opinio, quæ Græcorum interpretum est, quod Arist. per instrumentarium, & potentia uiuum denotat uiuens ipsum, ex corpore & Anima constitutum, non autem solum corpus, hoc dicitur ab Aristotele in x. contextu, dum inquit, quod autem potentia uiuum, non est, quod abiecit Animam, sed quod habet. Confirmatur, quoniam potentia uiuum & instrumentarium idem significant, sola ratione distinguuntur, at corpus non est instrumentarium sine Anima, cum Anima instrumenta formet, nam oculus defuncti æquiuocè est oculus, quare etiam quod potentia dicitur uiuum Animam includit, ideo Aristoteles in textu 6. dixit corpus potentia uiuum instrumentarium est. Præterea id ipsum confirmatur ratione ex Themistio desumpta, quia forma non dicitur propriè tribuere esse materiæ, uel perfectio materiæ, sed propriè est perfectio compositi, & composito tribuit esse. Anima .n. animalis est perfectio, hoc dixit Aristoteles in textu 3. inquiens per formam compositum esse hoc aliquid. At obijciat aliquis, quia sic idem accipietur in definitione sui ipsius: si enim corpus potentia uiuum, & instrumentarium includit Animam, Anima accipietur in definitione Animæ, quod uidetur absurdum. Ad hoc dico, semper dum definitur pars, ut conuenienter definiatur, debet definiri per totum; pars enim totius est pars: neque est absurdum, ut per quandam consecutionem pars includatur in definitione sui ipsius, includitur enim sub ratione notioris, ut scilicet continetur in toto cuius est pars siue perfectio: sic itaque se habet de anima: quæ est pars & perfectio uiuentis, & præsertim id fieri potuit, quia potentia uiuum, ut apparebit, manifestat animam esse initium operationum animalis. Neque est difficile satisfacere fundamentis alterius opinionis: nam ad Aristot. in contextu 26. dico optimè declarari

clarari perfectibile, & corpus in quo recipitur Anima, cum totum uiuens cum sua perfectione manifestetur. Pariter ad auctoritatem ex contextu 10. desumptam, dico semen esse potentia tale corpus, nempe animatum & uiuum.

Cur dicatur potentia uiuum & non actu. Cap. IX.

SANIMA est perfectio corporis actu uiui: cur dicitur perfectio potentia uiui, non actu uiui? nam actus, & potentia opposita sunt, & maximè distant. Inquit Philoponus potentiam esse duplicem, ex libro de interpretatione, unam iunctam actui, alteram seiunctam, hoc in loco inquit accipit potentiam iunctam actui, ut qui currit dicitur posse currere. At per hoc non soluitur dubitatio, quoniam non apparet ratio cur Aristoteles, qui in definitionibus pro facultate nititur uti terminis propriis, non potius dixerit actu uiui quàm potentia: idèd inquit cum simplicius, tum Philoponus fuisse dictum potentia uiuum, quia uita; uiuentium mortalium aduentitia est, & potest desinere & aduenire. Quæ sententia etiam approbanda non est, quoniam actus & potentia non sunt differentia denotantes aduentitium uel non aduentitium, sed absentiam uel presentiam formæ: quod patet, quia aqua feruens non dicitur potentia calida, quamuis caliditas minus sit ei propria quàm uita uiuenti. Accedit, quòd corpori instrumentario uita est de essentia, non autem aduentitia. Propterea dicamus per uitam non debere intelligi actum primum, sed actum secundum à primo pendentem. Et iurè hoc factum est, nam Anima in uiuente duo obijit munera: primo constituit corpus uiuens, & propterea dicitur actus primus: secundò est initium operationum eius, & ob id dicitur perfectio potentia uiui: nam de ratione animæ &

uiuen-

uiventis est, non ut operetur, sed ut ualeat operari, quæ facultatem semper seruat, siue operetur, uel ne. Confirmatur hæc explicatio, quia instrumentarium, & potentia uiuum in idem ueniuntur instrumentarium nil aliud denotat nisi quod est in potentia ad munera functiones, instrumenta enim per opera definiuntur. Id ipsum quod quæret, quia Aristoteles in tertio contextu uitæ pro secundo acti. declarauit. Alexander etiam in secundo naturalium questionum cap. octauo aliud esse uitam in animæ definitione sumptam, aliud esse animam affirmauit: uita enim est actus ab anima proueniens, anima uero initium eius.

De anima et potentia instrumentaria. Cap. X.

An amba illa differentiæ sint accipiendæ in Animæ definitione. Cap. X.

DVAE istæ differentiæ instrumentarium, & potentia uiuum maxime cõueniunt. Et dubium est, an amba in definitione Animæ sint accipiendæ, uel altera tantum. Plotinus referens definitionem hanc utramque particulam retulit: Simplicius affirmat utramque esse necessariam, nam duo sunt munera Animæ, unum est formare instrumentum, aliud uero instrumento uti: idè facultatem Animæ diuidit in formantem, & utentem: cum dicitur potentia uiuum, denotatur facultas formans, quæ uitam largitur: dum dicitur instrumentarium, denotatur facultas utens, quæ cum sit præstantior formante, iurè postremo loco ponitur: cõfirmatur hæc sententia, quia non est purandum quòd Aristoteles frustra utrasque differentiæ cogitauerit, & præfertim, quia definitionem explicans utramque differentiæ declarat. Hanc sententiam minimè approbandam esse iudico: primò quia Aristoteles referens Animæ definitionem,

tionem, nunquam simul ambas ponit; sed modò refert unam modò alteram. Idipsum patet ex cõtextu sexto, ubi potentia uiuum idipsum esse dixit, quòd instrumentarium: propterea in septimo contextu dimittens potentia uiuum, instrumentarium accipit in communi Animę definitione. Hoc confirmatur per regulã traditam ab Arist. in secundo Poster. dũ monet desistendum esse à differentiarum enumeratione, quam primũ definitio cum definito conuertatur: at statim quòd una earum accipitur conuertitur definitio cum Anima, ut consideranti redditur notum, quare altera apponenda non est: non itaque accipiendæ sunt ambæ simul, sed una earum: & quamuis parum referat quæ earum accipiatur, clarius tamen explicatur anima per instrumentarium; ideo Arist. tandem dimissa altera differentia, instrumentariũ assumpsit: per instrumentarium enim maximè manifestatur quòd pertinet ad uiuentia mortalia, & insimul explicatur quomodo sit potentia uiuum. Recte itaque Alexander, Themistius, Philoponus censent unicam ex eis differentijs in definitione esse ponendam. Ad fundamenta alterius opinionis facile est respondere: ad Simplicium dico eandem esse facultatem formantẽ, & utentem instrumento; addo quòd Aristoteles per uitam nõ denotauit actum primum, ut ipse censuit, sed secundum, ut manifestauit, nempe operationem; & dicendo instrumentarium optimè utrumque manifestatur, & præsertim quia quòd pertinet ad actum primum & perfectionem corporis, cumulatè per genus definitionis manifestatur, neq; frustra Aristoteles utraq; differentias recogitauit & declarauit, quoniam una colligitur ex altera, & una explicat alteram; ideo ex eo quòd est potentia uiuum tanquam ex posteriore siue ex effectũ inferebat Aristoteles instrumentarium.

F An da-

An data Anima definitio conueniat cœlorum ac demonum Animis. Cap. XI.

X I S T I M A R V N T nonnulli traditam Animæ definitionem adeo communem esse, ut etiam cœlorum ac dæmonum Animis conueniret, sed manifestè decipiuntur: neque propterea putandum eis non conuenire, quia non sint primæ entelechiæ, ut quidam asseruerunt, sunt enim, ut in præcedentibus manifestauimus: at non sunt entelechiæ corporis instrumentarii, quia cœli non sunt instrumentarii, nã, in primo de cœlo inter corpora simplicia, enumerantur, quæ instrumentaria non sunt, corpus. n. simplex similitum est partium, corpus instrumentarium ex partibus diuersi nominis diuersæque definitionis: constat: neque stellæ cœli censeri debent instrumenta, quoniam iam Aristoteles in libro de historia, & de partibus Animalium manifestauit quid intelligeret per partes instrumentarias, quæ etiam membra nuncupantur, & sunt conflatæ ex diuersis partibus, stellæ non sunt huiusmodi, sed solum dicuntur densior pars sui orbis: Præterea non omnes cœli orbis sunt præditi stellis, multi sine stellis inueniuntur, non itaque cœlorum Animis conuenit definitio, sed solum Animis mortalium; ideo Aristoteles in tertio contextu, declarans quid intelligeret per uiuentia corpora, manifestauit se mortalia intelligere, quibus conuenit nutritio, & accretio: & iurè animæ cœli sub definitione non debent contineri, cum penitus à corpore sint abiunctæ, & ad physicum non pertineant. Pariter ea definitio dæmonibus à Platone positæ non conuenit: primò, quia eorum corpora instrumentaria non sunt, sed similitum partium, nam sunt corpora, uel aerea uel aquæa, quæ neque sunt instrumentaria, neque perfecti mixta: Præterea

terea Dæmonum Animæ non sunt in eo corpore per naturalem nexum, ac ueluti perfectiones eorum corporum, sed potius per quandam liberam insinuationem, ideo ea corpora, in quibus insunt, non redduntur diuersæ speciei, sed adhuc esse dicuntur uel aer uel aqua. Pariter ea animæ definitio spiritibus illis non conuenit, qui homines nonnunquam uexant: & ratio est, quia quamuis sint in corpore instrumentario, non tamen in eo sunt ut perfectiones eius, hinc accedunt & recedunt superstitè corpore: & hoc patet, quoniam unius corporis uiuentis non possunt esse plures perfectiones non subordinate inter se, neque subordinantur hominum Animæ ad immundos eos spiritus.

*An humana Anima à corpore soluta conueniat
ea definitio. Cap. XII.*

HUMANAM Animam nedum cum corpore, verum solutam quoque à corpore seruari incolumem firmiter asserimus, quicquid hac de re senserit Aristotelis. Verum hoc apprimè dubium est, utrum ei à corpore seiunctè tradita definitio conueniat; Putarunt nonnulli ex latinis semper ei definitionem conuenire, & iurè id uidentur asserere, quoniam definitio debet conuenire omni, & semper; & si definitio solum conueniret Animæ corpori iunctæ, tunc non quid ea sit manifestaret, sed solum respectum, & aduentitium aliquid. Et confirmatur, quoniam Anima soluta corpore adhuc seruat facultatem, ut sit corporis perfectio, semper itaque Anima est perfectio corporis, uel actus uel facultate. Hanc opinionem minimè ceriseo Peripateticam, nam Aristoteles in contextu 26. secundi de

Anima manifestissimè ex data definitione colligit rectè, eos putare, qui animam nec corpus nec sine corpore esse existimarunt, est enim corporis aliquid. Absolutè colligit Arist. Animã sine corpore esse non posse, non ait sine facultate, ut sit in corpore. Præterea hoc confirmo, quia Anima soluta corpore est substantia abiuncta, operatur sine corpore, ergo ut talis neque ad Physicum pertinet, neque per corpus debet definiri: probo consequentiam, & primò quòd ad Physicum non pertineat, patet ex primo de partibus Animalium; & confirmatur ex secundo Physicorum, ubi Aristoteles inquit eam formam esse naturam, quæ non est separabilis à materia nisi ratione, quare forma separata non est natura, & consequenter non attinet ad naturalem. Quòd non debeat definiri per corpus, probo, quia Aristoteles in proœmio de Anima considerans qualis debeat esse definitio animæ, considerabat quales sunt eius operationes: & ex eo, quia sunt communes cum corpore, colligebat & eas & animam debere per corpus definiri: at si affirmatio est causa affirmationis, negatio est causa negationis: quare anima seorsum à corpore, quoniã sine corpore operatur, non est definienda per corpus.

Confirmatur, quoniam termini in definitionibus debent propriè accipi; Aristoteles non dixit animam habere facultatem, ut sit actus, sed absolutè esse actum, dum uoluit facultatem manifestare optimè id fecit, ut patet cum inquit potentia uitam habentis. Demum id manifestissimè patet, quia ex sententia Aristotelis in secundo Phys. & in secundo de anima à forma ad formatum ualet consequentia, adest forma domus, ergo necessario adest domus, & sic de cæteris: quare cū anima dicatur actus, forma, & perfectio, nequaquam potest seruari rationem entelechiæ & formæ, dum fuerit separata à corpore, quia sic ex sententiæ Aristotelis ex forma non colligeretur necessario formatum,

matum, ut ipse docuit locis relatis. Ad fundamenta alterius opinionis facile est respondere, dum dicitur definitio debet conuenire semper definito, respondeo debere conuenire semper quouisque seruat modum considerationis cum quo definitur. At Aristoteles considerat animam consideratione Physica, idèd propriè considerat animam à corpore pendentem, & ei præsertim conuenit definitio, parti autem separabili solum conuenit, ut particula redditur animæ, ut cum corpore operatur, absolutè tamen eam nec definit nec considerat: solum itaque eam considerat, ut cum reliquis animæ gradibus conuenit. Ad confirmationem, quia sic non quid sit anima manifestaret, respondeo, quod rectè ut ad Physicum pertinet id manifestauit; nam manifestauit, & quod est forma, & qualis sit forma, & cuius: huiusmodi autem debet esse definitio Physica, nam Physicus formam considerat, ut est initium corporis Physici, & operationum eius: solum sequitur, quod non exactè manifestauerit, quid sit forma abiuncta, & hoc conceditur, quoniam ad Physicum non pertinet. Ad postremum, dum dicitur Animam abiunctam seruare facultatem, ut sit corporis perfectio, iam manifestauit id non esse satis: quare colligamus cum prioribus ex Græcis datam definitionem solum conuenire animæ complicatæ cum corpore.

Confirmatio tradita definitionis.

Cap. XIII.

VAM accuratè, quàm rectè definita sit anima, manifestissimè patet conferendo definitionem hanc cum cæteris definitionibus, quas alij tradiderunt. Nonnulli ex antiquis animam definiabant per cognitionem, qui decipiebantur, quoniam cognitio singulis animæ gradibus & facultatibus non conuenit.

nit.

nit. Alii definiabant per motum, qui etiam errabant, quoniam motus solum ex euentu conuenit anime: solum mouetur anima ad motum corporis: quod si asserunt animam saltem esse primum initium motus, hoc nedum mortaliu anime, uerum etiam separatis mentibus conuenit, & modo aliquo nature sub anima collocatae. Alij definiabant per tenue corpus, uel per incorporeu, qui etiam non recte sentiebant, tum quia anima corpus non est, tum etiam quia non sat est dicere. eam esse incorpoream, sed quid corporis sit manifestandum est, quod ipsi non fecerunt; & presertim, quia id est commune omnibus formis. Alij demum per Mathematica animum definiabant, qui errabant; quonia ea solum Analogice uera esse possunt de Anima, & diuersi generis sunt ab anima; ideo non recte quid sit anima manifestare possunt. Aristoteles demptis Metaphoris, seclusis illis quae diuersi generis sunt, animam esse incorpoream manifestauit, cum dixerit esse formam & perfectionem: insuper indicauit eam esse initium motus & cognitionis, & aliarum operationum, cum dixerit esse perfectionem corporis, uel instrumentarii, uel potentia uiuic: adeo ut seorsum ab errore ea omnia sua definitione sit amplexus, quae alii minus recte & diminute anime tribuerunt. Est itaque tradita anime definitio, si absolute consideratur, diminuta, & imperfecta ualde, quoniam anima uniuersae sumpta exacta definitione definiri non potest; at dum refertur ad animam, absolutissima est, quia exquisitior & exactior alia inueniri non potest.

Finis Libri Secundi.

PETRI DVODI

FRANCISCI FILII

NOBILIS VENETI,

De Anima Liber Tertius.

CAPVT PRIMVM.

NIVERSA Animæ definitio, ut uiam parat, & pro graduum ac partium eius inuentione, & cognitione est necessaria; ita ea sola est nimium leuis, confusa & diminuta cognitio; & præsertim, quia ea solû declarat quid sit anima, causam non patefacit, non explicat; idè ut causa appareat, & singuli

Animæ gradus elucescât, alio sumpto principio dicamus. Anima id esse dicitur, quo animantes ab inanimis secernuntur: & quoniam manifestissimè patet hæc inter se distinguï ipso uiuere, & uiuendi principio, idè Anima uitæ principium esse dicitur. Et quoniam uitæ principium est duplex:

duplex: unum præcipuum, ex quo uita præsertim pendet, aliud minus præcipuum, & est illud in quo uita uel initiū præcipuum uitæ recipitur: anima proculdubio est initiū præcipuum, cum ea præfente adsit uita, ea absente uita absit; aliud autem initiū est corpus, ex quo cum anima corpus uiuum cõstituitur, iurè itaque colligere ualemus animam esse primum uitæ principium. Anima in uiuente ad eò principatum obtinet, ut simul sit forma uiuentis; sit finis generationis eius, ac etiam omnium instrumentorum quæ in eo inueniuntur; & demum sit efficiens omnium operationum, quæ à uiuente, ut uiuens est, originẽ ducunt: & quamuis Aristoteles in secundo Physic. negat hæc tria causarum genera in idem numero uenire, non propterea ei aduersamur, cum oppositum de anima asserere uideamur: neque hæc apparens contradictio cum Simplicio soluenda est, qui dixit sententiam Aristotelis in secundo Physicorum esse ueram non semper, sed ut plurimū. Quæ solutio ex eo falsa apparet, quia omnis forma, quæ natura est nedum Anima, est forma, finis, & efficiens. Propterea dicendum est ea tria causarum genera in idem numero non uenire respectu eiusdem, ut in idem numero uenit forma & finis: at dum referuntur ad diuersa, omnis forma, quæ natura est, insimul est forma, finis, & efficiens.

Quotuplex sit uita.

Cap. I I.

CUM Anima primum uitæ principium esse dicatur, quid sit uita, quotuplex sit, & quomodo ad animam se se habeat, uidendum est. Vita nonnunquam accipitur pro actu primo, ueluti dū intelligentias æternas uitas nuncupamus, & de uita mortalium dicimus, quòd ea est esse uiuētium; & uita dicitur, quatenus largitur id esse uiuentibus, per quod com-
para-

parata cum alijs hæc uiuere ea minimè uiuere dicuntur, ac insuper quatenus est initium operationum uiuentis, ut uiuens est. Et quoniam nomen causæ sæpe ad ea extenditur, quæ pendent à causa, idè opera quoq; ab anima prodeuntia nomine uitæ designantur. Quæ opera dupliciter considerantur: primò, ut in quodam communi conueniunt, quatenus omnia ab anima prodeunt, & sic omnia dicuntur uitalia, & omnia nomine uitæ designantur: secundò considerantur, ut inter se distinguuntur, & uarios animantium gradus constituunt, in qua consideratione per animam nutrientem constituuntur uiuentia, & uita de effectibus attinentibus ad nutritionem dicitur, per sentientem sine motu constituuntur stirpalia, per sensum cum motu animalia, per rationem homo, & uita hominis. Nonnumquam etiam uitæ nomen per dignitatem dicitur de sola uita suprema, quæ ab intellectu pendet, iuxta sententiam illam, Da mihi intellectum, & uiuam: nam ceteræ cum hac collatæ umbræ potius quàm ueræ uitæ censendæ sunt: de hac uita loquebatur Auerroes in proœmio Physic. dum nomen hominis de sapiente & ignaro æquiuoce dici affirmauit. Vita itaq; multipliciter dicitur, non tamen est nomē æquiuocum à casu, sed ab uno, & ad unū: & dum anima dicitur primum uitæ principium, uitæ nomen uniuersè pro actu secundo animæ accipitur; & non denotatur uita, ut ab alijs gradibus distinguitur, sed pro quocumque secundo actu singulorum Animæ graduum.

De numero facultatum Anima. - Cap. III.

Quod sint animæ facultates, ex operibus innoscit, opera enim nos eleuant in notitiam principiorum: opera autem nec non facultates diuersa consideratione & plures, & pauciores di-

G ci

ci. possunt: primò enim si respicimus ad præcipuã diuersitatẽ desumptã ex genere, & ex rei natura, facultates animæ duæ solę sunt, una æterna, altera mortalis, & hæc diuersi generis esse dicuntur: secundò si respicimus ad usum rationis, & potẽtias numeramus in ordine ad usũ rōnis, sic tres conflurgunt potentiæ, una ex se rationis compos, alia penitus rationis expers, & hæc est anima nutriens; tertia inter eas mediat, quæ ex se ratione caret, est tamen nata audire rationem: sic diuisæ sunt facultates animæ ab Aristotele in primo, & sexto de moribus. Tertiò si respicimus ad constitutionem graduum uiuentium, quatuor occurrunt facultates, prima nutriens conueniens plantis, secunda sentiens conueniens stirpibus animalibus, tertia motrix conueniens iumentis & feris; Post rema dianoetica siue rationalis conueniens homini, quæ facultas rationis compos re eadem est cum mente & cum intellectu contemplatiuo, sola ratione distinguitur. Insuper respiciẽdo ad præcipua opera inter se distincta, quinque numerantur facultates, pro quinta addendo appetentem. Præterea si imaginationem à sensu distinguere uolumus, quæ & cõuenit & differt, sex numerare facultates ualemus: Demũ si facultatem conseruantem à cognoscente secernimus, pro septima facultate memoriam numerabimus. Ex quo patet facultates & plures & pauciores dici posse, nec Aristotelem sibi aduersari dum uario modo eas enumerat. Diuisio autem facultatis in eas quæ dictæ sunt, non est diuisio generis in species, quoniam ubi datur prius & posterius, quod est commune non est genus: insuper non est diuisio nominis penitus æquiuoci, sed nominis ab uno in contenta sub eo: in quo ordine si consideratur primum origine, est facultas nutriens; si primum natura & perfectione, est facultas rationis compos: Colligamus itaq; animam esse primum uitæ principium, & cum uita sit multiplex,

tipler, respiciendo ad gradus uiuentium anima est primum principium uegetandi, sentiendi, loco mouendi, & intelligendi.

An Anima facultates ab essentia An ima sint distincta. Cap. IIII.

INTER cætera, quæ de animæ facultatibus in dubium uertuntur, hoc est præcipuum, an facultates sint qualitates distinctæ ab essentia animæ, uel potius substantiæ sint ab animæ essentia non distinctæ: qua de re breuibus, & resolutè agēs accipio primò duplicem in uiuente considerari potentiam, unam absolutè agendi, alteram bene & facilè agendi: distinctio colligitur ex Aristotele nono Metaph. tex. secundo: potentia secunda consurgit ex conuenienti temperamento & formatione instrumenti, per quam nonnulli acutè dicuntur uidere, alii cum difficultate, ita de attinentibus ad cæteras animi partes sese habet; de huiusmodi potentia nulla est dubitatio, proculdubio enim est qualitas, est distincta ab essentia animæ, & est potius facultas corporis quàm animæ, & potius instrumentum quàm absolute initium operationis. Insuper ea potentia, quæ prima est, & est præcipuum principium agendi, adhuc dupliciter accipitur, uel pro absoluto siue in prima sui significatione, uel pro respectu superaddito ac in secunda significatione, omnis enim potentia adnexum habet respectum: nos modo nõ de solo respectu dubitamus, sed de fundamento & de absoluto: proculdubio enim respectus, qui superadditur, accidens est: dubitatio est itaque, an animæ potentia quæ initium est operationis sumpta pro absoluto siue in prima significatione, sit distincta ab essentia animæ, uel

G 2 ne.

ne. **Qua** de re duæ sunt opiniones. Existimantur præcipui ex latinis expositoribus huiusmodi potentiam esse qualitatem ab Anima siue sentiente siue intelligente distinctam, quæ ab Anima flueret; & de nutriente siue sentiente loquendo, potentia in instrumêto reciperetur: loquendo de intellectu, maneret in eo. Altera est opinio Græcorum, & præsertim Alexandri, Gal. in libro quod Animi mores insequuntur corporis temperaturam, ac insuper Scoti, & Gregorii Ariminensis secundo sent. distinctione 16. hi asserunt potentiam ab essentia animæ non distingui: quam sententiam ueriores existimo, ac eam ita confirmo. Essentia Animæ & potentiarum eius eadem est definitio, ergo eadem natura: & conditio consequentia patet, probo assumptum. Potentia ex 9. Met. est principium agendi, Anima pariter definitur quod sit principium uegetandi, sentiendi, loco mouendi, & intelligendi, quare eadem est definitio. At soluendo inquirunt Animam esse initium primum, potentiam esse initium instrumêtarium, cum sit ueluti instrumentum Animæ: solutio hæc non satisfacit: primò, quia instrumentum non dicitur absolutè initium efficiendi, sed est id quo efficiens operatur, ut in 8. Phys. asseritur: at Arist. in 9. Met. absolutè dicit potentiam esse principium agendi. Cõfirmatur, quia Arist. 9. Met. con-textu tertio omnes artes potentias nuncupat, & contextu decimo sensus nuncupat potentias, & contextu decimo-tertio naturam ita dicit initium operationis & motus ut potentia: quæ omnia manifestè indicant potentiam esse uerè principium, non autem instrumentum. Ars enim, sensus, & Natura verè principia sunt, non instrumenta. Præterea natura nunquam superuacaneis abundat, & Aristoteles eam imitatus nil ponit nisi quod est necessarium, at sine huiusmodi facultatibus ab Anima distinctis cumulatiuè suas munerum functiones absoluere ualet Anima,

ma, non itaque illæ qualitates & accidentia superaddenda sunt. Accedit quòd apprimè diminutus fuisset Aristoteles, si putasset potentias esse distinctas, cum nunquam eas ut distinctas posuerit, nūquam declarauerit: solū proponit tria declaranda, obiecta, munerum functiones, & potentias: inter hæc ponit ordinē, hæc sola declarat, quantum nunquam superaddit, immo non dari ubique patet, cum indifferenter modò potentias, modò partes, uel particulas Animæ eas appellet: ideo in cōtextu 20. secūdi de Anima asserit potentias Animæ non esse loco distinctas, quæ tamen ab illis loco distinctæ ponuntur: insuper in contextu 34. ait, Anima nutriens est communis potentia per quam inest uiuere omnibus: similem quoque sententiã protulit in textu 48. pariter in textu 21. inquit de intellectu & contēplandi potentia nihil adhuc manifestum est: quæ omnia manifestissimè indicant Aristotelem non seiunxisse potentiam ab essentia Animæ: ideo sub initio libri de iuuentute & senectute dixit. Aliæ igitur Animæ siue partes, siue uirtutes, qualitercunq; oportet uocare, dimittantur nunc. Colligamus itaque eam potentiam quæ est initium agendi nō distingui ab essentia Animæ, nisi extrinsecè, quatenus superaddit respectum ratione secundæ significationis, & per modum denominandi & concipiendi, per eam enim Anima potens denominatur, rectius tamen potentia diceretur.

Soluuntur dubia nonnulla. Cap. V.

T D E C L A R A T A ueritas clarior fulgeat, nō nulla, quæ eam reddunt obscuram, reiicienda sunt, nam si potentia animæ ab eius essentia non distingueretur, sequeretur primo unam potentiam ab altera non distingui, quæ enim sunt eadem
uni

vni tertio etiam sunt eadem inter se, quare potentia uidendi & audiendi eadem esset: insuper sequeretur quod ubi una reperitur, reperiretur & altera, adeo quod cum in pede insit potentia tangendi, etiam inesset potentia uidendi, quod est absurdum: non enim inuenitur potentia sine instrumento, alioquin esset frustra. Præterea si potentia non distinguerentur ab essentia Animæ, ergo una potentia non moueret aliam, non enim idem mouet se ipsum, ne simul sit in actu & in potètia respectu eiusdem, at una facultas alteram mouet, ut sensus uim imaginandi quare & inter se & ab Anima distinctæ sunt. Demum potentia est qualitas de secunda specie qualitatis, Anima est substantia: potentia sunt multæ, Anima est una. Ad hæc respondens dico ex sententia Aristotelis proculdubio potentias ab Animæ essentia non distingui, locus est conspicuus in primo de Anima 94. ubi inquit, partes Animæ nec inter se nec ab Anima specie distingui, nomine partium etiam potentia denotantur, ut supra manifestauimus; assero itaque potentias Animæ intrinsecè non distingui ab essentia Animæ, neque etiam distingui inter se, nisi essentia Animæ sint distinctæ, ut de sentiente & rationali se habet ex opinione Aristotelis, qui in hoc exactè ueritatem non cognouit; sed solum distingui extrinsecè: nõ distingui ratione primæ significationis sed secundæ; non distingui re sed solum ratione: sic patet solutio ad primam difficultatem, nam potentia uidendi à potentia audiendi distinguitur ratione, extrinsecè, & per potentiam instrumenti: & hoc asserabatur in primo de Anima 94. ubi dicebat Arist. partes Animæ eiusdem esse speciei inter se & cum tota Anima: & dum addebatur, quod tunc ubi una potentia reperitur, reperiretur & alia, quare in pede inerat potentia uidendi: respondeo in pede ratione intrinseci reperiri potentiam uidendi, at non ratione extrinseci

feci

se ceteris proprii sensorii : & hoc manifestissime affirmatur ab Aristotele in secundo de Anima 25. dū inquit, reliquę partes distinctę ab intellectu manifestum est quod separari nequeant, ut quidam inquirunt, ratione autem quod alię, manifestum est: nam sentiendi & opinandi aliud est esse, cū sentire differat ab opinari: similiter de ceteris iā dictis sese habet. Hoc ipsum etiā cōfirmatur per id quod dicitur in secundo de Anima cont. 82. quęritur ibi cur nō per omnem partem audiat animal: respondens Arist. non dicit non audire per omnem partem, quia in omni parte non insit potentia audiēdi, sed ratione defectus instrumenti: nam inquit, non enim in omni parte reperitur Aër natus à sono moueri: & dum dicitur non inueniri potentiam sive instrumēto, respondeo id esse uerum de uerso animali non de parte; fat est ut in loco cōuenienti animalis reperiatur instrumentum. Ad aliud, quia una potentia mouet aliam, & nil se mouet, respondeo si una potentia mouet aliam, id non euenit ratione distinctionis potentiarum animę in prima significatione, sed ratione distinctionis earum in secunda significatione, ac etiā instrumentorum in quibus reperitur & per quę operatur Anima, ea enim per uaria ac distincta instrumenta uario modo operatur, hac ratione una facultas dicitur mouere aliam. Ad postremum patet solutio: nam potentia quę est principium operandi non est qualitas nisi ratione nostri modi concipiendi & denominandi, qualitas solum est ea potentia quę est principium bene agendi, quę cōsurgit ex conueniente forma & temperamento instrumenti: at potentię in prima significatione solum distinguuntur inter se & ab anima ratione & extrinsecè, non re nec intrinsecè.

Quid

Quid de vitali facultate senserit Aristoteles. Cap. VI.

VM in præcedentibus enumeratæ sint animæ facultates, iurè quis mirabitur, quia una præcipua prætermissa fuisse uidetur, cuius Aristoteles nullum fecit uerbum, ea autem est uis uitalis, quam medici in corde positam esse affirmant, opera eius sunt motio Arteriarû per quam diffunduntur spiritus per uniuersum corpus, ac insuper præparatio ad recipiendam facultatem sentiendi, & mouendi: eadem quoque conducit ad irascendi facultatem ei subministrando spiritus quasi fomitem; & demum partes eorum animantium, quibus hæc uis tributa est, non nutriuntur, nisi per hanc uiuant. Præclara, & conspicua sunt huius facultatis opera, quæ non ad Animam nutrientem pertinere possunt, cum eius tria solùm numerentur opera, nutritio, accretio, & generatio, à quibus opera uitalis facultatis manifestissimè distinguuntur. Cum insuper Anima nutriens Plantis omnibus conueniat, in quibus huiusmodi uitales operationes minimè conspiciuntur; ac demum cum instrumenta naturalis & uitalis facultatis in diuersa, ut conspicuum est: pariter uitalis facultatis opera ad partem sentientem non pertinent. Vitalis enim sine cognitione & per naturam operatur: quare apprimè diminutus uidetur esse Aristoteles, qui de Anima differens tã præclaram facultatem prætermisit, nec ullum de ea fecit uerbum. Verùm si accuratè rem perpendimus, conditionemque uitalis facultatis consideramus, inueniemus minimè diminutum fuisse Aristotelem, nec ullam inueniri Animæ partem inter naturalem & sentientem mediã, quæ ad alteram earum non redigatur. Nam uitalis proculdubio ad naturalem redigitur, ut eminentia eius, ac
ut di-

ut dispositio ad sentientem; ideo Aristot. per facultatem
 nutrientem dixit mortalibus uitam conuenire: quod con-
 firmatur ex modo operandi, nam uitalis per modum na-
 turæ & sine cognitione operatur, eius operatio pendet
 ex concoctione & ex feruore caloris in fonte eius; quæ
 autem ex concoctione consurgunt, ad nutrientem perti-
 nent: ac insuper ille feruor, ille motus cordis & arteria-
 rum cum conditionibus agentis per naturâ absoluuntur,
 iurè itaque ea facultas ad naturalem siue nutrientem re-
 digitur; hinc nouum & distinctum uiuentium gradū non
 constituit: quod demum confirmo, quia inquirunt mem-
 bra animalium non nutriri nisi uiuât, infero ego, ergo uis
 Vitalis non subsequitur ut distincta à naturali, quia sub-
 sequens facultas non disponit ad præcedentem, disponēs
 autem ad eam redigitur ad quam disponit, redigitur ita-
 que uis uitalis ad naturalem, & non una in epate, alte-
 ra in corde, sed ambæ in corde ut in principe sede lo-
 cum habent.

*Solutio difficultatum.**Cap. VII.*

VERVM quia ea, quæ pro altera parte adducta
 sunt, difficultatem non exiguam afferunt, pro-
 pterea ut ea quoque soluantur, & ueritas ful-
 geat clarior, prætermisissis quæ hac de re dicū-
 tur ab alijs, hac ratione & uia eis satisfaciendum iudi-
 co. Ex Animæ cum corpore coniunctione uita consurgit,
 quæ uita uel est illud esse quod ab Anima tribuitur, uel
 eius operatio. Ut anima in uiuente seruetur, necessarius
 est spiritus siue calor ille, qui infusus nuncupatur, distin-
 ctus à calore proprii temperamenti membrorum; propte-
 rea prima uitæ operatio est distributio & conseruatio il-

H lius

lius caloris, quod cum fiat per alimenti concoctionem & per naturam, solum ad Animam nutrientem pertinere potest, quæ iure initium uitæ Animantium esse dicitur: hic calor in nonnullis uiuentibus est exiguus, ut in plantis, nec pendet ab una aliqua principe parte in medio collocata, sed ab aliqua ferè per totum corpus extensa: & huiusmodi exiguus calor solum parat pro nutritione, accretione, & generatione; quæ enim nõ uiuunt, non nutriuntur. Pulsus arteriarum in eis non reperitur, nec præparatio ad sensum, cum exiguus sit calor ille, & Anima nutriens non omnibus suis numeris absoluta. At cum uis nutriens fuerit eminentior, eiusque calor validior, ac feruentior, consurgit pulsus arteriarum, & subsequitur præparatio ad sensum, ac etiam ad motum uoluntarium, ut in animalibus absolutioribus: & hæc omnia iurè eueniunt, nam quia uita est fundamentum omnium operationum corporis uiuentis, ideò uis uitalis ad cæteras disponit, & in corde ut in omnium partium principe residet, nec datur uita sine nutritione. Ex his constat uitalem facultatem ad naturalem redigi: constat insuper eam uitalem facultatem, quã ponunt à naturali distinctam, esse eminentiam, absolutiorem, & excessum quendam facultatis naturalis; qui non in plantis, sed in absolutioribus uiuentibus reperitur. Et dum dicebatur ad naturalem non redigi, quia tria sola sunt eius opera. Respondeo tria esse opera præcipua, communia omnibus gradibus uiuentium; cætera sunt dispositiones ad ea uel ad alia, quæ ob id egent pluribus instrumentis, cum sint opera facultatis, quæ ad plura extendi potest, non autem quia sint facultates uerè distinctæ, & modo diuerso operentur: iurè itaque Aristoteles Animæ nutrienti tribuit, ut sit uitæ principium, & uitalem à naturali distinctam minimè ponit.

Quæ

*Qua Anima facultas valeat seorsum ab alijs re-
periri. Cap. VIII.*

MORTALIUM & æternorum longè diuersa est ratio, modusque se se habendi: in æternis quæ absolute præstantiora sunt, etiam origine sunt prima, & ab alijs præsupponuntur, in mortalibus se habet e contra: nam priora origine sunt perfectione posteriora, & quæ sunt magis necessaria, sunt nobilitate postrema: necessaria est materia, & origine prima, at dignitate & natura est postrema: id ipsum in animæ gradibus seruari licet. Anima nutriens apprimè est necessaria ac insuper est origine prima, idè ea in plantis seorsum ab alijs animæ gradibus reperiri, & seruari potest (cum cæteræ animæ partes sine hac, nec esse nec seruari ualeant) & iure hoc euenit, nam anima nutriens est ueluti radix cæterorum graduum, & per eam seruatur & continenter reficitur calor ille, qui infusus nuncupatur, sine quo anima in mortali corpore nec esse nec operari ualeat: idè ab ea que proueniunt illa opera, quæ uel pro indiuidui uel pro speciei conseruatione necessaria sunt. Sed pulchra oritur dubitatio, si in mixtis inanimis, ut in metallis & fossilibus, sine restauratione seruatur calor temperamenti, cur etiam in uiuentibus calor eorum sine restauratione non seruatur? & præsertim cum omnis mortalium calor eiusdem speciei sit? Ad hoc respondens assero id jurè euenire: nam calor, qui infusus dicitur, & eget in corpore uiuentis principio aliquo in quo reficiatur, est ueluti flamma quædam, & tenuis sermor ac spiritus: flamma autem, ut seruetur, eget cõtinaua restauratione & regeneratione, propterea non secus ac flamma reficitur & seruatur, ut docuit Aristoteles in libro de morte & uita, nec non de longi-
tudine

dine & breuitate uitæ, calor autem temperamenti solidorum corporum secus se habet. Insuper hoc etiam pendet ex alia causa, nam uiuentia sunt corpora dissimilium partium, quæ inuicem agunt & patiuntur, mutuoque se resolunt ac alterant, ideò egent restauratione, quod non cõuenit mixtis similium partium: Iurè itaq; anima nutriens est necessaria, & à cæteris omnibus supponitur, non e contra. Hinc exploditur error Academicorum, qui aiunt dæmonibus conuenire sensus, non autem nutritionem: nam sensus sine sensorio non inueniuntur, commune sensorium sunt spiritus & tenuis sanguis, hæc sine nutritione esse & seruari non possunt. Pariter exploditur error eorundem, qui cœlo sensus uel omnes uel potiores conuenire affirmarunt: & longè magis damnandi sunt nonnulli ex interpretibus Aristotelis, qui id ipsum ex sententia Aristotelis asserere audent. Quæro ab eis, uel propriè accipiunt nomen sensus, uel solum metaphoricè: si propriè, cum sint perfectiones sensoriorum, sine sensorijs esse non possunt, neque obeunt munera sua sine perpeffione, quæ lógè absunt à cœlo: si metaphoricè, non per metaphoras docuit Aristoteles, nec per metaphoras debet exponi, cum eas reiecerit à sua Philosophia. Insuper quæro de ueritate & fundamento metaphoræ: si dæmonibus & cœlo metaphoricè conueniunt sensus, uel id est uerū in eminentia, quia eis conuenit intellectio eminentior omni sensatione, & hoc ad rem non facit, sic enim solum intelligere eis propriè conueniet: uel id est uerum, quoniam uerè sentiunt sensibilia, sed uario modo ac faciant mortalia, inquit enim per omnem partem audire uel uidere; & hoc minime dicendum est, quia sic ea operatio per corpus absoluetur, & per facultatem animæ à mente seiunctam: at omnis animæ facultas infra intellectum sine infra mentem posita mortalis est; omnis animæ facultas, quæ instrumento corporeo

corporeo utitur, à corpore pendet, per corpus est diuidua & cōsequēter morti est obnoxia, quod de facultatibus animæ coeli dicendum non est: missum facio quod huiusmodi sensus æterno corpori nullam præbent utilitatem, propterea superuacanei penitus essent: colligamus itaque nutrientem animam posse sine sentiente seruari, at non contra, mentem uerò in æternis seiunctam à cæteris inueniri, at in mortalibus nequaquam.

De facultate appetente quatuorplex sit, & quibus conueniat. Cap. IX.

QUONIAM omnia à bono pendent, ideo omnia seruant insertam ac ingenitam imaginē quādam, & ueluti caracterem boni, per quē uertuntur in bonum, ac ipsum pro suæ naturæ conditione appetunt: inde oriuntur tot appetitionum gradus, quot sunt gradus rerum à primo principio pendētium. Materia omnium infima eatenus dicitur bonum appetere, quatenus ex sui natura est maximè parata ad recipiendas formas, & ad eas est procliuis. Si ad elementa eleuamur, & ad inanima corpora, in eis secundus appetitionis gradus refulget; cum appetant sui conseruationem, sui multiplicationem, sui que loci acquisitionem; qui appetitus nil aliud est nisi propensio insequens formam, ut natura est, à naturæ principe pendens, in conuenientem finem directa. Dum ab inanimis ascendimus ad plantas, tertius in eis consurgit appetitionis gradus cum secundo summopere conueniens, ambo enim à forma pendent, ut naturæ sunt sine cognitione operantes: huiusmodi appetitiones, quamuis proximè ex cognitione non consurgant, cognitionem tamen eminentissimam primi operantis præsupponunt,

nunt, à quo cum natura pèdeat, quia bonus est, in bonum & conuenientem finem dirigitur: est itaq; huiusmodi appetitus proximè cecus, remotè uerò oculatissimus. Ascèdendo mox ad sentientia quartus consurgit appetendū gradus ex cognitione sensuum consurgens, cognitio est dirigens, appetitus prosequens. Hic appetitus duplex est, uel enim respicit uoluptates, eas præsertim, quæ ad gustatum & tactum pertinent, & nuncupatur epithimia siue cupidia, uel cupiditas: uel respicit honores, iniurias, remotiones impedimentorū, & dicitur *lypsos* siue irascendi facultas: primus magis tendit ad finem, alter ad ordinata in finem, & ambo in corde resident, quamuis Plato, & cum eo Galenus secus sentiant. Demum si ad mentem uel ad intellectum eleuamur, supremus fulget appetitus: qui etiā duplex est, nam uel respicit finem, & dicitur uoluntas; uel ordinata in finem, & dicitur prælectio. Huiusmodi appetitiones ex cognitione consurgentes ita se habent, ut ab eadem facultate cum cognitione proueniant uario modo se habente ac considerata: ut enim appetens sola ratione distinguitur à semetipsa, quæ cognoscens est; hinc una ab altera subiecto non seiungitur, sed cui conuenit una, etiam conuenit altera: quare cunctis animalibus ne dum sensus uerum etiam appetitio conuenit. De imaginatione quoque id ipsum sentiendum est, quoniam appetitus sine imaginatione & interna aliqua rei delectabilis apprehensione non consurgit: assero tamen imaginationem esse duplicem, unā cū ratione iunctā, alterā sine ratione, & hæc adhuc est duplex, uel exacta, & omnibus suis numeris absoluta, uel obscura, leuis, & diminuta: cunctis animalibus, ut sensus & appetitus, ita imaginatio conuenit, nisi exacta, saltem obscura & inchoata: quæ ab exacta triplici potissimū differentia distinguitur, primò ratione instrumenti, secundo quia imaginatio cōfusa solum circa præsentia uersa-

uerfatur, altera circa absentia; demum quia imaginatio ex
quifita, diftinctiones, & plures recipit imagines, & ad libi
tum nouas format, altera minimè.

Dubia nonnulla ad appetitum pertinentia.

Cap. X.

DVo præcipua dubia occurrunt: vnum est, an in
homine vnica appetendi facultas inueniatur,
vel potius plures: alterû est, quæ facultas prin
cipatum obtineat, num cognoscens vel po
tius appetens. De primo censent nonnulli vnicam in ho
mine esse appetendi facultatem, quæ modo à ratione mo
do à sensu excitetur: Huius opinionis videtur fuisse The
mistius, qui in 3. de Anima 52. inquit, vt nil prohibet
vnum esse sentiendi principium, quamuis quinque sint
sensus; ita nil obstat quin vna sit appetendi vis, actiones
verò tres, quas appetitus exerceat, irascendi, concupiscen
di, volendi; quæ sententia ex Aristotele quoque vide
tur posse colligi: nam in tertio de Anima 42. ait absur
dum esse appetendi facultates diuellere. Ac insuper ait
motus principium esse vnum, motus autem principium
est appetendi facultas. Hanc sententiam approbandam
non censeo: primò quia inquit Aristote. in 3. de Anima
29. appetitum sola ratione distingui à facultate cogno
scente, quare appetitus facultatis sentientis est idem cum
sensu, voluntas eadem cum intellectu, at sensus & in
tellectus ex opinione Aristote. re distinguuntur, ergo etiã
appetitus sensitiuus à voluntate. Præterea appetitiones
frequentè pugnant inter se, ut conspicuum est in viro cõ
tinente & incontinente, qui per appetitiones in opposi
ta distrahuatur, at idem secum minimè pugnat: confir
matur

natur, quia ex appetitionibus ea quæ attinet ad sensum: ex se rationis est expertis, & ad eam pertinent perturbatio- nes; voluntas est rationis compos, & ad eam perturba- tiones non pertinent: hæc manifestè indicant esse facul- tates distinctas. Ad Aristotelem dico tunc præsertim eū respexisse ad Platonem, qui appetendi facultates loco se cernebat, hoc reijcit Aristot. putat enim omnes in corde sedem habere: addo insuper appetitiones sensus maxi- mè inter se conuenire, vt etiam appetitiones intellectus, at appetitio sensus ab ea intellectus maximè distingui- tur, ea sensus est initium proximum motus, altera solum remotum. Cum verò facultas appetens à cognoscente sola ratione distinguatur; quæritur sub qua ratione præ- stantior sit, num ut cognoscens, uel potius ut appetens: ardua est quæstio, de qua non idem Scotus cum D. Tho- ma, nec Philoponus cum Simplicio sentiunt longum esset omnium fundamenta referre nec ualde utile, cum apud eos cumulatisimè legi possint: propterea præter- missa disputatione affirmo facultatem sub ratione cogno- scentis sibi met vt appetenti esse præferendam, quod pro- bo: primò, quia facultas ut cognoscens facultati cognitio- nis experti præfertur; facultas ut dirigens facultati quæ dirigitur antepositur, cæcus est appetitus, & à facultate cognoscente dirigitur, iurè itaque ei cedit, & nobilitate postponitur: pari ratione consultor ab Aristot. in sua R. P. maximè operari dicitur, cum sit Dux & Princeps vniuer- sæ operationis. Insuper in cognitione consideratur per- fectio & quies, in appetitu priuatio & motus, qui est a- ctus imperfectus ad appetibile tendens, ea quæ cognosci- mus, ut cognoscimus possidemus, re autem appetibili ca- remus, cum ea sola appetamus, quorum priuatio nobis conuenit. Accedit quòd facultas, quæ in suo munere ob- eundo ab aliâ non pendet, præstantior est, Appetitus pen- det

det à cognitione, non è cōtra. Demum, ut contemplatio ad actionem se habet, ita facultas cognoscens ad appetentem, sed contemplatio actioni dignitate præfertur, sic Aristoteles in contemplatione supremum felicitatis gradum collocauit: Quare ex sententia Aristotelis facultatem cognoscentem appetenti præferendam existimo. Immo assero omnem eam dignitatem ac perfectionem, quæ in appetitu consideratur, eminenter ac ut in principe in facultate cognoscente reperiri: nam si appetitus ad bonum tendit id habet à cognitione dirigente, intellectio enim est principium; & res non quia expetitur uidetur bona, sed quia uidetur bona ideo expetitur, ut in 12. Metap. 36. docuit Philosophus. Insuper fruitio eminentissimi, obiecti præfertim facultati cognoscenti conuenit, quoniam præstantissimum obiectum est bonum contemplabile, quo felicissime per contemplationem fruimur, appetitus uerò eiusque expletio solum consequitur sicut comes, per quem facultas cognoscens cumulatè & firmitus cum suo obiecto necitur & confirmatur.

An Anima sit tota in quauis parte.

Cap. X I.

MAGNA inter uiros sapientes est controuersia an anima sit tota in quauis parte, uel potius sit pars in parte & tota in toto, uel demum tota in una parte sit collocata. Præcipui ex Platonicis, ut Proclus, Plotinus, Iamblicus, Numenius, & alii asserunt omnem Animam esse in toto totam, & totam in singulis partibus: cuius opinionis etiam fuit Simplicius, nam inquit perinde se habere de anima, ac de uirtute feminis; at percipimus in formatricem uirtutem seruari totam in quauis

I uis

uis parte seminis, adeo quòd si genitura in uarias distribuitur partes in utero recipientis, etiam uarios producit foetus, quare longè magis anima erit in quauis parte tota cum sit præstantior, & magis supra corpus & eius dimensiones eleuata. Hoc uidetur affirmare Aristoteles in secundo de anima contextu 20. cum asserat animæ partes esse distinctas non loco, sed ratione; adeò ut cum anima sit una actu, sunt plures potestate: & in libro de iuuentute & senectute asseruit animalia insecta se habere, perinde ac plura animalia iuncta & colligata. Alii inueniuntur, qui cum his conueniunt, quatenus animam indiuiduam ponunt: dissentiunt tamen, quia negant inueniri totam in quauis parte corporis, sed totam inueniri asserunt in determinata corporis parte, nempe in corde, & inde per uniuersum corpus suas uires diffundere: nam animal est paruus mundus, animæ proportionem respondet Deo, Deus in principe mûdi parte ab Aristotele dicitur collocatus, quare pariter de anima se habebit. Hinc conspicimus dùm uia clauditur à corde ad alias partes, remanere partes illas, cum sensu tum motu destitutas. Hoc uidetur asseruisse Aristoteles in calce libri de progressu Animalium, ubi animam in principe corporis parte tãquam in arce esse collocatam affirmauit; & in libro de iuuentute & senectute asseruit Animam non esse corpus, sed in parte corporis aliqua, & in medio esse positam. D. Thomas in parte cum his conuenit, in parte dissentit: conuenit loquendo de anima perfectiorum Animalium, quam diuidi nõ posse affirmat: idque probat ex eo, quia formæ, quæ non possunt formare partem seorsum à toto, indiuiduæ sunt; quod enim diuiditur ad diuisionem alterius, remanet in partibus rei diuisæ: At Animæ perfectiorum Animalium sic se habet, non enim seruantur in partibus diuisis animalium, ideo non ualent formare partem seorsum à toto, & propterea indi-

indiuuæ sunt: de his itaque cõuenit: differt uerò loquẽdo de Anima Plantarum & insectorum, quam extensam & diuiduam affirmat, cum ualeat seruari in partibus seorsum à toto.

Reijciuntur enumerata opinioniones. Cap. XII.

NUMERATÆ opinioniones longè profectò distant à uero, & à sententia Aristotelis: primò non sunt consentaneę rationi, quoniam affectio formę abiunctæ, ut abiuncta est, non potest formæ à materia pendenti conuenire; at non diuidi ad diuisionem subiecti, & in maiori non esse maiorem, in minori minorem est affectio formæ abiunctæ; quare formæ pendenti à materia non conuenit: minor patet ex Aristotele in calce octauæ Physi. ubi solam formam abiunctam manifestat non diuidi ad diuisionem subiecti, formas uerò à materia pendentibus insequi asserit extensionem corporis, & in maiori maiorem, in minori extensione esse minorem affirmat. Confirmatur, quia forma cur diuiditur, uel extenditur, proculdubio non alia de causa, nisi quia educitur e potentia subiecti, pendet ab eo, ac in eo recipitur medijs dimensionibus: quare omnis forma, quæ participat huiusmodi conditiones, diuidua erit, & pars erit in parte: ita autem se se habet ex sententia Aristotelis omnes animæ gradus excepto intellectu. Hoc ipsum in nono cõtextu secundi de anima affirmauit Aristoteles inquiring, ut pars Animæ ad partem corporis, ita Anima tota ad totum corpus, uoluit itaq; in parte partem reperiri, non totam Animam. Insuper aduersus eos, qui in solo corde Animam esse positam affirmant, ita argumentor solum cor non est totum animal, ergo in solo corde non reperitur tota Anima: consequentia probatur ex primo

Idem 12

de anima 87. ubi inquit Aristoteles, non dicere animal id, cui insit anima, absurdū est. Id ipsum cōfirmatur ex secundo Physic. & ex secundo Post. à forma ad formatum ualet consequentia, adest forma equi, ergo equus, & sic de singulis; cōfirmatur, quoniā cæteræ partes uiuunt, nutriūtur, & sentiunt, hic est actus secundus, qui non reperitur si ne primo: cū itaq; in cæteris partibus eluceat operatio Animæ, & operatio nobis patefaciat formā, forma est Anima quare in cæteris partibus ēt reperitur anima. Et confirmatur, quare anima est actus corporis instrumentarij, per corpus instrumētariū nō denotat Aristoteles solū cor, uel quod ei proportione respondet: quod patet ex eius declaratione, nam inquit folia esse instrumenta pro conseruatione inuolucris fructuum, inuolucrum uerò esse instrumentum conferens ad conseruationem fructus: quare nō in solo corde est anima, alioquin sequeretur, quod cæteræ partes non essent essentialiter instrumentariæ, animatę, ac uiuentes. Sententia etiam D. Thomæ mihi uidetur dubia, quoniam non sola anima plantarum & insectorum diuidua est, uerū etiam omnis alia anima secluso intellectu, cum omnis alia pendeat à corpore, & ad corporis diuisionem diuidua sit: quod manifestè asseritur ab Aristotele in contextu 20. secundi de Anima, ubi asserit animam esse diuiduam, esse actu unam, potētia plures. At respondet D. Thomas, id esse dictum de Anima plantarum & insectorum, non de ea perfectiorum animalium. Hęc solutio non uidetur satisfacere, quoniam Aristoteles cum de plantis & insectis, tanquam de illis de quibus id magis pater, & gratia exempli id dixisset, addit ita sese habere de aliis Animę differentiis, & in contextu 21. solum excludit à conditione hac intellectum, de quo nil adhuc esse manifestum affirmat. Confirmatur, quoniam Aristoteles in textu 19. dubitauerat ob Platonis sententiam

an potentia Animæ sint loco seiunctæ : & soluendo manifestat, non loco, sed ratione tantum esse seiunctas, & de solo intellectu secus se habere affirmat: at nisi id, quod dixerat, de omni Animæ facultate, esset uerum non soluisset dubitationem, & minus rectè solum intellectum secus se habere asseruisset. Accedit quòd per datam solutionem possemus, pro Platone dicere, facultates illas saltem esse loco seiunctas in Animalibus perfectioribus.

Solutio dubitationis. Cap. XIII.

SOLVENDO itaque difficultatem dico gradus Animæ duplicis esse generis; vel enim à corpore non pendent, ut anima rationis particeps; vel pendent à corpore, & sunt eductæ de potentia materiæ, ut cæteri gradus eius: si à corpore non pendent, minimè extenduntur, & per consequens diuidi non possunt; sed ubi sunt totæ sunt, extensio enim omnis & diuisio ex materia quanta ducit ortum: si uerò pendent à materia, quoniam non ex parte sed ex uniuersa illius corporis materia sunt eductæ, nec informare ualent materiam ex qua non sint eductæ, nec ualent de subiecto in subiectum migrare; propterea sunt extensæ, & natæ diuidi. Huiusmodi facultates Animæ possunt multipliciter considerari: nam primò considerari possunt, ut sunt quantæ ex accidenti per extensionem; & sic totum est in toto, & pars in parte, & in maiori parte est portio maior, in minori minor, ut in calce 8. Physic. de formis à materia pendentibus assererat philosophus. Hæc tamen est differentia inter Animam insectorum, & perfectorum Animalium: quia Anima insectorum, ut etiam ea plantarum, potest in partibus diuisis aliquandiu seruari; quod prouenit ex imperfectione earum, non enim subiectum

ita

ita elaboratum exposcunt: insuper id pendet ex diuersa constitutione corporum, nam partes plantarum & insectorum satis sunt consimiles; & id, quod cordi proportione respondet, per uniuersum corpus est extensum. In hoc itaque conueniunt omnes formæ à materia pendentes, quod sunt diuiduæ ad diuisionem corporis, & partes earum sunt in partibus. Differunt tamen Animæ à cæteris formis duplici differentia: primò, quia Animæ integritas exposcit quandam integritatem corporis, & nexum partium præcipuarum eius, cum sit perfectio corporis instrumentarij: secundò, quia non æquè respicit quamcumque partem corporis, sed unam præsertim à qua pendet in conseruari, & id prouenit ratione communis instrumenti eius, nempe spirituum, quorum unum in corpore est initium. Ad hoc respiciens Aristot. dixit Animam esse in medio, & in præcipua corporis parte, tunc enim nõ ad uniuersam eius extensionem respiciebat, sed ad sedem præcipuam. Anima itaque mortalis ratione extensionis est tota in toto, & pars in parte: uerùm si secundò consideratur Anima, ut totum quoddam ratione intensiõis, perfectiõis, & latitudinis suæ essentiæ, sic est tota in quauis parte: ad quam intensiõem dum respicimus, ea quæ est in parte potius debet dici forma partis, quàm pars formæ: nam essentia formæ non ita includit extensionem, ut in una parte unus, in alio alius insit suæ latitudinis gradus; immo Anima caret huiusmodi gradibus, per quos cum successione recipiatur, ut recipiuntur accidentia. Tertio si Anima consideratur, ut totum distinctis facultatibus, quasi gradibus ab essentia Animæ non distinctis præditum, ita quoque est tota in quauis parte: nam uis nutriendi est in uirtute sentiendi, ut triangulus in quadrato, ex eis enim consurgit una forma non dissimilis, sed consimilium suæ extensionis partium: sic de

mon-

monstrauit Aristot. partes siue facultates Animæ loco nō distingui. Et si quis dubitet de oculis, & de auribus, in quibus uarię inueniuntur facultates sentiendi, dicendum est facultates sensoriorum esse quidem diuersas, at facultates animæ, quæ sunt eadē cum essentia Animæ, non esse diuersas, ut in præcedentibus apparuit. Ex his conspicuæ sunt solutiones omnium difficultatum: nam dum ostenditur Animam esse totam in quauis parte exemplo seminariæ uirtutis, dico per id solum ostendi, quod est tota in quauis parte considerando totum quoad essentiam & facultatem, non autem quoad extensionem. Ad Aristotelem, qui dicit in quauis parte inesse totam Animam, respondeo inesse totam ratione potentiarum, non autem quod non sit uerè extensa & diuidua: at de his satis.

Finis Libri Tertij.

PETRI DVODI

FRANCISCI FILII

NOBILIS VENETI,

De Anima Liber Quartus.

Et est de Anima nutriente.

Nutritionem prouenire ab Anima. Cap. I.

ATVRA, quæ absolutissima est, & nullum gradum prætermittit inanem ascendendo à gradu inanimorum ad gradum animantiū, ab obscurissimo orditur; & ab eo quod cum inanimis adeò conuenit, vt plurimi existimauerint eorum initium non esse Animam, sed esse naturam infra Animam collocatam: huiusmodi est gradus plantarum, & uis ea, per quam Animalia nutriuntur: nec iniuria uidentur fuisse huius sententiæ, cum

fa-

facultas hæc sine cognitione & cum conditionibus agentis per naturam operetur, ac insuper cum uideatur nutritio igni primò conuenire, & per ignem mox alijs; ignis enim continenter nutritur, & restauratio caloris uiuentium simillima est conseruationi & restorationi igneæ flammæ. Hinc à medicis opera nutrientis facultatis nuncupantur naturalia. Verùm quam longè hæc opinio abfit à uero, facillè constat, dum opera nutrientis facultatis conferuntur cum operibus ignis & aliorum non uiuentium: nam si respicimus ad nutritionem, percipimus uiuentia nutriri per instrumenta, ut per uenas & similia, nutriri per cõuersionem alimenti in humores quosdam medios, nutriri singulas partes, conseruando cõuenientem rationem alimenti ad rem nutritam, & demum moueri alimentum ad oppositas differentias uiuentis: hæc conditiones in ea ignis regeneratione, quæ similitudinè tantùm dicitur nutritio, minimè inueniuntur. Accedit quòd ea conseruatio caloris infusi in uiuente per multos annos non nisi auxilio Animæ potest uiuentibus conuenire. Id ipsum secundò patet considerando modum accretionis uiuentium, crescunt uiuentia per omnes partes seruata proportione, seruata figura uiuentis, & crescunt usque ad certum terminum, qui terminus diuersorum uiuentium diuersus est: de ignis accretione non sic se habet, non enim quæuis ignis pars seruata proportione crescit, nec eadem seruatur figura, cum ignis careat propria figura, & solùm ad pyramidem uergat ob propensionem ad locum fursum, sic alimentum eius solùm tendit fursum: demum accretionis ignis non certus est terminus ratione sui, nec diuersorum ignium termini sunt distincti, ignis enim est ueluti aggregatum ex multis numero ignibus: ac ut numerus indiuiduorum sub specie ex parte speciei non est determinatus, ita nec accretio ignis

K cum

cum sit ueluti species ex multis indiuiduis constata, est determinata; sed eius determinatio pendet ab alio, nempe uel à combustibili ut à causa sine qua non, uel ab ordine uniuersi: at uiuentia ex se habent certum terminum suæ accretionis. Demum id ipsum confirmatur, considerando attinentia ad generationem: uitæ expertia generant sibi simile immediatè per actionem & perpeffionem primarum qualitatum; at uiuentia generant mediantè semine & uirtute informatrice; idque faciunt uel in utero feminae consimilis, uel in sinu terræ quasi in utero communis matris: constat itaque hæc non esse opera naturæ ab Anima distinctæ, sed esse opera Animæ summo perè conuenientis cum natura infra Animam collocata ob quam conuenientiam nuncupantur frequenter opera naturalia, & præsertim ob conuenientiam in modo operandi.

De alimento. Cap. II.

QUONIAM pro facultatum declaratione, ab obiecto ueluti à magis conspicuo ordiendum est propterea ut Anima nutriens elucescat, ab alimento, quod eius est commune obiectum & ueluti materia in qua uersatur, sumendum est in initium. Pro constitutione alimenti quatuor requiruntur: primo ut sit contrarium ei quod alitur, secundo ut sit natum in illud permutari, tertio ut ualeat illud augere, demum ut ad id quod alitur se habeat perinde ac materia ad formam. Dum dicimus alimentum esse contrarium, non solum denotatur oppositio inter formam & priuationem quæ in substantia reperitur, uerum insuper contrarietas externa qualitatum; quoniam in nutritione reperitur actio & passio, quæ sine qualitatum contrarietate fieri non potest

potest. Dicimus alimentum esse contrarium in principio simile in fine, contrarium in forma simile in materia, contrarium actu simile potestate. In alimento varij considerantur gradus, datur alimentum postremum, proximum, remotum, & remotissimum: At non constat quod nam censerī debeat alimētum vltimum siue postremum. Nonnulli id esse volunt, quod proximè vertendum est in substantiam viuētis, ita sanguis ab Aristotele in 2. de partibus Animalium cap. 3. nuncupatur alimentum vltimum, pariter in libro de iuuentute & senectute: huius sententiæ fuit Them. ideo sanguinem aptum pro nutritione partis asserit esse alimentum vltimum. Quam sententiam non censeo veram, nam vtor ratione Aristotelis: sanguis ille debet verti in carnem, ergo est contrarius, ergo non est id alimentum quod in fine dicitur simile. Insuper vtor ratione Alexandri cap. 10. sui primi libri de Anima, quia alimentum rei alitæ est alimentum, res alita est ea cui facta est adiectio, & quod ei additum est verè simile esse dicitur. Sumpsit Alexander hoc ab Hippocrate referente Galeno primo de naturalibus facultatibus cap. 11. vbi asserit nutrimentum est quod nutrit, quod vero nutriturum est, veluti nutrimentum est siue futurum nutrimentum. Rectior itaque est sententia Alexandri, quæ etiam fuit Philoponi, Galeni, & Hippocratis: & ratio est, quoniam similitudo in actu consideratur non in ipsa potentia, & alimentum per actum nutritionis dici debet alimentum non per potentiam: consideratur itaque primò conuersio alimenti remoti in chylum & sanguinem, mox præparati sanguinis appositio, deinde agglutinatio, postremò assimilatio, & in eo actu assimilationis dicitur nutrire, & alimentum postremum esse dicitur id quod conuersum est. Et si quis instet, quia tunc videtur iā esse pars non alimenti,

ad hoc non ita respondendū est asserendo id esse alimentum respectu partium, quæ effluerunt, esse autem partem remanentis: hæc enim sententia vera non est, quia alimentum est ad aliquid, & dicitur alimentum rei quæ alitur, vt rectè dixit Alexander, res quæ alitur non est ea quæ effluxit, sed quæ remanet; immo vt id quod crescit debet manere idem ante & post, ita id quod alitur. Propterea dico quòd quamuis vt eadem forma formatū dicatur pars, attamen vt denuo conuersum & præcedenti additum, propriè eius alimētum nuncupatur. Ad Aristotelem, qui sæpe sanguinem nuncupat alimentum vltimum, respondeo sanguinem esse alimentum vltimum, loquendo de alimento proximè nutrituro, non autem actu nutriente: & dicitur alimentum vltimum, quia vt nutriat, in alios intermedios humores verti non debet, vt debent verti cibi dum primò recipiuntur.

De reliquis conditionibus Alimenti. Cap. III.

ALIMENTI conditio erat, vt esset natum à calore viuentis in substantiam eius permutari: ratio huius est conspicua, nisi enim posset permutari, non posset nutrire. Hinc excluduntur medicamenta & venena, quæ cum nequeant concoqui, sed potius dominantur & vincant, non valent in substantiam viuentis conuerti: excluduntur etiam metalla, quæ cum à calore humido non liquecant nec superentur, nutrire non valent, vt rectè docuit Aristoteles in prima part. Problem. 42. quod autem de strutio aiunt quia videtur deglutire ferrum eoq; nutriri, fictio est: oblectatur id animal ferro, & nonnunquam deglutit illud, at cum excrementis id ipsam eiicit sine permutatione substantiæ. Tertia conditio erat, vt alimentum sit molle præditum,

præditum, ut valeat augere: ratio est, quia acretio est una ex præcipuis operibus animæ nutrientis. Hinc excluduntur nedum colores & sapes, verum etiam odores & nonnulla corpora, quæ in halitus dissoluntur. At de odoribus non spernenda quæstio est an nutriant, quoniam nonnulla venena solo odore interficiunt, medicamenta nonnunquam per solum odorem mouent corpora, morbi per odorem sunt contagiosi, hæc non euenirent nisi odor esset natus nutrire & in substantiam animalium verti. Propterea Galenus 2. aphor. part. 11. ait. odores citissime reficere, & 3. methodi ait curari syncopem iis, qui spiritus nutriunt, suauibus odoribus. Conciliator putauit odore solos spiritus nutrir. Manardus lib. 18. Epist. 6. sic dicitur spiritus, verum etiã solida corpora, motus exemplo Democriti, qui centesimum nonum agens annum solo odore panis, vel ut alij inquirunt, melis triduo vitam produxit. Eiusdem opinionis etiam fuisse Pythagorei. His aduersatur Aristoteles in libro de sensu & sensibili, quoniam alimentum debet esse substantia, debet habere excrementa, debet tendere ad ventriculum, verti in chylum & sanguinem. Hæc non conueniunt odori, cum non per os ad ventriculum, sed per nares ad pulmones tendat, cum non incrassetur, nec valeat in chylum & sanguinem verti. Soluendo itaque dicamus, vel nomine odoris intelligimus solam qualitatem, & de hac non est dubitatio, quod non nutriat, non enim accidens vertitur in substantiam; vel intelligimus corpus odore præditum: & hoc est duplex, vel crassum quod per os recipitur, de hoc quoque non est dubitatio, nam proculdubio nutrit; vel intelligimus corpus id aereum, quod est veluti vapor & halitus ex corpore crasso resolutus ad nares tendens: de hoc solo est dubitatio. De quo etiam loquendo asserendum est, nutritionem dupliciter accipi; vel proprie,

quæ

quæ fit cum conuersione in chylum & sanguinem aut in aliud simile; vel pro quadam refocillatione & alteratione spirituum: & tunc dicendum odores propriè non nutrire, sed solum minus propriè, alterando, excitando, recreando, vt innumera exempla nobis manifestant; sic uenena sæpe odore necant, & morbi sunt contagiosi alterando spiritus: in hoc sensu verum est odores citissimè reficere alterando, vt etiam acetum rosaceum pulluum, & narium madefactione nobis prodest: Hoc rectè nouit Aristot. ideo in libro de sensu & sensili inquit, quòd odores ad valetudinem conferant manifestum est, & patet ex dictis. Ad instantiam sumptam ex Democrito, quam tanti fecit Manardus, vt sit mirum quòd vir sapiens tam leui & fortè fabulosa relatione motus asseruerit odorem etiam solida corpora nutrire: ad hoc inquam respondens concessit quòd res ita se habuerit, de cuius veritate nil certi constat; dico senem illum fuisse repletum humorum multitudine, spiritus autem eo odore refocillati redditi potentiores valuerunt magis concoquere humores illos; & in alimentum vltimum commutare, nam senes potius moriuntur ob imbecillitatem caloris quam ob defectum alimenti. Postrema conditio alimenti erat, vt ad id quod nutritur se habeat perinde ac materia ad formam: sic inferiora elementa modo quodam dicuntur alimentum ignis, quæ postrema conditio est conspiciua ex dictis, & in virtute continetur in eis.

Quomodo alimentum reddatur simile. Cap. IIII.

VONIAM alimentum ex contrario debet reddi simile; iurè considerandum occurrit, per quid; & quo pacto simile reddatur: conspiciuum est alimentum simile reddi per concoctionem

tionem, quæ est perfectio à naturali & proprio calore ex oppositis passivis, quor uerò sint concoctionis gradus, non ita constat. Nonnulli asserunt esse quinque, primam inquit fieri in ore, secundam in uentriculo, tertiam in epate, quartam in uenis, postremam in extremitatibus uenarum, dum fit appositio & agglutinatio. Auicenna in prima primi quatuor enumerat, dimittendo eam quæ in ore. Galenus in libro de succorum bonitate & uitio cap. 5. tres esse asserit, in unam redigendo eam quæ in epate & in uenis fit. Nonnulli ex sententia Aristotelis duas esse affirmant, primam in uentriculo, postremam in corde, cor enim dicitur finem apponere concoctioni alimenti in libro de iuuentute & senectute. Non desunt, qui unam statuunt, quoniam finis & terminus unicus est. Ut rem hanc paucis perstringam lucidamq; reddam, Asserendum censeo coctionem esse duplicem, unam factam ante alimenti assumptionem, alteram post assumptionem eius, ut nouit Galenus in libro de succorum bonitate & uitio: loquendo de ea, quæ in nobis fit post assumptionem alimenti, quæ magis ad institutum nostrum facit, assero primo eam quæ fit in ore non proprie iudicandam esse coctionem, quoniam non mutatur forma alimenti, neque excrementa discernuntur. Quod si Arist. in libro de iuuentute & senectute inquit unam operationem in alimento esse, quam oris uirius exercet; respondendum est cum ipsomet Aristotele in 1. de partibus Animalium cap. 3. ubi se declarans inquit, eam non coctionem esse sed dispositionem, quia per eam incisionem alimentum redditur cocti facilius. Hinc falluntur qui Aristotelem carpunt, quia putarint eam esse coctionem. Explora itaque ea, quæ dicitur fieri in ore; Prima coctio statui debet illa, quæ fit in uentriculo: eius terminus est forma chyli, excrementa uerò crassiores feces. Secunda

coctio

coctio ex medicorum sententia fit in epate, at ex sententia Arist. in epate disponitur, in corde perficitur: & si perficitur extra cor, id contingit per uirtutem à corde infusam: terminus est forma sanguinis, excrementa utraque bilis, & urina. Tertia ab Auicena ponitur in uenis: Hanc Galenus non ponit distinctam ab ea epatis, ut Arist. eam epatis non distinguit ab ea cordis, & iure quidem: nam gradus coctionum numerantur per fines, in uenis forma alimenti & finis non uariatur, solum alteratur & disponitur; ideo tertiam coctionem in membris fieri putandum est, de qua rectè dixit Galenus 8. de compositione medicamentorum secundum locos, concoctionem uotari alterationem, quousque in similitudinem partis quæ nutritur transmutatur; ubi uerò parti apponitur, nutritio dicitur: finis itaque huius postremæ concoctionis est assimilatio, excrementa sunt sordes, sudores, euaporationes, pili, Quòd si Aristoteles in libro de iuuentute & senectute ait cor finem apponere concoctioni ultimi alimenti, dicendum est concoctionem esse duplicem, communem unã, alteram propriam singulorum membrorum, ut rectè nouit Auerroes 2. collect. cap. 9. Aristoteles id protulit de coctione alimenti communi: Si demum coctiones numerare uolumus & latè & propriè sumptas, & ante & post alimenti assumptiones; sic dicere debemus coctionem primam fieri à natura coquentè cibos, secundam ab arte, tertiam in ore, quartam in uentriculo, quintam in epate, sextam in corde, septimam in uenis, octauam in membris: quæ postrema concoctio totuplex est, quotuplices sunt partes diuersæ animalium.

Opera Anima Nutrientis. Cap. V.

A P P A R V I T alimentum esse illud, in quo tā
 quam in materia uersatur Anima nutriens :
 hac autem materia utitur pro triplici mune-
 rum functione, nempe pro nutritione, accre-
 tione, & sui similis procreatione : primum est ueluti ini-
 tium, secundum ut medium, postremum ut finis; in quo
 ternario collocata est perfectio operationum animæ nu-
 trientis : per nutritionē seruamur numero incolumes, &
 perficimus uitæ periodum nobis à natura designatæ: per
 accretionem perficimur; per generationem æternitatem,
 ut fieri licet, consequimur. Nutritio pendet ex alimen-
 to ut substantia est, Accretio ut est quantum, Genera-
 tio ut est utile, & redundans pro nutritione. Ex his tri-
 bus operibus quod est origine prius, est perfectione po-
 sterius; quod uerò est postremum origine, est perfectio-
 ne & natura primum. Ideo iurè dictum est opus maxi-
 mē consentaneum naturæ uiuentium esse generare sibi
 simile. Et quoniā hæc sententia à multis in dubium uerti-
 tur, & uariæ aduersus eā afferuntur instatiæ: propterea, &
 pro eius explicatione, ac pro solutione omnium difficul-
 tatum accipiendum primò est, quòd per generare sibi si-
 mile non denotatur omnium generatio; non enim ea da-
 tur intelligi, quæ elementis & inanimis conuenit, sed so-
 la generatio uiuentium instrumento seminis absoluta :
 hæc dicitur præstantissima non quidem omnium opera-
 tionum Animæ, dantur enim operationes eminentiores
 attinentes ad superiores Animæ gradus, sed præstantissi-
 ma est inter operationes Animæ nutrientis. Præstantia
 eius patet primò ex fine, quia per similis procreationem
 uiuentia, ut eis licet, adipiscuntur æternitatem & diuini-

L. reatem

tatem: nam Dei opus est æternitas. Insuper patet ex perfectione eius cui conuenit, tunc enim unumquodq; perfectum est, cum sibi simile ualet procreare: cōuenit enim generatio uiuentibus ætate & uirtute perfectis, non muti-
 his, non sponte genitis: Et cum sit opus præstantissimum, ideo maximè per naturam intenditur, est enim postrema omnium operationum pendentium à forma per naturam & sine cognitione operante: & cum maximè à natura expetatur, propterea ut ad hanc muneris functionem animalia magis essent procliuia, cum ea fuit complicata uehementissima omnium uoluptatum, uoluptas enim esca est uehementissimè animalia alliciens, quarum maxima est uoluptas uenerea, quæ adeo est potens, ut frequenter in usu uenereo, neglecto uero fine, eam nobis pro fine statuamus. Colligens itaque assero, generare instrumēto seminis sibi simile inter opera Animæ nutrientis est opus postremum, præstantissimum, & propterea summo-
 pere Naturæ consentaneum, maximeq; à natura exoptatur; ad quod interna naturæ commotione cum uehemēti uoluptate maximè Animalia sunt procliuia, quod expressit Virgilius inquiring.

*Omne aded genus in Terris hominumq; ferarumq;
 Et genus aquoreum, pecudes, pictaq; uolucres
 In furias, ignemq; ruunt, Amor omnibus idem.*

Asserui etiam accretionem præferendam esse nutritioni, quod in parte uerum in parte falsum est: si enim cōsideratur accretio absolutè ratione quantitatis, & nutritio ratione substantiæ, proculdubio accretio nutritioni cedit: at si consideratur quatenus ultra substantiæ acquisitionem accretio superaddit quantitatem, perfectionem accessionem ad postremum finem, nec potest nisi à ualidiorē uirtute prouenire; sic præstantior esse dicitur, cum posterius generatione, finiq; proximius dicatur esse na-

— *tra Pius* —

Quomodo

Quomodo nutriamur, quomſque uiuimus. Cap. VI.

SENTENTIA fuit Aristotelis in primo de ortu & interitu, nec non in 2. de Anima 18. uientia eouſque uiuere quouſque ualent recipere alimentum: quæ ſententia dubia uideatur, nedum ob Animalia nonnulla, quæ per multos meſes alimentum non recipiunt, uerùm inſuper quia datur ægritudinis genus, per quod homines cibum aſpernantur, ab eoq; ſummopere abhorrent, ideo ἀτροφία ſiue priuatio nutritionis nuncupatur. Præterea animal prius deſinit nutriri quàm moriatur, nec enim calor tunc adeo potens eſt, ut poſſit aliud uertere in ſubſtantiam partium uiuentium, quare prius deſinit poſſe aliud mutare quàm deſinat eſſe. Ad hanc difficultatem nonnulli reſpondendo inquirunt nutritionem dupliciter accipi, & pro conuerſione alimenti in ſubſtantiam uiuentis, & pro ſola alimenti alteratione: ſemper nutriri affirmant nutritione ſecundo modo, at non primo modo ſumpta. Hæc ſolutio uera non eſt, quoniam ad quid confert ea alimenti alteratio ipſi uiuenti, niſi ex ea modo aliquo reficiatur? propterea enim ſemper dicitur debere nutriri, quoniam ſemper debet aliquid refici & reſtaurari. Præterea qui hoc dicunt, non percipiunt rationem eius ſententiæ Aristotelis nec fundamentum neceſſitatis nutritionis, quod explicatur ab Ariſt. in libro de longitudine & breuitate uitæ, & in libro de iuuentute & ſenectute, nec non à Platone in Timeo: neceſſitas enim continuæ nutritionis pendet ex calore eo, qui inſuſus nuncupatur, quo ſola uientia ſunt prædita: qui calor eſt ſtammæ inſtar, quæ nedum aliud cõſumit, uerùm ea quoque continenter fluit, & niſi reficiatur euaneſcit: Cum itaque ille calor fit tenuis, igneus,

similis flammæ lucernæ, ut inquit Aristoteles, continenter refici debet, alioquin extinguitur. Ideo soluendo difficultatem dico, nutritionem ad duo posse referri, uel ad alimenti in substantiam solidæ partis conuersionem, & hanc assero non semper uiuentibus conuenire, neque necessariam penitus esse; uel ad caloris uiuentium restaurationem, & hanc censeo esse necessariam, & semper conuenire uiuentibus. Hæc solutio colligitur ex Aristotele in libro de iuuentute & senectute, dum inquit, alimentum non sumentia animalia, et Plantæ intereunt; consumit enim ipsum seipsum, ut multa flamma minorem, sic naturale calidum materiam: patet itaque Arist. retulisse necessitatem nutritionis ad calorem, qui similis dicitur flammæ lucernæ. Ex his colligitur, quomodo nutriamur quousque uiuimus, & quomodo solui debeant instantiæ: Nam animalia, quamuis per multos menses non recipiât externum alimentum, attamen habent alimentum internum. In ægritudine, quæ est aspernatio alimenti, & propè mortem, quamuis non adsit semper conuersio alimenti in partes solidas, semper tamen calor ille vitalis reficitur: & ea aspernatio alimenti est deprauatio, non exacta priuatio nutritionis.

Quomodo nutriantur Planta.

Cap. VII.

DE VITA Plantarum variè apud Philosophos extitere sententiæ: præcipuæ autem sunt tres duæ extremæ, vna media. Plotinus Enneade quarta, & alii eiusdem classis putarunt Plantas propria anima & vita esse destitutas, solum autem uiuere & nutrirî per animam terræ, Plutonis & Proserpinæ, quasi maris & fœminæ nomine denotatam, ratione diuersarum facultatum eius. Confirmant hanc sententiam,

tiam, quia perinde ad terram se habere plantas affirmât, ac ad animalium corpus se habeant pili, & vngues; quæ quamuis crescere & nutriri videantur, attamen id solum habent munere animæ animalis, cuius sunt excrementa non partes. Hinc euenire asserunt, quòd semina, lapides, & plantæ iunctæ terræ nutriuntur & crescunt, euulsæ desinunt viuere & nutriri. Hinc Stoici Plantas nec animatas nec animalia affirmabant, referente Themistio. Hanc opinionem à vero esse alienam putandum est: primò fundamentum fallax est, non enim Terra cæteraq; elementa viuunt, cum in eis vitæ opera non appareant; & valde alienum est à ratione putare Terram esse animatam, Plantas verò esse excrementa, cum terra non alatur nec crescat, semen viuentium more non emittat, non sit instrumentaria, quæ omnia conuenire plantis conspiciuum est. Præterea si plantæ pilorum instar se haberent ad terram, per solam Terram alerentur, nec egerent alimento alieno; sine semine emitterentur à Terra, non autem virtute feminis: at Plantæ egent insperione aquæ, egent propriis feminibus, non itaque sunt excrementa terræ. Demum si solum uiuerent per vitam terræ, non essent inter se distinctæ specie, sed solum per accidentiam eadem omnium esset vita. Insuper seorsum à terra non uiuerent, non in eis appareret distinctio maris & foeminæ, nec semen emitterent: at conspiciamus verè distingu specie, conspiciamus Plantas nonnullas euulsas à terra diu viuere in aqua, semenq; emittere, & in nonnullis apparete distinctionem maris & foeminæ; non itaque viuunt per animam terræ. Quòd si euulsæ à terra vt plurimum desinunt viuere, iunctæ terræ obeunt munera vitæ; id euenit, quoniam ex terra conueniens alimentum recipiunt, non tamen à terra sola, sed ab ea cum aliis permixta.

Alia

*Alia de Plantis opinio.**Cap. VIII.*

EXISTIMAVNT Pythagorici Plantas, nedum anima nutriente, verum etiam sentiente esse præditas; ideo ex eorum sententia dixit Plato in Timæo Plantas modo quodam animalia esse, & sensum obtusum habere. Auerroes verò com. xv. secundi de anima affirmavit quosdã existimasse Plantas vigilare & dormire. Anaxagoras demum, & Democritus putarunt eas voluptate doloreq; affici, nec sentiendi solum, sed & cogitandi & intelligendi vim habere. Id confirmant, quia amicitia & odium apparent in Plantis; Vnus est amica viti, cui inimica sunt olera; cucumis odit oleum; amicitia et lis non sunt sine cognitione, sunt itaque plantæ cognitione præditæ: propterea conspiciamus plantam unam ad aliam accedere, deserere terram aridam, ad humidiorum declinare. Hæc sententia & veritati & methodo eius perquirendæ omnino est aduersa; cognoscimus principia per eorum opera, at nisi somniamus, nec somnum in Plantis conspiciamus nec sentiendi vestigia. Accedit quòd Natura facultatibus largitur instrumenta, in Plantis nullius cognitionis instrumenta inveniuntur. Præterea si id esset, mundus tunc sua esset perfectione destitutus, vniuersum non esset uniuersum, non enim in eo singuli viuentium gradus inuenirentur. Afferere, ut aiunt nonnulli, conuenire Plantis sensum pro receptione sensibilibus, non pro iudicio, est idem ac afferere Plantis sensum non conuenire: sensus enim in iudicio, non in sola receptione est collocatus, Accedit etiam, quòd secus in non sentiente recipiuntur sensibilia, ac recipiantur in sentiente, ut in 2. de Anima contextu 127. docuit Philosophus. Fundamenta huius opinionis

nionis leuia sunt, solum indicant Plantis conuenire li-
tem & amicitiam à natura & temperamento pendentem,
non à cognitione: pariter ea propensio ad id quod eis uti-
le & accommodatum est, à natura & naturalibus facul-
tatibus oritur. Quare cum Peripateticis sentiendum cen-
seo, Plantas per propriam animam uiuere, easq; esse præ-
ditas sola anima nutriente, cognitionis autem esse om-
nino expertes.

De fame & siti. Cap. IX.

VONIAM nutrientis Animæ & appetitionis
alimenti magnus est nexus, propterea de fa-
me & siti, breuissimè tamen, agendum est. Fa-
mes & sitis uel oriuntur ex ægritudine aliqua
& ex praua affectione, uel ex affectione secundum natu-
ram. Prima ad nos non pertinet, de altera est agendum.
Galenus primo de symptomatum causis cap. 7. quinque
dinumera ad appetitum cibi pertinentia: primò enim
consideratur resolutio ac inanitio partium corporis; ex
qua secundò consurgit indigentia & naturalis appetitus
cognitionis expertus; tertio inde oritur suctus, per quem
partes trahunt à uenis, hæ ab epate, epar per uenas mesa-
raicas à uentriculo; quartò in uentriculo oritur sensus
suctus; postremò consurgit appetitus cibi cum cognitio-
ne, qui fames uel sitis nuncupatur. In cognitionis exper-
tibus tres primi soli gradus reperiuntur, in animalibus
munere sensus inueniuntur etiam postremi. Quid ita-
que erit fames uel sitis? Plato quarto de Republica eam
definiens inquit, Fames est appetitus alimenti, sitis est
appetitus potus. At nimium confusè definit, constat nos
in fame & siti appetere cibum & potum, sed non constat
qua ratione expetantur: ideo ea præsertim explicanda

et.

est. Galenus in primo de symptomatum causis dixit esse sensum suctus & penuriæ, sed dubia est ea definitio, primo ratione generis, secundo ratione differentiæ: ratione generis, quia pro genere rectius sumitur appetitus, ut fecerunt Plato & Arist. quàm sensus; nam fames non est sensus, sed appetitus ex sensu consurgens: quòd si sensum accipit tanquam causam, ut inde appareat differentia inter naturalem appetitum, & eum qui pendet à cognitione, ut reuera sumpsit Galenus, qui etiam famem appetitum appellat; hoc parum refert, quia non consideratur modò an rectè senserit Galenus, sed num rectius pro genere accipiatur appetitus uel sensus. Pariter dubia est ea definitio ratione differentiæ, quoniam suctus est attractio & motus quidam, motus non percipitur nisi per sensibile proprium, ideo rectius per sensibile proprium definitur. Accedit quòd non omnis perceptio suctus & attractionis est fames: sugunt etiam sanguisuga & alia multa, quorum suctus sensu perceptus non est fames. Ideo oportet, ut ille suctus per aliquod proprium explicetur. Aristoteles dixit famem esse appetitum calidi & sicci, sitim uerò appetitum frigidi & humidi: quæ descriptio & ratione generis & ratione differentiarum rector est; nam ponitur genus proximum, & adduntur differentia rectius. conditionem alimenti circumscribentes, & magis propriè appetitum excitantes. Et quamuis nomen appetitionis etiam de naturali sine cognitione dicatur, id nihil refert, quoniam absolutè & propriè de ea sola dicitur quæ cognitionem insequitur. Quòd si etiam appetitio latè sumatur, dico quòd fames quoq; & sitis sumuntur latè pro fame naturali conueniente plantis: propterea appetitus fami & siti conuenientissime respondet,

Explicatio

Explicatio definitionum famis & sitis. Cap. X.

DEFINITIONES appetitionum cibi ab Arist. traditæ varijs sunt difficultatibus inuolutæ: nil enim per ea definiri debet, quæ ex euentu ei conueniunt; at dicebat Plato in 4. de Republica, quod expetamus magnum uel paruum, calidum uel frigidum cibum, ex euentu est, & ex nostra dispositione, ex natura autem rei solum dicimur expetere alimentum. Confirmatur dubitatio, quia alimentum eatenus per se expetitur quatenus nutrit, at nutrit ut substantia est, non ut calidum uel frigidum, non enim accidentia nutrire ualent. Accedit quod idem simul contraria non expetit, idem tamen simul potest esurire & sitire, non itaque fames calidi & sicci, sitis frigidi & humidi appetitiones sunt. Demum dubia uidetur Aristotelis sententia, quoniam puer statim ortus alimentum appetit, & in utero quoque esurire dicitur, & commouetur, dum nutrimento ob matris ieiunium caret; & proculdubio non cognoscit calidum uel frigidum, nec querit sub ratione calidi uel frigidi. Hæ & similes difficultates obscuram reddunt sententiam Aristotelis. Pro quarum explicacione accipiendum primò est, ad famem & sitim constituendas duas conspirare appetitiones, naturalem unam sine cognitione & antecedentem, alteram subsequenter & cum cognitione, ut iam patuit. Insuper ea alimenti appetitio præsertim est affectio oris uentriculi, nam ea pars exquisitissimo sensu prædita est: propterea dum sola oris ariditate sitimus sine consensu cum ore uentriculi, ea propriè sitis non est, dici tamen potest affectio totius corporis mediante ore uentriculi. Appetitus alimenti proculdubio ratione finis est appetitus substantiæ natæ con-

M uert.

uerti in substantiam appetētis, at ratione mediij per quod mouet, & percipitur læsio, est appetitus calidi, frigidi, &cæt. & dicēdo calidi, simul denotamus & substantiam, & id per quod percipitur læsio & indigentia. Dum alimentum expetimus ob uariam nostri corporis, & præsertim uentriculi, dispositionem, modò absolute quoddam contemperatum alimentum expetimus; & tunc simul dicimur esurire & sitire, quatenus ex cibo & potu huiusmodi contemperatum alimentum consurgit: modò uerò ob nimiam ariditatem oris uentriculi solum dicimur sitire; uel cum adest sola humoris copia sine soliditate dicimur solum esurire, quia percipitur læsio ex uno contrario consurgens. Expetentes itaque alimentum expetimus substantiam magis uel minus humidam siue aridam, calidam siue frigidam, & ex dominio eius quod expetitur modò fames modò sitis ille appetitus nuncupatur. Ex dum dicimur expetere humidum, uel calidum, si ad finem nutritionis respicimus, propriè denotamus id quod est tale facultate: si uerò respicimus ad sensationem, etiam denotamus id quod est tale actu. Ex his constat, unde eueniat quòd sæpe idem alimentum & fami & siti satisfacit, ut uinum, ius, & similia. Colligens itaque assero appetitum alimēti esse appetitum substantiæ uel solidioris uel humidioris ex tristi sensatione in ore uentriculi, ex morfu & euulsione cum suctu facta, qui appetitus dum diuiditur in famem & sitim, ille à prædominio calidi & sicci, hic frigidi & humidi esse dicitur. Ex his colliguntur difficultatum solutiones. Ad primam dico, si respicimus ad ea, quæ proximè sensum tactus mouent, & contemperatum alimentum circumscribunt, fames & sitis non ex accidēti sunt appetitus calidi, frigidi, & similibum. Similiter ad secundam patet solutio, quia quamuis ratione finis alimentum ut substantia nutriat, attamen quia de-

bet

bet esse non substantia quæuis, sed substantia talis ita cō-
 temperata, & sensationi tactus respondens; ideo rectè fa-
 mes dicitur appetitus sicci, sitis humidi. Ad tertium,
 dum dicitur quòd idem contraria nō expetit, respondeo
 dum simul esurimus, & sitimus, expetimus substantiam
 in ea mediocritate temperatam, quæ nobis est consen-
 tanea; & quoniam in ea substantia calidum & frigidum,
 remissa tamen inveniuntur; ideo fames & sitis, ut ad di-
 uersa respiciunt, inter se ratione distinguuntur, cum ta-
 men id calidum & frigidum, quæ simul expetuntur, uerè
 contraria non sint: quod patet, quia per idem alimentū
 conuenienter contemperatum simul utrisq; nonnunquā
 satisfacimus. Ad postremam difficultatem de puero esu-
 riente, qui tamen alimentum sub ratione calidi uel frigi-
 di non apprehendit, respondeo, puer uel fœtus tunc dici-
 tur esurire dum sensu utitur, ante usum sensus solū ut
 Planta sine perceptione indigentis nutritur. In usu sensus
 primò confusè incipit læsionem percipere, & cōfusè mo-
 uetur, percipit læsionem à suctu cum qualitate alterante
 pendentem; ideo conferente ad hoc naturæ instinctu, op-
 positum eius ut medelam dicitur expetere. In qua prima
 confusa cibi appetitione non apparet distinctio famis à si-
 ti, sed solū confusè dicimus alimentum expetere, quod
 in cibum & potum, non est distinctum. Ad difficultatem
 dum dicimus, non cognoscit cibum, ergo non appetit,
 respondeo, cognoscit primò confusissimè per suum oppo-
 situm à quo læditur; & ideo nutrices, ut magis infantes
 nuper orti quærant nutrimentum, exprimunt primò lac
 in os infantis, ut distinctius cognoscendo magis appetāt:
 & quamuis non distinctè cognoscant & appetant sub ra-
 tione calidi, frigidi, &c. tamen id faciunt confusè, & di-
 cuntur sub ratione talis expetere, quatenus per huiusmo-
 di qualitates excitatur sensus alimenti.

Qui nam sit sensus alimenti. Cap. XI.

SENTENTIA fuit Aristotelis in 2. de Anima tactum esse sensum alimenti, quoniam nutri-
mur calido, frigido, humido, & sicco, quæ
tactu percipiuntur; ideo tactus est sensus pri-
mus, & apprimè necessarius, nedum pro constitutione
animalis, uerùm insuper pro eius conseruatione & nutri-
tione. Verùm hæc sententia difficultate non caret: pri-
mò enim experientia aduersatur, quia dum volumus ali-
mentum conueniens iudicare, non utimur tactu, sed gu-
statu; per tactum non secerneremus acétum à vino, &
aliud quoduis conueniens alimentum à non conuenien-
te: neque id facturi respicimus ad calidum vel frigidum,
sed ad sapidum, ad dulçe; quod enim sapit, nutrit. Et
confirmatur, quia si ad calidum & frigidum respicimus,
elementa quereremus, & ex eis nutrireremur, quod tamen
non facimus; elementa enim ut sapore carent, ita quo-
que nutrire non dicuntur. Præterea Aristoteles sibi con-
stare non uidetur, nam sub initium de sensu & sensili in-
quit gustatum debere inesse in omnibus propter cibum,
& colligens ait saporem esse affectionem nutrientis fa-
cultatis. Clarius in progressu eiusdem libri inquit, cali-
dum & frigidum crescere & decrescere faciunt, nutrit ve-
rò cibus ut gustabilis est, omnia enim dulci aluntur uel
simplici uel permixto. Insuper non uidetur sibi constare,
quoniam in primo de ortu & interitu inquit alimentum
ratione substantiæ nutrire, ratione quantitatis augere.
Ut quambreuissimè dubitatio soluatur, abstinens à rela-
tione diuersarum opinionum, assero primò tactum esse
sensem alimenti, non quia necessariò conueniat omni-
bus quæ nutriuntur, non enim conuenit Plantis; sed om-
nibus

nibus conuenit cibum appetentibus & sècernentibus uel confusè uel distinctè conueniens à non conueniente. Propterea tactus non est absolutè necessarius pro nutritione, sed est necessarius uiuentibus certo modo nutriendis. Nutritio ratione finis est ex ipsa substantia, at ratione excitationis appetitus & circumscriptionis conuenientis substantiæ est calidi, frigidi, &c. Si inuicem conferantur gustatus & tactus, primò cum Aristot. dicendum est quòd gustatus est quidam tactus; ideo dum asserimus tactum esse sensum alimenti, etiam gustatus includitur: quòd si consideratur gustatus ut à tactu seiunctus, dicendum est nutritionem esse ex calido & frigido, tanquam ex primò & proximè constituentibus alimentum; ex dulci uerò & sapido tanquam ex posteriore pendente à temperamento, & conueniens temperamentum indicante: quòd tamen, cum sit absolutè posterius, nobis, dum nutriti uolumus, primò occurrit. Ex his colliguntur solutiones. Ad primam difficultatem, quia in distinctione alimenti gustatu utimur, dico, gustatus est quidam tactus; & per saporem ut nobis proximior ducimur in nutritionem conuenientis temperamenti. Dum additur, quia sic elementa pro cibo eligeremus; hoc non sequitur, quia tactus dicitur sensus alimenti, non quia omne quòd tactu percipiatur nutriat, sed è contra, quia omne quòd nutrit nutrire dicitur, ut conuenienter contemperatum est per eas qualitates, quæ tactu percipiuntur. Ad Aristotelem qui secum pugnare uidentur, ex dictis patet solutio, tum quia gustatus dicitur quidam tactus, tum in super quia uario modo uerque sensus conducit, ut declarauimus. Et dum inquit quòd calidum & frigidum crescere faciunt &c. Respondeo, calidum non absolutè ut calidum nutrit, sed ut conuenienter contemperatum, quæ conueniens contemperatio proximè per saporem manifesta

tur

tur. Adde præsertim veram esse sententiam Philosophi, facta inter qualitates comparatione: nam alimētum obinet locum materiæ, materia præsertim per humidum & siccum denotatur, in quibus sapor maximè viget; calor & frigus sunt qualitates, quæ præsertim efficere dicuntur, ideo facta inter qualitates comparatione his munus efficiendi, illis uerò patiendi tribuitur, cum tamen omnes modo aliquo & efficiant & patiantur.

De instrumentis Animæ nutrientis.

Cap. XII.

AN I M A nutriens, quoniam infima est partium animæ, maximeq; cum corpore complicata, propterea plurimis eget instrumentis pro suo munere obeundo: quorum nonnulla magis ad corpus pertinent, alia ad vires animæ, datur & tertium, quod ratione aliqua commune & medium censeri potest: Instrumētum medium apprimè commune est calor siue spiritus, per quem anima cum crasso corpore arcto nexu colligatur; quod instrumentum quamuis inseruiat etiam aliis animæ gradibus, præsertim tamen famulari dicitur animæ nutrienti ratione coctionis alimenti, quæ ad eam pertinet; cuius communis instrumenti fons & origo cor est, uel id quod cordi proportionè respondet. Instrumenta magis ad corpus pertinentia, sunt dentes, gula, ventriculus, & similia. Instrumenta demum, quæ magis attinent ad vires animæ, sunt facultas attrahens, retinens, & similes: de quarum numero lis est. Plurimi affirmant eas esse quatuor, attrahentem, retinentem, assimilantem, ad quam redigitur concoquens, & expellentem. Auerroes cum Albumasate quintam censeat superaddendam, nempe secernentem conueniens à non conueniente, sepe enim attrahens facultas multa attrahit,

hit, sed infimul cum utilia tum inutilia ; pariter uis expel-
 lens multa reiicit, at nedum inutilia, uerum etiam uti-
 lia : propterea est necessaria facultas alia ab his distincta,
 quæ utile alimentum ab inutili ualeat secernere. Quam
 difficultatem breuibus absoluēs, assero primò has minus
 propriè nuncupari facultates inferuientes animæ nutrien-
 ti: quoniam attrahere alimentum, retinere, & cætera
 huiusmodi, sunt antecedentes operationes Animæ nu-
 trientis circa alimentum ordinatæ ad finem nutritionis,
 quæ Anima una est fungens his numeribus per uaria in-
 strumental: aptamē quia in his præuijs operationibus cō-
 sideratur aliqua distinctio, & operatio indicat facultatē,
 ideo statuuntur facultates diuersæ & famulæ, quarum fa-
 cultatum nonnullæ magis, aliæ minus distinctæ sunt.
 Loquendo de facultate secernente ab Auerroe superad-
 dita, dico, uel addatur uel non addatur, nullus est error:
 nam si non additur, ad alias redigi putandum est, nam
 deprauata est uis attrahens, si & utilia & inutilia attrahit
 pariter uis repellens; ideo recte attrahendo, retinen-
 do, & repellendo secernunt: attamen clarioris explica-
 tionis gratia expedit quintam illam superaddere, & præ-
 sertim, quia secretio aliqua ratione attractionem, & ex-
 pulsionem antecedit; neque fit per uillos, per quos attra-
 ctio uel expulsio perficitur. Ex his omnibus facultati-
 bus præcipua censei debet assimilatrix, cum sit fini pro-
 xima, per eam enim alimentum ultimò paratur pro for-
 mæ receptione, in qua receptione consideratur nutritio,
 in antecedentibus uerò dispositio ad nutritionem.

Finis Libri Quarti.

PETRI DVODI

FRANCISCI FILII

NOBILIS VENETI,

De Anima Liber Quintus.

De attinentibus ad intentionem & ordinem

Cap. I.

MAGNIS est naturæ gradus, dum à vitæ expertibus ascendit ad uiuentia; at longè maior & admirabilior, dum à non cognoscentibus ad cognoscentia eleuatur: quid enim apud nos admirabilius ipsa cognitione & iudicio cõspicitur? est cognitio omnis uel quid diuinum, uel saltem diuinitatis imago ac uestigium quoddam: uestigium dico uel clarius uel obscurius, ut clarior uel obscurior est cognitio. Miraretur equidem omnis,

nis, si lapidem conspiceret ex non uiuente reddi uiuentem; at si ulterius intueretur eundem emittere oculos, audire, iudicare, nedum miraretur, sed supra omnem admirationem collocatus exclamaret, Deus Deus aliquis latet in ipso: conspiciamus quotidie nos nedum hæc, uerum illustriora quoque opera, cum materiam nedum lapide immo cæteris omnibus humiliorem per hos gradus eleuari intuemur, & tamen ob assuetudinem non miramur, ob frequentiam huiusmodi operum non commouemur. Cum itaque cognitio sit res præclara, Iudiciū sit diuinitatis simulacrum, iurè ut per has umbras in lucem, per hæc uestigia in ueram formam eleuemur, in facultatum cognoscentium explicatione uersari debemus. Cognoscentium facultatum quædam uersatur in uniuersalibus, aliæ solum singularia iudicant: & ex his quædam externæ, quædam internæ nuncupantur. Nos ab eis ordiri debemus, quæ primò nobis occurrunt; huiusmodi sunt facultates sentientes, & præsertim externæ: de quibus disputaturi, à communibus ordiri tenemur, communia enim iure merito primò sunt explicanda: cuius ordinis triplex ab Auerroë assignatur ratio, tum quia communiora sunt notiora, tum quia primò eis conueniunt affectiones ostendendæ, tum demum ne labamur in inanem repetitionem. At censeo ego duas alias nõ minoris momenti ex ipso Arist. colligi posse rationes; quarum una est, quæ colligitur ex 6. Topic. quia absq; cõmuniū notitia minus communia cognosci nõ possunt: quare ob eandem rationem, ob quam de causis & principijs est primò agendum, etiã est primò differendum de communioribus; sunt enim communia ueluti initia contentorum sub eis. Altera ratio est, quoniam in ordine naturam sectamur, & eam ut plurimum sectamur, non quoad ordinem intentionis eius, sed quoad ordinem originis &

N genera-

generationis, in quo ordine communiora & simpliciora priora sunt: hoc asseruit Aristoteles in primo Physicorum 57. inquit: est enim secundum naturam, ut primò communia dicamus, mox de vnoquoque propria spectulemur. His itaque de causis primò vniuersè de sensibus differendum est, in methodo autem & via ordiri debemus ab obiecto nobis notiore, ut inde ad operationem progrediamur, ex quibus noticia facultatis consurgit.

Diuisio sensibilium, & declaratio sensibilis proprii. Cap. 11.

QVAECUNQUE sensibus vsurpantur, vel per se cadunt sub sensum, vel ex accidenti: si per se cadunt, duplicia sunt, uel sunt communia vel propria: si ex accidenti, pariter sunt duplicia, uel non sunt nata mouere sensum, ut substantiæ, relationes, & similia, quæ toto suo genere sensibilia per accidens sunt; vel nata quidem sunt mouere sensum, at non eum respectu cuius sensibilia per accidens nuncupantur; sic sensibile proprium vnus sensus dicitur per accidens respectu alterius, ut coloratum per accidens audiri dicitur; & hoc non est per accidens absolutè, sed respectu eius sensus à quo non est natum per se sentiri. Et quoniam absolutè & verè sensibile est id, quod proprium est, per quod cætera cognoscuntur; ideo de eo primò agendum est. Sensibile dupliciter considerari potest, primò absolutè, ut est qualitas aliqua ex suis initiis pendens; secundò ut sensu vsurpatur, & hoc secundo modo nunc considerandum proponitur. Sensibile per se & proprium duo includit: primò ut sit per se, ratione cuius debet esse natura sua facultate mouere sensum: Secundò ut sit proprium,

prium, ratione cuius debet esse natum ita mouere sensum unum, ut non alium; veluti color ita mouet uisum, ut non alium sensum. Ex his duabus conditionibus conficitur tertia, quæ est, ut sensus non decipiatur circa proprium obiectum: quia enim sensibile huiusmodi primò & per se determinato sensui respondet, ei per naturam æquatur, conuenienti proportione ei opponitur; iurè dum conferentia ad sensationem conuenienter, ut eorū natura exposcit, sese habent, in eorum sensibilibus iudicio sensus non fallitur; cum in iudicio sensibilibus communium magis decipiatur, maximè verò in iudicio sensibilibus per accidens. Et cum assero sensum magis decipi in communibus sensibus quàm in propriis, id absolute esse uerum existimo, siue ea communia ad unum siue ad omnes sensus referantur. Propterea ab eorum sententia recedendum censeo, qui inquit nos magis decipi sentiendo communia, dum ea uno sensu iudicantur: at dum ea percipiuntur multorum sensuum conspiratione & consensu, minus nos decipi, quàm sentiendo propria. Quam sententiam propterea non probo, quia si absolute dicitur ab Aristotele sensum non decipi in iudicio priorum, quomodo asserere ualemus seruando sententiam eius, quòd magis decipiatur in eis quàm in communibus? Præterea firmiter & minus fallax est iudicium unum certum, exactum, & proprium, quàm multa leuia, & inconstantia; ut firmiter est scientia per unam demonstrationem acquisita, quàm per multa signa: quare pariter certior est cognitio proprii sensilis per unum sensum, quàm sensilis communis per plures. Verùm qui sunt alterius opinionis, utuntur auctoritate Aristotelis in 2. de anima 135. ubi inquit sensilia communia sentiari pluribus sensibus, ut minus lateant. Id ipsum confirmant per scientias mathematicas, quæ propterea dicuntur

tur certissima, quia versantur in consideratione communium sensilium, quæ certissima sunt. Sed hæc fundamenta facillimè euertuntur. Ad primum dico non ita debere intelligi sententiam Aristotelis communia sentiri pluribus sensibus, ut minus lateant quàm propria; sed ut minus lateant, quàm si unico perciperentur; ita enim in eis summopere erraremus. Ad aliud dico certitudinem mathematicam non prouenire ex eo, quia communia exactius sentiantur quàm propria, sed prouenire ex re considerata & modo considerandi simul; uersatur enim in quantitate abiuncta à substantia, à materia, & latentibus principiis. Hinc prouenit, quòd eadem res, utputa motus, consideratus consideratione mathematica est certus, consideratione Physica caret certitudine, non enim ea certitudo in sensuum iudicio collocata est.

An sensus decipiantur in cognitione sensibilis proprii
opinio prima. Cap. III.

ASSERIT Philosophus sensum in iudicio priorum sensilium non decipi, quæ sententia & experientia, & rationi, & auctoritati aduersatur: Experientia, quia nos ipsi percipimus sensum frequenter decipi, & dulce à febricitante iudicari amarum, rubeum distans iudicari nigrum, & herbas nonnullis iumentis uideri dulces, quæ homini amaræ esse uidentur. Aduersatur rationi, quoniam si intellectus cæteraque hominis eminentiores facultates decipiuntur, rationi est consonum, ut etiam fallatur sensus. Demum auctoritati, nam Academici sensum nil ueri percipere affirmant. De proposita difficultate tres sunt præcipuæ opiniones. Epicurus, Lucretius, & illi qui res in
 motu

motu esse collocatas existimarunt, affirmarunt sensum non decipi, & res tales esse quales sensu nos eas iudicamus: cum enim putauerint res non habere esse certum & permanens, sed in motu esse positas & ex motu consurgere; ideo unicuique res sunt tales, quales ex actione rei cognoscendæ, & ex passione sensus consurgunt. Ad quod probandum hoc utebantur fundamento: quoniam res iudicamus ut mouent, mouent quæ sunt, quæ sunt uera sunt, ergo quæ iudicamus uera sunt. Propterea cecidit Lucretius ex sententia Epicuri lib. 2.

*Inuenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam ueri, neque sensus posse refelli,
Nam maiore fide debet reperier illud,
Sponte sua ueris quod possit uincere falsum.
Quid maiore fide porro quam sensus haberi
Debet? &c.*

Hæc opinio in parte est uera, absolute autem falsa est: nam sensum ad duo referre ualemus, uel ad præcipuum obiectum extra Animam collocatum, ad quod præsertim iudicium refertur, & in hac consideratione ea sententia falsa est: secundò potest referri ad eam speciem, quæ proximè ex actione & passione consurgit, per quam sensus proximè iudicat, & consurgit ex omnibus ad eam sensationem conferentibus; & in hoc sensu uera est: nam sensus ita iudicat, ut proximè mouetur, sed contingit ut ille motus nonnunquam præcipuo obiecto non respondeat, & propterea tunc sensus in iudicio eius proximi per quod iudicat non fallitur; at fallitur in iudicio eius, quod præsertim & propriè sensibile dicitur: ideo absolute ea opinio est falsa, quoniam uerè sensilia sunt quæ mouent sensum, si mouent, ergo non consurgunt ex motu, neque in motu sunt posita, non enim mouens ex motu consurgit. Præterea iam in 8. Physic. eorum est explosa sententia,

sentia, qui cuncta in motu esse collocata existimant. Neque magni momenti sunt fundamenta eorum: dum enim inquirunt nos res iudicare ut mouent, dico nos res iudicare ut proximè mouent, uerùm ille motus ob intermedia & alia conferentia ad iudicium potest nonnunquam non rectè respondere primo mouenti, & propterea fallimur in eius iudicio. Ad fundamentum ex Lucretio desumptum concedo sensuum cognitionem esse certissimã, & esse initium nostræ cognitionis: errare tamen nonnunquam ob eorum deprauationem, quæ ad sensationem concurrunt, & corrigi à sensu rectè disposito, cum conuenienti eorum dispositione, quæ ad iudicium requiruntur.

An sensus decipiantur, opiniones alia. Cap. IIII.

QUEM ADMODVM Epicurus maximi fecit sensus, & iurè quidem, quia nil supra sensum excogitare ualuit: Ita ex aduerso Academici eos adeò uilipenderunt, ut nihil eorum esse existimarint, quæ sensibus usurparentur; cum quibus Archesilas affirmauit omnia esse falsa, quæ ad sensus pertinerent: & iurè quidem, nam sensus naturam rerum non ualent attingere, sed solùm in imaginibus & externis ueluti umbris uersantur. Quorum sententia aliquid ueri includit, absolutè tamen approbanda non est; ea eatenus est uera, quatenus facta comparatione inter abiùctas formas, & ea quæ sub sensum cadunt, illæ sunt formæ puræ, à potentia & priuatione materiæ seiunctæ; sensilia uerò cum materia, cum potentia, cum eo quod non est, adeò sunt complicata, ut potius non esse quàm esse dici possint. Absolutè tamen ea opinio uera non est; quoniam etiam sensilibus in proprio gradu conuenit ut sint, ideo
in

in eis quoque consideratur mutua responsio rei sensibilis & iudicij sensuum, in qua responsione & æquatione ueritas sensuum est collocata; nõ enim eorum ueritas in compositione & diuisione posita est. Propterea rectior est opinio Peripateticorum, quæ mediat inter duas iam dinumeratas: sed quomodo debeat intelligi, non constat. Inquit Arist. sensum nõ decipi erga proprium sensibile: Auerroes limitans sententiam inquit, id esse uerum ut plurimum; at hoc non est satis, quia distinctè manifestandum est, quando decipiatur & quando non. Quidam inquirunt sensum ad duo referri posse, uel ad uniuersum obiectum, uel ad speciem obiecti: inquirunt non decipi erga primũ, sed erga secundum, ut auditus non decipitur quod sit sonus, sed an sit grauis uel acutus. Quæ sententia etiam approbanda non est: primò, quia sic sensus non decipitur etiam erga commune genus sensibilem ex accidenti, uel sensibilem communium, ut ex se constat; præterea sensus ita dicitur errare, ut iudicat, at oculus cignum iudicat ut album, coruum ut nigrum, quare in eo dicitur rectus, ut hunc nigrum illum album iudicat, nõ autem ut solum iudicat coloratum. Præterea laborantes & insanientes putant nonnunquam se uidere colores & audire sonos, cum tamen nec colores nec soni adsint, ideo etiam in genere obiecti decipiuntur. Propterea Alexander in primo de Anima cap. 13. quem insequitur Themistius, inquit, sensum non decipi, dum seruantur conditiones ad rectam muneris sentiendi functionem pertinentes: quæ conditiones multæ sunt ex dinumeratione Alexandri, at tamen à Themistio in tres rediguntur; & Auerroes, cum dixerit sententiam illam esse ueram ut plurimum, nil aliud denotare uoluit, nisi quod est uera seruatis conditionibus seruandis. Hæc sententia commendanda apprimè est, hoc unum in ea desideratur, ut manifestet, quomodo

fi

si sententia Arist. non est semper uera, Arist. ualuit absolute dicere sensum non decipi: hoc itaque superest declarandum.

Dissolutio difficultatis.

Cap. V.

NO docet Philosophus in primo. Physic. 74. sermonem absolute prolatum debere intelligi per se; quæ sententia cum in omnibus est uera, tum maximè dum traduntur regulæ vel definitiones; nulla enim est regula, quæ ex euentu non reddatur falsa. Dum itaque Philosophus in definitione proprii sensilis inquit, sensum in eo non decipi, id esse per se intelligendum conspicuū est. Adde insuper, quòd quotiescunque ab agente uel patiente aliquis error pendet ob deprauationem uel diminutionem concurrētium ad operis productionem, id ex euentu siue ex accidenti prouenire putandum est, non autem ex propria conditione & natura eorum principiorum: quare cum demptis impedimentis sensus non decipiatur, iurè rectè inquit Philosophus absolute sensum non decipi; ueluti absolute asserit, cum in primo tum in secundo de coelo, Naturam nil facere frustra, & ut contingit; quod tamen solum est uerum per se non ex accidenti, ut patet de monstris & alijs. Sensus itaque in cognitione propriorum non fallitur, sed fallitur in cognitione sensilium per accidens & communium, quamuis omnia ad iudicium conducentia optimè se habeant. Et si quis ulterius quærat, quot nam ea sint, quæ ad rectam iudicij constitutionem conducunt: assero ea numero posse esse multa, cuncta tamen ad tria redigi, quoniam tria sunt quæ ad iudicium sensuum conferunt; sensile, medium, & sensorium: hæc tria ut conuenienter sese habeant, necesse est, & omne impedimentum

tum

tum ad vnum horum trium redigitur, vt consideranti red-
ditur notum. Ex hæcenus dictis quatuor colligimus:
Primo consideratione Academicorum posse modo ali-
quo sensus dici semper erroneos: Secundo posse dici sem-
per rectos; & id contingere dupliciter, vel vt in bonum
sensum redacta fuit secunda opinio, vel vt explicata nu-
per fuit opinio Aristotelis: Terrio colligimus sensus nec
veros nec erroneos esse, veritate attinente ad complexas
enunciationes: Demum si sententia accipiatur late, &
per se, & per accidens, sic cum Auerroe, Alexandro, &
Themistio dicendum est eam esse veram, vt plurimum,
sive seruatis seruandis. Ex his quoque patent solutiones
ad instantias. Dicebatur sententiam Aristotelis aduersa
ri experientia; respondeo, aduersatur ex accidenti so-
lum & ob deprauationes, non per se. Addebatur eandem
herbam diuersis videri sapore diuersam: respondeo, dum
gustatus recte se habent, videtur eiusdem saporis, sed ex
diuersitate temperamentis & constitutionis animantium
euenit, ut idem sapor uni sit gratus, alteri molestus. Dum
dicebatur hoc aduersari auctoritati, iam paruit quomo-
do aduersetur, vel ne. Et quando addebatur, quod ad-
uersatur rationi, quoniam si eminentiores facultates fal-
luntur, etiam fallitur sensus. Ad hoc dico rationem non
esse parem, non enim eorum obiecta tam conspicue, tam
aperte offeruntur aliis facultatibus, ut sensilia propria ex-
ternis sensibus; nec earum obiecta adeo sunt nata facile
iudicari, vt sensilia propria. Demum intellectus errare
potest, nedum in prima apprehensione, verum præfer-
tim in compositione & diuisione. Et si etiam asserere-
mus cæteras facultates solum ex accidenti errare, id quo-
que recta ratione defendi posset.

De communibus sensibilibus *Capitulum V. L.*

Ratiō ab Aristotele tantum omnibus sensibilibus tribuuntur. Primò, ut sentiantur ab omnibus sensibilibus; Secundò, ut sint sensilia per se, id est, ut sint quinque; Motus, quietis, figura, magnitudo, & numerus, ad quos se referunt. Vt autem tanquam initium. Hæc omnia dubia; & obscura sunt: primo dubium est, an sentiantur ab omnibus, quoniam proculdubio figura per gustatum & odoratum non percipiuntur, immo neque etiam per auditum: motus quoque, & quietis non omnibus sensibus percipiuntur, nisi valde ex accidente. Nonnulli nituntur seruire ut percipiantur ab omnibus: sed maxime falluntur, quia domi ostendunt figuram ab omnibus sentiri, vel minus proprie vultur figuræ nomine, vel solum manifestant sentiri ex accidente, & sic destruant conditionem sensilium communium, quæ inter sensilia per se dinumerantur. Propterea, ut Aristoteles sibi met & cum ratione seruire concordari, dicimus sensilia communia propterea communia dici, quia non vni soli sensui, sed pluribus respondent: ita se declarat Arist. in libro de sensu & sensili, dum dixit communia hæc sensilia esse sensuum, etsi non omnium, saltem visus & tactus; his namque duobus sensibus omnia percipiuntur. Quod si in 2. de Anima asseruit, ea esse communia sensibus omnibus dicendum est id duplici de causa fuisse dictum: primò, quia saltem nonnulla eorum communia sunt omnibus, ut numerus: secundò quia in extendenda facultate ad maximum est respiciendum, ideo quavis non omnia ab omnibus percipiuntur, tamen quia dantur quæ percipiuntur ab omnibus, ideo ad hoc maximum respexit Aristoteles.

An sensilia communia sint sensilia per se sibi Cap. VIII.
 In his sensilia communia sunt sensilia per se sibi
 sensilia communia per se ab
 externis sensibus sentiri, quod tamen appri-
 mendubium est. Primum, quia sentiuntur per
 aliud, hoc est per propria, & in ordine sensa-
 tionis dicuntur accideret proprijs, cum propria sint pri-
 ma quæ sensum mouent. Præterea sensoria & media sunt
 prædita sensibus communibus, ideo non ualent ea reci-
 pere, cum recipiens debeat eo carere, quod per se reci-
 piendum est. Insuper quies, cum sit priuatio, non ualet
 per se sentiri: pariter nec numerus, qui ex Arist. in 10. de
 Anima cognoscitur negatione continui: immo nec mo-
 tus uidetur posse per se percipi, nqm uisio fit sine tempo-
 re, motus non fit sine tempore, non enim in ipso nunc re-
 peritur nisi mutatum esse. Dubia itaque est apprimè ta
 sententia, ad eò ut non iniuria admirabilis Galenus in 2.
 de placit. Hypocratis & Platonis cap. 6. asseruisse ui-
 sus sit sensilia communia ex accidenti sentiri, & auxilio
 rationis & memoriæ. Ex aduerso tamen est Arist. qui ea
 sentiri per se affirmat, & id ipsum sensu diiudicamus, ex-
 perimur enim in nobis ipsis nedum oculum à colore mo-
 ueri, uerùm in simul à colorati figura certo modo affici;
 & secus à maiori quàm à minori, à motu quàm à quie-
 scente excitari ad sentiendum. Propterea pro difficulta-
 tis solutione considerandum est in sensibus duo consi-
 derari: primò inueniuntur sensilia propria, quæ primò,
 & præsertim mouent: secundò considerantur modi qui-
 dam & conditiones apprimè iunctæ cum sensibus pro-
 prijs in ordine ad motum sensuum; Qui modi ut sensi-
 lia propria in suo præcipuo subiecto certo modo dispo-
 nant, ita quoque certo modo disponunt actiones eorum.
 Ex his colligo primò sensilia communia non habere spe-

ciem suam distinctam à specie propriorum, sed addere modum per quem ea disponitur; adeò ut simul dicere ualeamus, & quòd habent & quòd non habent speciem per quam mouent. Colligo secundo communia sensilia, ut non absolutè & primò mouent, sed unà mouent, ut non figurant, sed unà figurant; ita sunt sensilia per se non primò, sed concomitanter & secundariò. Et quoniam secundum non operatur sine primo, ideo communia sensilia sine proprijs non sentirentur ab externo sensu: dico ab externo, quoniam imaginatio ualet seiungere modum à sensili proprio. Adde tertio sensilia communia ita operari in omnem sensum, ut sensus est, non autem ut hominis: & propterea nedum ab homine, uerùm etiam à iumentis & feris percipiuntur. Conferendo itaque sensilia communia cum proprijs, ea formalius, hæc acrius & uehemētius mouent sensum, ut recte sensit Teophrastus.

Solutio dubitationum. Cap. VIII.

X ueritatis explicatione facilè elucescunt solutiones difficultatum, & colligitur quid ueri includant aliorum sententiæ. Dixit Galenus communia sensilia sentiri ex accidenti, quod eatenus est uerum, quatenus non per se primò percipiuntur: quod enim est per se secundò, mediat modo quodã inter uerè per se, & id quod est per accidens; & propterea participat conditiones utriusque. Insuper est uera considerando exactam cognitionem communium, nō enim exquisitè percipiuntur, nisi auxilio internarum facultatum: at non propterea absolutè inficiari debemus ea per se esse sensilia. Ad primam instantiam, quia sentiuntur per aliud; respondeo, sentiuntur per aliud, uelati per id quod primò mouet; at quòd unà cum eo moueant, habēt

ex se: ratio itaque solum probat non sentiri per se primò.
 Ad aliud, quia medium & sensorium sunt prædita com-
 munitibus sensilibus; respondeo sat esse, ut recipiens eo ca-
 reat, quod per se primò mouet & recipiendum est. Ad
 instantiam de quiete dicunt nonnulli eam sentiri ex ac-
 cidenti, numeratur tamen inter sensilia per se, quia eius
 oppositum sentitur per se. Quæ sententia, ut censeo,
 approbanda non est: nam absolutè inquit philosophus,
 sensilia cõmunia esse sensilia per se: insuper inquit in cõt.
 133. omnia sentiri ex eo quia mouent sensum; hinc græ-
 ci asserunt sentiri per se. Propterea dico quietem non
 ita puram esse priuationem, ut tenebræ lucis: nam causa
 efficiens, pariter & natura dicuntur initia & motus &
 quietis; pura priuatio caret efficiente: insuper quies in lo-
 co est possessio & conseruatio loci, uel à natura, uel ab in-
 ferente uiolentiam pendens. Propterea dico quietem
 sensili proprio superaddere modum quædam sibi conue-
 nientem, ratione cuius per se mouere dicitur. Ad instan-
 tiam de numero dico sentiri negatione continui, ita ta-
 men, ut ea seiunctio & multitudo superaddat etiam mo-
 dum proprium, per quem ea sensilia ita diuisa uario mo-
 do moueant ac non diuisa. Ad id de motu, quia non ui-
 detur posse per se sentiri ab externo sensu, respondeo
 eum per se sentiri: quoniam quamuis colores sine tempo-
 re moueant oculum, attamen per aliquod tempus conti-
 nuata uisione rem eandem percipimus, & in eo tempore
 apparet sensilia propria loco mutari; quia etiam externi
 sensus, quamuis per tempus exiguum, attamen seruare
 ualent sensilia. Et confirmatur hæc responsio, quia si
 nos, statim quòd se nobis offert aliquid motum, oculos
 clauderemus, non perciperemus motum eius: non enim
 per momentaneam rei apparitionem motus percipitur.
 Sed remanet adhuc dubitatio, quia Arist. sibi uidetur cõ-
 tradicere

radicere, nam in contextu 133. inquit nos sentire sensilia communia unoquoque sensu per accidens. Ad hoc dico primò, Aristotelem id dicere gratia dubitationis; ideo statim soluens inquit, omnia sentiri motu. Addo secundò, quòd si etiam seruare uolumus sententiam illam ut ueram, dicendum est sensilia communia sentiri unoquoque sensu per accidens, non quia non moueant, sed quatenus non percipiuntur à visu ut uisus est, neque ab auditu ut auditus; hoc enim conuenit sensilibus proprijs: ideo Arist. in cōtextu 65. 2. de Anima inquit sensilia propria esse ea, ad quæ essentia uniuscuiusque sensus per naturam instituta est.

De numero communium sensilium. Cap. IX.

SENSILIA communia ab Aristotele in secundo de anima numerata sunt; Motus, quies, figura, magnitudo, & numerus. Nomine motus denotauit motum in loco, pariter nomine quietis quietem in loco: per figuram significauit confuse quamecunque magnitudinis terminationem, nam exactè iudicare qualis nam species figuræ sit ea quæ nobis offertur, non externi sensus munus est, sed altioris facultatis; quamuis ea id non faciat sine externo sensu: Nomine Numeri etiam denotauit non numerum numerantem, sed numeratum, & nō certam numeri speciem, sed confuse multitudinem & distinctionem. In progressu secundi de Anima Philosophus superaddidit unitatem, quæ partim redigitur ad numerum ut pars & initium eius, partim poni potest pro sensili communi distincto, quatenus unum continuum sine diuisione vario modo mouet ac diuisum & multiplicatum, adeo ut non iniuria sex statui possint. At num præter hæc alia inueniantur? Aristoteles

teles in libro de sensu & sensili enumerat inter communia acutum, obtusum, asperum, lene: sed hæc ad figuram rediguntur, ut ex se constat. Perspectiui censent communia sensilia esse viginti, nam sex iam dinumeratis addunt sex loci siue positionis differentias; Sursum, deorsum, anterius, posterius, dextrum, sinistrum; insuper præter hæc simile, dissimile, pulchrum, deforme, æquale, inæquale, proximum, distans: inde viginti consurgunt. Sed falluntur; nedum quia plura horum ad prius dinumerata rediguntur: verum insuper, quia nonnulla eorum non sunt sensilia per se, sed ex accidenti. Differentiæ loci considerantur, ut sunt ad aliquid, sunt sensilia per accidens; ut vero sunt partes loci, ad magnitudinem rediguntur; nam locus magnitudo quædam est. Simile & dissimile sunt sensilia per accidens, cum sint relationes quædam. Pariter æquale, & inæquale, pulchrum, & deforme ad figuram rediguntur. Propinquitas, & distantia ad magnitudinem. Rectè itaque ab Aristotele communia sensilia dinumerata fuere. Et quantum eius numerationem nec ipse nec interpretes afferant, hanc ego censeo afferri posse. Sensile commune est id quod unà cum proprio mouet sensum: sensile proprium attinet ad tertiam speciem qualitatis, quæ est qualitas ad perceptionem aptinens: propterea id est sensile commune, cum quohuiusmodi qualitas per se mouet sensum; ea autem id facere non potest, nisi cum eo accidente absoluto, cum quo iuncta est (nam substantia & relatio sensum non mouent) id verò accidens solum est quantitas, uel ad quantitatem pertinens; quæ quantitas uel est discreta, & inde consurgit numerus, cuius unitas est initium, uel continua; & hæc uel est permanentis, huiusmodi est magnitudo, cuius terminus est figura; uel est in fluxu, & mensuratur tempore, ut motus cui opponitur quies; tempus so-

lum

sum percipitur, ut est idem cum motu; locus solum mouet sensum sub ratione magnitudinis uel figuræ.

De sensibus ex accidente . Cap. X.

QUOTIBSCVNQVE nouerimus id quod est per se tale, facile est cognoscere ea quæ sunt huiusmodi ex euentu: quod enim est per se, est mensura eorum quæ sunt per accidens; & id quod est per accidens, dicitur recessus ab eo quod est per se: & dicitur accidere ei, quatenus consideramus id quod est per se ut primum uel præcipuum, cætera uero in eo ordine ut aduentitia & consequentia. Sensilia per se sunt ea, quæ sensum mouent; Sensilia per accidens non mouent, sed sunt adnexa sensibus per se, uel communibus, uel propriis, & per ea sentiri dicuntur. Et quoniam connecti possunt uel proximius uel remotius, propter ea in his quæ sunt per accidens, in ordine ad ea quæ sunt per se, considerari potest ordo aliquis: Ea quæ sunt sensilia per accidens, uel sunt omnino per accidens, ut substantiæ & relationes; uel sunt per accidens respectu alicuius, ut coloratum per accidens auditur: Si hæc inuicem confèrantur, & quærat quod nam eorum sit magis per accidens; dicendum censeo, aliud esse quætere quodnam sit magis propriè, & quodnam sit magis purè per accidens: Magis propriè est id quod natum est esse per se, nam per se & per accidens propriè sunt opposita nata fieri in eodem; magis purè est quod omnino & penitus est per accidens, & nunquam per se. At dices, si aliquid non est natum esse per se, quomodo dici potest per accidens? nihil enim toto suo genere per accidens est. Et Auerroes in 2. de Anima 133. inquit, quod uni est per accidens, alteri est per se. Ad hoc dico, de ratione eius, quod est quouis modo

modo per accidens, hoc solum est, ut supponat aliquid per se, & dicatur tale in ordine ad aliquid quod per se est; nō autem ut sensibile per accidens sit natum sentiri per se, uel intelligibile per accidens sit natum per se intelligi. Et dum dicitur, nil toto suo genere est per accidens, respondeo id esse uerum de natis esse per se, quæ si non sunt per se respectu unius, sunt per se respectu alterius. Ad Auerroem respondeo eum loqui de sensibilibus communibus, quæ sunt nata sentiri per se; ideo si per accidens à quinque sensibus sentirentur, deberent sentiri per se ab alio sensu. At quæritur num substantiæ separatae dicantur sentiri per accidens? Respondeo eas quoque sub sensum cadere per accidens, at remotè & longè secus quàm substantiæ, quæ subiiciuntur accidentibus: non enim per accidens sentiuntur ratione accidentium, quæ sint in eis; sed ratione motus pendentis ab eis, & ratione sensilium operum, quæ enarrant gloriam Dei.

An sensilia per Accidens sentiantur à brutis. Cap. XI.

SENSILIA communiā sentiri à iumentis & feris conspicuum est: an uerò sensilia per accidens ab eis sentiantur, apprimè latet. Et quoniam sensilia per accidens sunt duorum generum, de uno non est dubitatio, constat enim ex accidente ab eis id sentiri quod ab alio sensu sentitur per se: sic uident iumenta dulcès herbas, audit lupus dulce alimentum, dum audit agnum: dubitatio est de alio, ut pote de substantia. Communis sententia est, huiusmodi sensibile per accidens ab eis non sentiri: ratio præcipua est, quoniam iumenta & feræ substantiā nō cognoscunt, & propterea non dicuntur eam sentire per accidens; ut enim per accidens aliquid cognoscatur, requiritur ut co-

P gnoscatur

gnoscatur; homo dicitur per accidens sentire indiuiduū substantiæ, quoniam ex ea sensatione ualeat per internas facultates indiuiduum substantiæ apprehendere, quod non ualent efficere iumenta. Ideo Auerroes, D. Thomas, Philoponus negant iumenta cognoscere huiusmodi sensilia per accidens. Quæ sententia mihi apprimè uidetur dubia: ratio est: quoniam Arist. agens de sensilibus eaque distinguens, uniuersè de illis uerba facit, & non ea refert solùm ad sensus ut sunt hominis, sed ut sensus sunt. Præterea hæc dicuntur sensilia per accidens, quoniam accidunt his quæ sunt per se, hoc autem est uerum, etiam dum referuntur ad iumenta. Propterea dicendum censeo Aristotelem considerasse & explicasse sensilia in ordine ad sensus, ut sensus sunt, non autem ut sunt hominis: & substantiam esse sensibile per accidens nendum respectu hominis, sed etiam respectu iumentorum, uario tamen modo, magis propriè respectu hominis, magis latè respectu cæterorum. Hoc etiam est consonum communi usui loquendi: dicimus enim lupum uidere agnum, ceruum uidere hominem, quatenus uident id coloratum, cui accidit ut sit agnus uel homo. Et quamuis non ualeant cognoscere sub ratione indiuiduæ substantiæ, sed solùm sub ratione colorati conferentis uel aduersi, ut canis suum dominū, & Agnus pastorem cognoscit: non propterea inficiari debemus, quòd modo aliquo per accidens id sentiant, quatenus accidit sensibili per se; hanc enim solam conditionem retulit Aristoteles, non aliam.

Quomo-

EX notitia sensilium ad explicationem operationis sensuum progrediendum est: dicuntur sensus pati à sensilibus, & in perpeffione dicitur collocati, qua de re ardua & perplexa est dubitatio; & iurè quidem, nam Arist. sibi constare non uideretur. Nonnunquam asserit sensus in perpeffione esse positos, nonnunquam affirmat eos efficere, & iudicium esse operam eorum. Pariter nos in eis modò perpeffionem modò effectiōnem consideramus, adeò ut iure simus ancipites, num patiantur uel potius agant. Quam difficultatem ut breuibus perstringā, & pro facultate illustrem; præaccipio sensum ad duo referri posse, primò ad sensilia, mox ad notitiam sensilium. Hæc duo diuersa sunt, & seorsum consideranda: cum enim plurimi ea confundant, reddunt confusam uniuersam considerationem. Referendo itaque primò sensum ad sensilia, & nomine sensus intelligendo eum cum sensorio iunctum, assero in perpeffione esse positum: nam ut sentiat, necesse est ut à sensili moueatur. Hoc frequenter affirmat Arist. ut in 2. de Anima 51. 59. 62. & alibi; id ipsum experientia docet, percipimus enim in nobis ipsis à sensilibus moueri & alterari, & quousque non moueamur, nihil sentire: ea tamen perpeffio, sensus non interitus, sed perfectio est. Verum ardua insurgit hoc in loco dubitatio, quomodo sensilia quæ in materia & in corpore sunt, quorum proprium est operari cum transmutatione & interitu, ualeant in sensum sine interitu agere, & sui speciem ac intentionem sine materia producere: præsertim quia operatio pendet ab ipso esse, & res ut sunt ita operantur; ideo sensilia, quæ & in corpore & in materia sunt, uirtute propria solum ualent cum materia & corporea transmutatio:

ne operari. Confirmatur, quia agens supra se non erigitur, & actionem superioris gradus non ualet producere; non itaque ualent sensilia in sensum eminentiorem actione spiritali & eminentiore operari. Mouit Auerrorës in 2. de Anima com. 60. hanc difficultatem, sed eã exactè non dissoluit: propterea uariæ fuerunt interpretũsententiæ. Nonnulli dixerunt, ut Clarissimus Buccaferreus, sensilia id efficere auxilio cœli, & uirtute separatarum formarum. Suessanus affirmauit formam operari posse, & ut est forma in materia, & ut instrumentum primæ causæ: hoc secundo modo censuit sensilia posse in sensum agere. Quæ sententię approbandæ non sunt, quoniam intelligentiæ & cœlum sunt causæ communes, quę uniuersè ad omnia conferunt: hæ, de quibus loquimur, sunt operationes propriæ, quæ causam propriam exposcunt: hanc nos quærimus, & de hac ambigimus. Præterea dum dicimus sensilia id facere uirtute uel cœli uel intelligentiarum, uel denotatur sensilia esse solùm instrumenta, uel denotatur ea esse causas secundas: Si primũ, contra, instrumenta non efficiunt aliud sibi simile, neque absolutè dicuntur efficere, at sensilia absolutè dicuntur mouere sensum, & sensum reddere sibi similem, non cœlo, non substantiis abiunctis: Si uerò denotatur sensilia esse causas secundas, contra, hoc est commune omnium mortalium operationibus, semper inferiora respectu cœli uel intelligentiarum dicuntur causæ secundæ; & cum sint causæ secundæ præsupponentes primas, contrahunt tamen actiones primarum, & operantur ut sunt. Confirmantur hæc omnia; quoniam Aristoteles in primo cœli 92. asseruit cuncta sensilia per materiam esse sensilia, non itaque sunt sensilia ut instrumenta separatarum formarũ uel cœli. Mitto opiniones alias, quæ multæ sunt, & ex sententiã dico sensilia esse formas in materia, & eis unum solùm

solum continere ex propria uirtute operandi modum, nempe cum materia & transmutatione, quomodo omnia in medium & per medium operantur: solum color sui speciem & intentionem ualet emittere, & id habet non ex se sed à lumine: ideo Aristoteles in 3. de Anima 17. intellectum agentem dixit similem lumini; quod etiam affirmavit Auerroes 2. de Anima 67. Lumen itaque solum ob sui eminentem conditionem, & quoniam vel coeleste est uel cum coelesti habet affinitatem, ualet spiritualiter operari, & colores uirtute luminis: at sensilia caeterorum sensuum solum operantur cum materiae transmutatione, nec secus in medio reperiuntur. Hoc lucidissime constat ex eo, quia solum lumen, & colores sine tempore per uniuersum medium diffunduntur, à vento non repelluntur; solum directe feriunt oculos, statim remoto colorato uel lucido desinunt per medium sentiri; cum sensilia caeterorum sensuum tempore egeant, ut sensoria moueant; ideo longè prius visu percussione quam auditu sonum percipimus: ea uero sensilia, quae per externum medium percipiuntur, repelluntur à vento, & nedum directe uerum etiam oblique feruntur ad sensum, & demum seruantur in medio etiam remoto obiecto sensili. Non me latet Auerroem fuisse alterius sententiae, ut colligitur ex com. 97. & 101. 2. de Anima, & ex locis aliis. At ego cum eo non conuenio, & rectius sensisse censeo Auicennam in 6. suorum naturalium, qui odores per medium non spiritualiter sed solum modo corporeo diffundi existimauit: fundamentum Auerrois ut leue missum facio. Quod si quis instet per Aristotelem, qui inquit sensilia posita supra sensum non sentiri: Respondeo Aristotelis sententiam esse intelligendam de primo subiecto sensilium; quod crassum & densum est: id ut sentiat, debet in uapores conuerti, uel per medium tenue diffundi, & sic sensorium

forium

forium attingere. Colligens itaque assero; dum sensus referuntur ad sensilia, sensus patiuntur, sensilia mouent; & inter sensilia solum attinentia ad visum virtute luminis sine materia operantur, cætera verò omnia cum materia & transmutatione.

Quomodo se habeant sensus ad munus sentiendi.

Cap.

XIII.

QUAMPRIMUM sensorium ab externo sensili motum fuerit, percipimus inde consurgere iudicium de ipso sensili: quæ uerò eius iudicij sit causa efficiens, non constat. Asseruerunt nonnulli sensum solum pati, nec vlllo modo agere, at sensilia esse ea quæ agerent: nam sentiendi officium nil aliud esse existimarunt, nisi exactam sensilium ipsi sensui oblationem. Huius opinionis fuere nonnulli ex Latinis, eorum numero etiam fuit Clarissimus Ludouicus Buccaferreus, qui asseruit sentiendi facultatem solum pati, actionem omnem conuenire obiecto virtute cœli & intelligentiarum. Sed hi longissimè à vero & ab Aristotele recedunt: manifestè enim Aristoteles in 2. de Anima 37. asseruit sensus esse efficientes causas muneris sentiendi. Neque dicendum est, ut illi affirmant, Aristotelem tunc loqui ex sententia Platonis, quoniam Aristoteles frequenter eandem sententiam confirmat: nam sentire dicitur actus secundus, anima sentiens actus primus, actus secundus animæ est eius operatio. Insuper in 2. de anima 127. manifestissimè affirmat sentire esse quid aliud à perpeffione sensus: inquit enim ob perpeffionem mediū non sentire, sed reddi sensile; at olfacere est non reddi sensile, sed sentire & agere. Præterea in 9. Meta. contex.

16. inquit Aristoteles sentiendi, & videndi munus esse actiones immanetes: in 10. Ethic. cap. x. inquit, est sua cuiusque sensus voluptas, seu dicamus agere sensum seu animal, nihil differt. Ex his, & ex huiusmodi aliis innumeris, quæ ex Arist. possent afferri, manifestissimè patet, eum putasse sensum efficere dum sentit, nõ autem solum pati: in qua sententia Græci omnes conuenerunt. Ideo Alexander in primo de Anima in cap. de intellectu pratico & speculatiuo inquit: quanquam per corporeas affectiones sensuum functio fit, sentire tamen non est pati, sed iudicare & discernere. Simplicius infinities & in primo & in secundo de Anima id affirmat. Auerroes in 2. de anima com. 149. lucidissimè hoc expressit inquiring, est recipiens per sensus, & agens per iudicium: recipere enim aliquid aliud est ab ipso iudicare. Propterea Galenus in 2. de decretis Hipp. & Platonis cap. 6. inquit: neque tamen alteratio ipsa, vt quidam putant, sensus est, sed alterationis dignotio: & proculdubio qui secus censent, se nedum rationis sed sensuum quoque impotentes patefaciunt; quid enim aliud in obeundo munere sentiendi est efficere, quàm sentire? Propterea si sensilia solum efficerent, & non sensus, sensilia ea essent quæ sentirent. Et quilibet in semetipso experiri potest, dum sentit, se nõ pati solum sed agere, eamq; actione esse munus sensuum.

Quomodo Animalia per sensus sentiant.

Cap. XIII.

DVm nobis sese offerunt sensilia, & ab eis sensoria mouentur, non est putandum perpeffionem illam solum attingere sensorium, non autem facultatem sentiendi, ut existimauit Simplicius: manifestè enim asseruit Arist. sensum pati, quod ratione

ratione ostenditur, quia sensorium patitur à sensili ut uiuens, ut facultate præditum & cum ea iunctum, non ut ea destitutum; & præsertim, quia sentiendi facultas à materia & à corpore pender, ideo dum patitur instrumentum sentiendi, ut etiam patiatur facultas necesse est. Patitur itaque unà cum eo, & ex accidente ita afficitur, ut sentiendi instrumentum ratione suæ corporeæ partis per se pati & affici à sensili dicatur; & cū patiatur, mox eius affectionis iudicium tradit. At quomodo id faciat, non facile est uidere. Diuisit Simplicius facultatem sentiendi, in eam quæ format, & eam quæ sensorio utitur: asseruit facultatem quæ utitur esse præditam rationibus rerum sensiliū, mox inquit externa sensilia agere in sensoria; quæ sensoria ratione corporis patiuntur, ratione formatricis facultatis agunt, quatenus uis formans affectionem illam reddit puriorem & minus corpoream; quæ actio iudicium non est, sed mox ea purior affectio attingit rationem, cum ea iungitur ut effectus cum sua causa: & tunc facultas utens per unam albedinis rationem iudicat omnem albedinem, uel per unam rationem dulcedinis omnem dulcedinem cognoscit, & ita de cæteris: quæ cognitio est actio utentis & sentiētis facultatis, quæ dicitur reddi similis sensilibus, nō quia ab eis aliquid recipiat, sed quia per rationem sensilibus respondentē agit & iudicat. Hæc Simplicij sentētia eatenus approbāda est, quatenus sensui actionē tribuit, in cæteris omnibus à sentētia Arist. longissimè distat. Diuisio facultatis in utentem & formantem superuacanea est, eadem enim facultas fungitur utroque munere, nec secus esse potest, quoniam eadem facultas iudicat quæ ab externo sensili excitatur. Insuper rationes ideis respondentes in Animā admitti non debent, cum Arist. accuratissimè ostendat id quod recipit debere esse potentia, & carere eo quod recipiendū est

est; ac insuper cum exactissime ideas rejiciat, à quibus ducuntur rationes. Præterea ea duplex actio facultatis, una formantis altera utentis, superuacanea est: dum enim agit sensus erga sensilia, sentire dicitur. Sed dimisso Simplicio inquirunt nonnulli illustriores inter latinos sentiendi facultatem pati ab externis sensilibus, sed mox eam unà cū forma sensili iam recepta agere & iudicare; adeo ut sensus solus patiat, ipse uero unà cum specie sensili agat & iudicet: cui sententiæ subscribendum non censeo. Primò, quia si sentiendi facultas sola patitur, unà cum sensili agit, sequeretur quòd species illa sensilis præsertim ageret, cum per eam facultas sentiendi ex patiente reddatur efficiens. Præterea absurdum est putare, id de quo est iudicium, iudicium efficere: nam efficere iudicium est sentire & iudicare, sensilia non iudicant uel sentiunt, alioquin idem iudicaret seipsum. Confirmatur, quoniam obiectum & facultas opponuntur, ideo ad munus cognitionis obeundum opposito modo debent concurrere: cū itaque sentiendi facultas agat, sensilia sunt ea, erga quæ uersantur actiones, & de quibus pròmitur sententia & iudicium.

Sententia propria.

Cap. XV.

VM aliorum sententiæ mihi apprimè dubiæ uideantur, referam quod sentio, sententiamq; meam iudicio peritiorum libentissime subijcio: non enim me latet, quàm longè ab ingenio philosophiæ genere illi distent, qui solum iactationem, arrogantiam, inanemq; temeritatem in dictis uel scriptis suis patefaciunt. Assero itaque in sensorio unicam inueniri facultatem, adeo ut inter utentem & formantem nulla sit distinctio. Addo insuper sensilia ex-

Q terna

terna in sensoria agere, quæ sensoria ratione corporis patiuntur, ratione Animæ agunt: per se ipsa attingit Animam, ut à sensorio pendet. Ea affectio à sensilibus pendens est corporea, & cum materia, præter eam quæ ad oculos pertinet: actio uero est iudicium, quod Animæ munus est uel compositi ratione Animæ, nam Anima per affectionem illatam à sensilibus excitatur & iudicat, iudiciū proximè tendit ad illatam affectionem, per eam uero ad externum sensibile ut ad præcipuum scopum terminatur: Iudicium, quod est secundus actus sentientis facultatis, idem est cum ea, quæ ab Aristotele dicitur species rei sensibilis sine materia; & cum facultas sentiendi efficiat cognitionem, etiam speciem illam dicitur efficere. Euenit tamè nonnunquam, ut minus propriè affectio illata à sensilibus species nuncupetur, propriè tamen ea sola est species sine materia, quæ eadem est cum iudicio sentientis facultatis. Et quamuis colores & lumen dicantur sine materia agere, attamen non ualent efficere speciem illam propriè sumptam, quæ dicta est eadem cum iudicio sensuum, eam enim sola ualet efficere uis uidendi. Insuper ea species potest considerari uel in habitu uel in actu, in actu est dum sensus actu sentit, in habitu uero dum in memoria seruatur. Ex his colligo primò sensus pati à sensilibus, at eorum perpeffionem terminari ad actionem. Colligo secundò affectionem illatam à sensilibus esse perpeffionem, quia leuiter & sine læsione mouët, & ea affectio ad iudicium terminatur, quod est sola perfectio sine interitu. Patet insuper quàm rectè sentiens sentiendo redatur simile sensilibus, cum actus eius sit species, & imitatio rei sensibilis, adeò ut sentiens per imitationem iudicando dicatur sensibile fieri. Pari quoque ratione explicatur quod dicitur ab Arist. sensum suscipere speciem sine materia, & actum sensus eundem esse cum actu sensibilis

lis

lis. Demum patet quid nam de Sensu Agente sit dicendum: nam dum primò sensus referuntur ad sensilia, solum patiuntur, nec actio ulla sensus apparet; solum lumen proportionem quadam intellectui agenti respondet, cum uirtute eius colores sine materia oculos moueant: ideo Arist. intellectum agentem lumini dixit similem. In altero uero respectu, dum sensus referuntur ad sentiendi munus, sic solum agunt; ratione cuius actionis, quæ re est eadem cum propriè sumpta specie sensili, nedum admittitur sensus agens, uerùm insuper dicitur apprimè necessarius, & dignitate præfertur sibi met, quatenus in primo respectu patiens est.

Finis Libri Quinti.

PETRI DVODI

FRANCISCI FILII

NOBILIS VENETI,

De Anima Liber Sextus.

Et est de Sensibus Externis.

Cur primò de sensu uisus agatur. Cap. I.

QVONIAM sensus apprimè nobis sunt familiares, sunt initia nostræ cognitionis, innumeras nobis præbent utilitates, & demum sunt fontes corporeæ nostræ uoluptatis: iurè sunt nobis gratissimi, & eorum cognitionem summopere expetimus. Sensus sunt Animæ facultates, quæ ex propria ratione in singularem ac sensilium cognitione uersantur. Diuiduntur, nam quidam externi, alij interni nuncupantur. Externi sunt illi, quibus perinde ac arcium exploratoribus externa sensilia primò occurrunt, quæ mox ad internos referuntur, -

runtur, propterea initia prima & apprimè necessaria sunt nostræ cognitionis: adeò ut cum uno eorum per naturam priuamur, non amplius ualeamus assequi notitiam sensillum ad illum attinentium. Sensus uerò interni nobiliores sunt, quibus famulantur externi, & propterea sunt natura priores. Verùm quia sunt obscuriores, nec possunt cognosci non cognitis externis, ideo ab externis ordiendum: quod ob id potissimum faciendum est, quoniam in methodo ab obiectis & munerum functionibus progrediendum est ad facultates; obiecta autem munerumque functiones externorum sensuum origine eas antecedunt, quæ ad internos pertinent. Verùm cum constet iure merito ab externis sumendum esse initium, non ita patet, à quo ex externis auspiciari debeamus. Plato in Timæo orditur à tactu, id ipsum facit Auicenna in 6. suo rum naturalium: cuius ordinis ratio est, quia tactus est cõmunior & origine prior ceteris, conuenit enim pluribus, & à reliquis facultatibus sentientibus præsupponitur. Insuper uidetur cæteris notior, cum Arist. asserat in primo de historia animalium cap. 15. tactum ex sensibus homini exquisitissimè conuenire, mox gustatum, in reliquis à multis animalibus superari. Ex aduerso Arist. orditur à uisu, nec censendum est sine conuenienti ratione id fecisse. Propterea ut ratio ordinis appareat, accipiendum est ordinem naturæ esse duplicem, unum originis, alterum perfectionis: primus respondet operationi naturæ, alter intentionis, & hic secundus præcipuus est. Insuper accipiendum est ordinem esse duplicem, unum ex necessitate sumptum, dum sine notitia alicuius aliud cognosci non potest, alterum ex eo quare melius est ita progredi. Et hic secundus ex uarijs accipi potest, nempe ex facilitate, ex dignitate, ex utilitate, ex desiderio nostræ cognitionis, & demum ex aliqua nobis oblata opportunitate.

tate. His præsumptis dico ex externis sensibus unum non esse necessarium pro notitia alterius, ideo ordinem declarationis eorum carere necessitate. Addo, cum careat necessitate, & ualeamus sine errore cum à uisu, tum à tactu ordiri, melius est ordiri à uisu. Primò, quia nobilior est, & uerè natura prior, ut in 2. de ortu & interitu cõtextu 7. asseruit Arist. Secundò, quia eum maximè diligimus, & summò pere-expetimus ipsum cognoscere, ut ex initiõ proœmij Metaph. colligitur. Insuper ratione nostræ cognitionis, nam in uisu distinctè apparent omnia conducentia ad sensum; constat unitas facultatis, quæ in tactu latet; conspicuum est sensorium, medium, objectũ, adeò ut ex notitia huius sensus cumulatissimè paremur ad notitiam aliorum. Demum iudicium huius sensus certissimum & exquisitissimum est. Quòd si aliqua ex parte difficilius cognitionis est ob modum quo fiat uisio, & ob lumen ad ipsum conferens, hoc nihil refert: tum quia hæc difficultas non minuitur ex aliorum sensuũ cognitione, tum etiam quia in potioribus ad sentiendi munus conferentibus illustrior & clarior est. Ex his constat nec Platonem nec Aristotelem errasse, rectius tamen Aristotelem seruasse ordinem, & facile est rationibus alterius partis satisfacere. Ad primum dico tactum esse quidem communiorem, quia pluribus conuenit: sed cum sit communiõr, non propterea est genus aliorum sensuum, neque necessarius pro eorum notitia. Et dum additur, quòd est notior, quia homini exactissimè conuenit, respondeo dupliciter: primò assero notiora esse prius declaranda, dum conducunt ad aliorum notitiam; at si non conducunt, ut se habet de tactu in ordine ad uisum non est necesse, ut prius declarentur. Addo secundò uisum non esse absolutè ignotiorem: Et dum id ostèditur, quia tactus exquisitissimè conuenit homini; dico aliud est

est conuenire exquisitissimè, aliud esse notius, hæc sunt duo apprimè diuersa. Præterea quamuis tactus hominis sit exquisitior tactu iumentorum, non propterea est certior & exquisitior ui su, immo è contra.

De obiecto visus.

Cap. I I.

VARIA sunt, quæ sensu visus percipiuntur, vt lucida, colorata, & nonnulla quæ ancipitis naturæ esse videntur, partim lucida, partim colorata; vt sunt oculi, squammæ piscium, & similia. Et quoniam obiectum debet esse unum, propterea iurè ambigimus, quodnam debeat statui obiectum visus. Qua de re vt resolutè agamus, accipiendum nos multa videre: at dum quærimus obiectum, solum id considerare debemus, quod per se & proprium est: huiusmodi sunt duo tantum, color, & lumen, ad hæc cætera rediguntur: ideo de his est dubitatio, quod eorum debeat statui obiectum. Nonnulli colorem accipiunt: nam Aristoteles inquit, visibile est color, & inquit, oculum debere carere colore, non autem ait debere carere luce, cum tamen sensorium suo obiecto denudatum esse debeat. Insuper lumen nuncupatur color perspicui, & quotiescunque lucidum conspiciamus, id videmus vt coloratum, & iudicamus vel rubeum vel album, quæ omnia denotant colorem esse obiectum. Ex aduerso alij lumen statuunt obiectum, quoniam sola lux vel lumen ex se conspicitur, colores virtute luminis. Ideo dixit Aristoteles in 2. de anima 7. lumen per se videtur, color mediante lumine. Inquit Simplicius, quod aspicitur vel est lumen, vel ei cognatum. Alexander in primo de Anima 13. inquit, lumen maximè & præsertim natum videri est, & est causa alijs vt videantur: ideo Sol dicitur primum eorum quæ
visu

visu vsurpantur, & causa prima, vt videantur alia. Soluens difficultatem dico, si per obiectum visus intelligimus omne quod per se & propriè à visu percipitur, sic aggregatum ex luce & colore est obiectum visus. Hoc denotauit Aristoteles in 2. de Anima 66. dum dixit visibile est color, & quod oratione quidem exprimi potest, nomine autem caret; denotans & lucida, & quæ ancipitis sunt conditionis. Insuper si nomine obiecti denotatur id quod ita est primum, vt sit illud quo cætera videntur, id autem non per aliud, huiusmodi est lux vel lumen: & hoc ostendunt rationes nuper adductæ. Demum si per obiectum intelligimus id in quod tendit, & ad quod terminatur videndi facultas, huiusmodi est color, adeo quod lumine colorata videmus. Et quoniam magis propriè sumitur obiectum in hac postrema significatione, ideo rectius loquimur, dum dicimus obiectum visus esse colorem, quam dum asserimus quod sit lumen. Propterea Plato in 6. de Republica lumen nuncupauit medium quo videmus, & nexum oculi cum coloribus. Galenus quoque in 7. de placitis cap. 5. inquit proprium & primum sensibile visus color est. Et si quis dubitet, quoniam si videndi facultas per se & propriè varia genera iudicat, non erit facultas vna: dicendum est id nõ sequi, quoniam ea non sunt obiecta, quæ æquè primò, & in eodem gradu referantur ad facultatem videndi, sed sunt subordinata, & ab vno; ad eò quod in eodem considerandi modo vnum solum est primum: & ea subordinatio reperitur in sensilibus à sensu visus, & non in aliis, ob eminentiam huius sensus, ac vt sine materia à remotissimis moueretur. Propterea à Platone sensus opulentissimus nuncupatur.

Ob qua requiratur lumen in visione, opiniones
aliorum. Cap. III.

QUOD lumen, vt videamus, sit necessarium, docet experientia, & conueniunt omnes: ob quæ verò sit necessarium, summopere dissentiunt. Opiniones præcipuæ tres sunt: Prima fuit Auempacis, qui censuit lumen solùm pro obiecto requiri, vt illustret quæ visu percipiuntur, cuius sententiæ etiam fuit Auicennas in 6. suorum naturalium: Hi existimarunt in tenebris nõ propriè inueniri colores, sed facultatem quandam & initia, ex quibus ut ex materia, & superueniente lumine vt forma colores consurgerent, qui diuersi essent ratione diuersitatis initiorum, positionis, & recipiētis facultatis; etsi in aliquod effundatur lumen, in quo ea recipiendi facultas & initia non inueniātur, solùm in eo conspicitur lumen, non color. Eiusdem opinionis fuit Epicurus, de qua multa leguntur apud Lucretium libro 5. & inter cætera hæc quæ sequuntur.

*Præterea quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in luce existunt primordia rerum.
Scire licet, quàm sint nullo velata colore;
Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris?
Lumine qui mutatur in ipso, propterea quòd
Recta aut obliqua percussus luce resulget. &c.*

Confirmatur hoc exemplo colli columbæ, caudæ paonis, vndarum maris, nubium: quæ omnia ex varia positione & luminis receptione varium præseferunt colorem. Idipsum ratione ostenditur: primò, quia cum vis videndi sit una, quæ per se & propriè ab ea iudicantur, ad vnum genus redigi debent; & cum lumen non possit redigi ad colorem, est necesse vt color ad lumen redigatur: & iurè, nam dum aliquid alicui primò conuenit, cæ

R teris

teris conuenit mediante eo; uideri primò conuenit lumen, quare cætera conspiciuntur ut sunt lumina quædam, vel lumine prædita. Quòd lumen non requiratur ex parte medij, ostendebat Auempaces, ex relatione Auerrois: quoniam recipiens, ut rectè ad recipiendum paratum sit, debet eius esse expers quod recipiendum est: cum itaque colores sint lumina quædam, & recipiantur in perspicuo, ut rectè recipiantur, debet perspicuum luminis esse expers. Ex aduerso est Auerroes, D. Thomas, & quàm plurimi ex Latinis, qui inquirunt lumen solùm requiri ex parte medij, non ex parte obiecti: quæ opinio confirmatur. Primò ex definitione coloris tradita ab Aristotele; dicitur enim mouere perspicuum quod actu est, perspicuum est actu per lumen: Secundò ex proprietate coloris, nam color per se uisibilis est, quare ex parte sui non ex postulat lumen, ut uideatur; ideo inquit D. Thomas, omnis forma habet facultatem formandi subiectum: Terriò ex definitione luminis, nam lumen dicitur actus perspicui: Demum ex aliis sensibus, quæ ut agant & moueant, alio non egent: Quare lumen non ex parte colorum, sed ex parte medij est necessarium.

Dissolutio difficultatis. Cap. IIII.

QUONIAM dum loquimur de attinentibus ad sensus, rationi quidem adhibenda est fides, præsertim tamen sensibus est credendum: propterea ut de proposita difficultate unà cū sensu & cum ratione loquamur, asserendum censeo lumen requiri ex parte trium ad uisum cōferentium, nempe ex parte obiecti, sensorij, & medij, adeò ut iurè à Platone nuncupetur lumen eorum trium admirabile iugum. Ut autem hæc sententia reddatur cōspicua, de singulis eius partibus

partibus sigillatim est agendum . Assero primò lumen requiri ex parte obiecti: ratio præcipua est, quia color est forma in materia, & ex se ut non habet esse sine materia, ita non ualet operari, quare ut sine materia agat requiritur lumen . Hoc ipsum experientia docet: manifestè conspicimus, quousque lumen non attigerit obiectum, à nobis non posse conspici; statim uerò quòd obiectum attigerit, sub sensum cadit: propterea & Teophrastus & Simplicius rectè existimarunt lumè requiri ex parte obiecti. Id ipsum putasse Aristotelem colligitur ex 18. cont. 3. de Anima, dum dixit intellectum agentem omnia facere perinde ac lumen, nam lumen quoque quodammodo facit eos, qui sunt potentia colores, actu colores, & cæt. Manifestissimè asserit Arist. lumen requiri ex parte obiecti, & ratione colorum: nam intellectus agens dicitur similis lumini, non per respectum ad medium, sed per respectum ad phantasmata, quæ colori proportionè respondent . Nec satisfacit euasio Auerois in 2. de Anima 67. ubi inquit quòd inducitur gratia exempli, de quo sola requiritur manifestatio: nam si requiritur manifestatio, necesse est quatenus pertinet ad rem, de qua loquimur, ut ei respondeat; alioquin esset deceptio, non manifestatio. Præterea considero sententiam Arist. in 2. de Anima 86. dum inquit; ut enim colores sine lumine non cernuntur, ita nec acutū & graue sine sono; Addo ego sonum requiri non ex parte medij, sed ex parte acuti & grauis; ut percipiantur: quare etiam lumen ex parte obiecti necessarium est. At perpendamus, quid obiecto conferat lumen, num forte ei tribuat formam, quia colores in tenebris solum sunt potentia, ut censuit Auempaces, & cū eo Auicennas. Ad hoc dico lumen tribuere coloribus non actum primum & formā absolutè, per quam sint, sed solum actum quendam spiritalem, per quem ualeant sine materia mo-

uere. Confert lumen pro actu secundo colorum, at non pro primo. Et dum quæritur, num colores in tenebris sint actu colores, respondeo non esse actu per id spiritale requisitum pro actu secundo, sed esse actu ratione suæ formæ, qui actus primus est distinctus à lumine: qui primus actus coloris est qualitas de tertia specie ex temperamento sui subiecti consurgens. Sic itaque opinio Lucretij, Auicennæ, & Auempacis uera est in parte, absolutè tamè est falsa; falluntur enim, cum absolutè censeant colores à lumine recipere formam. Et dum id probant exemplo colorum iridis, & similium: respondeo colores esse duplices, nonnulli non sunt specie distincti à luce, & huiusmodi sunt colores, qui apparent in nubibus: qui diuersi apparent ex diuersitate distantix, situs, ac densitatis nubis, insuper ex maiori uel minori intensione luminis, & similibus; hi nil firmi & permanentis habent: alij sunt colores mixtorum specie distincti à lumine, qui semper ijdem apparent: primi in tenebris non inueniuntur, nisi potentia; alij inueniuntur actu. Aberrant igitur illi, cum transeant ex uno genere colorum in aliud. Ad confirmationem, quia obiectum debet esse unum; iam patet responsio ex dictis de obiecto uisus. At insurgit Auerroes contra hanc sententiam: quia si lumen requiritur ex parte colorum, ergo colores non sunt per se uisiles in modo dicendi per se; Arist. autem dixit per se uisiles esse. Hæc instantia leuis est, nam affertur ab Auerroe contra Auempacem. At diceret Auempaces id esse uerum de colore, qui actu est color, ille est per se uisilis, non de eo qui est potentia. Sed quicquid sit de Auempace, ea auctoritas mihi non aduersatur, quoniam assero colores à lumine nõ recipere formam, quæ moueat, & quæ conspiciatur, habent enim ex se, ob quam sunt per se uisiles; sed recipere facultatem & uires, per quas ualeant
modo

modo incorporeo & sine materia mouere; sic reddit eos, qui sunt potentia colores, actu colores, ut dixit Aristoteles in 3. de Anima 18. & id conuenit colori, quia maxime lumini est affinis, ut per corporis opacitatem est obscuratus, ideo à lumine quasi spiritum, & postremam recipit perfectionem, ut uideatur. Et dum instabatur, quia cætera sensilia nullo egent, ut sensum moueant: respondeo id euenire, quoniam solum mouet modo corporeo, & cum materia, color uerò mouet spiritaliter. Colligamus itaque colores in tenebris actu esse colores, at esse niles potestate, non quidem proxima, sed remota, ut explicatum est.

L V M E N R E Q V I R I

ob medium. Cap. V.

LV M E N requiri ex parte medij manifestissime affirmavit Aristoteles, cum dixerit lumen esse actum perspicui, & colorem esse natum mouere perspicuum, quod actu est: & iurè est nec essarium ex parte medij, & præsertim ex ea, quæ coloratum attingit; quoniam ibi debet fieri transitus à colore corporeo ad actionem incorpoream, ideo dum lumen attingit obiectum, etiam perficit medium iunctum obiecto; & quousque id non attigerit, nunquam sub sensum cadit. At nituntur Auempaces & Auicennas uitare auctoritatem Arist. & dum ait colorem esse natum mouere perspicuum, quod actu est, inquit Auempaces ex relatione Auerrois, colorem esse natum mouere perspicuum actu, hoc est de potentia est natus redigere medium ad actum: quæ interpretatio manifestè aduersatur Arist. qui explicans qualis sit ille actus perspicui, inquit esse lumē. Præterea hæc duo apprimè diuersa sunt, mouere id quod

est

est actū, & redigere id de potentia ad actum, immo inter se pugnant; quia quatenus redigit ad actum, dicitur mouere id quod est potentia. At fortè Auer. non rectè retulit sententiam Auempacis, quoniã Auicennas, qui Auēpacem sectatur, in 6. suorum naturalium secus interpretatur Arist. inquit enim, perspicuum ut sit actū nil recipere, sed in actū esse quando illustratur coloratū, non enim perspicuum sed coloratum illuminatur, & ex illuminatione colorati dicitur illuminari perspicuum: hinc nos non conspiciamus lumen nisi in colorato, tenebra est dum coloratum non est illustratum, adeò ut coloratum dicatur esse subiectum luminis, & tenebrarum. Sic itaque color mouet perspicuum actū, at perspicuum ex eo solū dicitur actū, quia coloratum est illustratum. Quæ sententia Aristoteli, sensui, & rationi aduersatur. Aristoteli, quia inquit lumē esse actum perspicui, & esse ueluti alie num eius colorem; actus autem est in eo, cuius est actus; quare lumen præsertim in medio perspicuo est, non in colorato: & si præsertim esset in colorato, perperam ab Arist. definiretur, dum in definitione pro subiecto perspicuum accipit. Præterea sententia aduersatur rationi, quia nil transit ad extremum nisi per medium, oportet itaque ut lumen etiam in medio sit, & potius in obiecto per medium, quàm è contra. Demum aduersatur sensui, quoniam lumē in medio conspicua opera efficit, attenuat aerem, dissoluit aquam in uapores, calefacit, quod non efficeret nisi in eis quoque reciperetur. Colligamus itaque lumen esse necessarium, nedum ratione obiecti, uerum etiam ratione mediij. Ad argumentum Auempacis supra relatum, dum ostendebat non requiri ex parte mediij, quia colores sunt lumina quædam, ideo medium recepturum actiones colorum quasi luminum, lumine carere debet: rectè respondet Auerroes, asserens esse

esse falsum quòd colores sint lumina; diuersa enim eorū sunt principia, generatio, natura, & definitio. Verùm adhuc remanet dubitatio quædam, quia supra dictum est lumen conducere colori ut moueat, & ei tribuere modo quodam postremam perfectionem: at si requiritur pro motione, non debet requiri pro receptione, cum de ratione unius sit forma & actus, de ratione alterius potentia & priuatio. Ad hoc dico lumen esse ueluti medium, per quod colores respicimus, ut rectè asseruit Plato in 6. de Repub. propterea requiritur ex parte utriusque; & cum requiratur pro motione, non ita requiritur ut sit forma coloris moués, sed ut id per quod fit translatio coloris ex uno in alium ordinem: pro medio autem requiritur, non ut patiatur & sit subiectum actionis coloris, ut multi censent; sed requiritur ut comitetur & perficiat actionem coloris in tribus conferentibus ad uisionem, in obiecto scilicet, medio, & instrumento. Ideo rectè Priscianus lydus ex sententia Teophrasti dixit, dum illustratur color, ea lux ut illi familiaris, & cuius uirtute operatur, non impedit, nec propriè recipit, sed unà mouet.

Lumen requiri ex parte oculorum. Cap. VI.

VONIAM lumen & color ad videndi facultatem pertinent, & lumen est natura prius colore, & præsertim lumen cœli, ideo etiam in concursu ad uisionem lumen ratione quadam priore concurrere putandum est: sic lumen est causa, ut color ex esse in materia transferatur ad esse sine materia, ac insuper est nexus quidam oculorum cum colore: & quoniam necesse non posset, nisi etiam in oculo reperiretur, ideo etiam ex parte oculi necessarium iudicari debet.

bet. Hoc affirmavit Aristoteles in libro de sensu & sensu li inquiens, aspectum æquè lumen & intus & extra exposcere, vt cernere possit. Verùm hoc consideratione dignum est, cum requiratur lumen ex parte oculorum, num illud lumen debeat esse proprium oculorum, vel potius alienum & extrinsecus receptum. Auerroes in libro de sensu & sensibili inquit, lucem non esse in oculo per naturam oculi, sed extrinsecus ingredi: quoniam si esset eius natura, videretur in tenebris, & ideo euenit vt qui statim oculos aperit, nõ rectè videat, nisi postquam oculus eius fuerit illuminatus, & accidit visui, vt videat rem visione spiritali intrinsecus, antequam videat eam extrinsecus. Hæc Auerroes, quem insequitur etiam subtilis Scotus in 2. Sent. dist. 13. Quæ sententia dubia est: primò ob experientiam, nam in tenebris collocati rem illustratam conspiciamus, & frequenter impedimenta adhibemus, ne lumen perueniat ad oculos: secundò ob verba Aristotelis, qui inquit hominem in profundo puteo collocatum etiam inter diu posse videre stellas. Fundamenta Auerrois leuia sunt: Ad primum dico oculum in tenebris collocatum optimè videre, dummodo obiectum sit illustratum: Ad aliud dico, dum statim oculos aperimus, non exactè videre, quoniam non exactè nisi post conuenientem quietem recipitur actio colorum in oculo. Propterea asserendum censeo, lumen necessarium ex parte oculorum, esse proprium non alienum, quod ex naturali eorum dispositione & ex spiritibus ortum ducit; quod proprium lumen ab externo frequenter turbatur & læditur; ideo oculus tenebris circumfusus, cum minore læsione, & acutius conspicit. Inde euenit quòd animalia, quorum oculi apprimè lucent, noctu melius conspiciunt quàm inter diu: quoniam lumen id proprium ab externo non disperditur, ac insuper valet conuenienter
medium

medium & obiectum illustrare, adeò vt etiam externi luminis munera obeat, vt euenit de fele, & noctua. Quòd si etiam asserere volumus provisione requiri, vt lumen externum in oculo recipiatur, id nil aliud esse putandum est, nisi actionem rei visibilis, non autem speciem luminis distinctam à specie rei visibilis. Ex his quoque colligere valemus concilium Aristotelis cum Platone de sensorio visus, quod ex opinione Aristotelis à dominio est aqueum, ex opinione Pythagoræ & Platonis est igneum: nam vel respicimus ad partem, quæ materiæ vices in oculo obtinet, & cuius munus est recipere & pati, ad quam respexit Arist. in qua consideratione cum eo dicendum est esse aqueum, perforato enim oculo plurimum aquæ effluit: uel respicimus ad partem magis obtinentem locum formæ & perfectionis, ad quam vnà cum Pithagora respexit Plato, & tunc dicendum est esse igneum; multis enim purisq; spiritibus refertus est oculus, vt optimè cum Platone dixit Galenus in 10. de vsu partium. Non itaque iniuria Plato in Timeo dixit oculum ratione luminis esse igneum, & in 6. de Repub. ob eandem causam illum solarem nuncupauit. Sed iurè quis quæret, cum Plato & Aristoteles hac de re non dissentiant, vnde euenit quòd tam vario loquuntur modo? Ad hoc respondendum censeo id euenire ex varia eorum sententia de modo, per quem fit visio: censuit Plato visionem fieri per emissionem radiorum, ideo ad naturam eorum debuit respicere: Aristoteles è contra censuit visionem fieri per receptionem & passionem oculorum, ideo iurè ad id respexit, quod præsertim recipit & patitur, huiusmodi est corpus aqueum.

INTER sensus omnes visus & auditus omnium consensu principatum obtinent, & tam illustri dignitate sunt præditi, vt conuenienti translatione etiam Deo tribuantur: dicimus enim Deum cuncta videre, cunctaq; audire, non autem ita odorari, degustare, vel tangere dicimus: propterea non nisi absolutioribus animalibus conueniunt. Hi duo sensus magis quàm cæteri supra materiam & cõditiones corporeas sunt eleuati; inuentionis & disciplinæ, cum artium scientiarum sunt duces; imitationis, quæ res præclara est, soli sunt iudices; ac demum soli ad sublimia nos inuitant, ad diuina nos eleuant, cum cæteri potius nos trahant deorsum, & in materiæ fluctibus mergant. Inde factum est, vt eorum instrumenta accuratissimè sint elaborata, & in loco eminentiore collocata. Cum itaque hi duo sensus cæteris præferantur, inter eos de dignitate lis oritur. Putarunt nonnulli auditum visui præstare, quorum sententia primò ratione sumpta ab obiecto confirmari potest: nam visu solùm externam & corporea percipimus, cum auditu etiam internas animæ notiones iudicemus; per visum solùm conspiciamus corporeum & externum hominem, cum per auditum incorporeum & internum percipiamus: Propterea Socrates apud Apuleium, cum adolescentem formosum & silentem conspiceret, si vis vt te videam, dixit, loquere aliquid. Et confirmatur, quia obiectum præcipuum auditus est sermo, qui à ratione oritur, cum obiectum visus solùm ex corpore confurgat. Hinc Deus dictus est verbum, non autem color. Secundò id ipsum probatur ratione vtilitatis: nam auditus magis conducit ad præcipuas muneris functiones hominis, nempe ad actionem & cõtèmplicationem, quàm visus.

visus. Quòd magis cōducat ad actionem, patet, quia non visus sed auditus ab Aristotele dicitur sensus disciplinæ, cuius auxilio ab aliis instituimur, corrigimur, & ad agendum conuenienter dirigimur. Pari ratione magis conducit ad contemplationem: quia per auditum disciplinas apprehendimus; Veritas primorum principiorum, quæ dignitates nuncupantur, solo auditu percipitur; hinc cæcus euadit doctior surdo, vt in libro de sensu & sensibili docuit Aristoteles, & experientia cōfirmat: immo Democritus, vt contemplationi diligentius incumberet, sponte sua se excœcauit. Demum id ipsum patet ratione proprietatis: nam auditus magis est hominis proprius quàm visus, cum disciplina, institutio, communicatio internarum animi affectionum sint hominis maximè propriæ: inde homo per auditum intrinsecus mirabiliter commouetur, vt patet dum orationes, dum voces harmonia præditas, vel instrumenta musicæ audimus.

Dissolutio difficultatis.

Cap VIII.

PRAECLARA ea quidem sunt, quæ pro parte auditus sunt relata, at longè potiora pro dignitate visus afferri possunt, quæ ego breuissimè perstringam: præfertur proculdubio visus ratione omnium, quæ per se ad sentiendi facultates pertinent. Primò ratione obiecti: nam lux principatum obtinet inter qualitates, cui familiarissimi sunt colores, & longè præfertur sono, qui sine violentia non potest produci: ideo conuenienti translatione, & intellectum agere dicimus lumini similem, & Deum affirmamus esse lucem veram cuncta illustrantem. Insuper sub oculos omnia corpora cadunt, non mortalia solum, verum etiam æterna. Secundò ratione certitudinis: visus enim exa-

S 2 cūssimè

Stiffimè iudicat nedum propria , verùm etiam commu-
nia sensilia, vt Arist. docuit in libro de sensu & sensili, in-
de oculata fides certissima dicitur. Accedit quòd visus si-
bi soli credit, cum auditus aliis cogatur præbere fidem.

Tertiò ratione modi operandi : nam videndi munus ma-
ximè supra conditiones corporis est eleuatum, oculus tẽ-
pore non eget vt moueatur, sine medij vel instrumenti
corporea transmutatione excitatur, magis distantia per-
cipit.

Quartò ratione vtilitatis ; nam ad actionem & cõ-
templationem magis & nobiliori modo concludit, quàm
auditus : quoniam visus id facit per se, vt in libro de sen-
su & sensili manifestauit Aristoteles, auditus verò ex ac-
cidenti ; sermo enim, cum sit natus audiri, causa est di-
sciplinæ non per se, sed vt ex nominibus constat, quorũ
vnumquodque signum est. Ideo rectè Plato in Timæo af-
firmavit, ob hanc potissimum rationem Deum oculos ge-
nuisse, vt mentis circuitus, qui in cœlo peraguntur, in-
tuiti in vsum redigamus nostræ mentis, & per eos animi
nostri motus componamus. Insuper auditus concludit
disciplinæ, visus inuentioni, inuentionio longè præfertur
disciplinæ : propterea artium vel scientiarum inuentores
inter Deos numerantur, non autem qui ab aliis eas didi-
cerunt.

Quintò ratione instrumenti : nam oculi cœle-
stes orbes imitantur, optimè sunt elaborati, ac vt inquit
Aristoteles in 2. de generatione animalium cap. 4. Ocu-
lus solus proprium corpus præ cæteris habet sensum in-
strumentis : Iurè itaque ex his omnibus colligere valẽ-
mus, sensum visus obtinere inter sensus principatum, &
propterea in animalibus cæteros omnes præsupponere,
& ab homine maximè omnium diligi, & iurè duces nõ-
stros & animi fenestras nuncupari. Ex his quoque patent
solutiones rationum partis aduersæ : constat enim ex ac-
cidenti modo aliquo auditum præferri, at nos ea confi-
derare

derare

derare

derare

derare

derare

derare

derare

derare debemus, quæ per se eis conueniunt : ad quæ si respicimus, ea tria fundamenta pro auditu relata, non amplius auditus, sed visus præstantiam patefacient.

Dereliquis sensibus, & externorum sensuum numero. Cap. IX.

VISI & auditui tanquam ducibus succedit odoratus, qui iure merito sensuum externorum medius statuitur : nam si ad cunctas eius conditiones respicimus, in omnibus naturam quandam mediam seruare inueniemus. Primò instrumentum eius in medio reliquorum est collocatum : secundò odor inter sensilia propria est ordine medius; primò enim considerantur quatuor primæ qualitates ad tactum pertinentes, ex quibus consurgit temperamentum, cū quo intrinsecus insolubili nexu iungitur sapor : odor quamuis ex temperamento pendeat, non tamen ex quouis temperamento, nec adeò est mixto intimus, vt sapor ; propterea non tam arcto nexu cum mixto coniungitur : color adhuc dicitur magis ab eo recedere, quatenus externus est, & in externa sola superficie conspicitur : sonus pariter satis externus esse uidetur : mediat itaque in ordine odor . Insuper tertio mediat odoratus ratione conditionis fumi & spirituum, per quos odor in aerem diffunditur & ad eum defertur, quæ sunt corpora mediæ cuiusdam conditionis . Præterea mediat ratione distantiae, per quam odorem percipimus. Mediat quoque in modo suæ permutationis, magis sine materia uisus & auditus permutantur : magis cum materia & crassius gustatus & tactus : medio quodam modo odoratus . Demum mediat ratione nobilitatis, & necessitatis . Et cum tam conspicuè appareat media conditio huius sensus, hoc non leue est

est argumentum ad colligendum sensus externos esse quinque, & non plures: quia si sensus essent plures, non amplius locum medium obtineret. Verum quod sensus non sint plures quàm quinque, firmioribus argumentis ostendi potest: quorum unum est, quia in mortalibus eminentiores facultates humiliores supponunt, & in uiuente absolutissimo omnia inueniri debent; at in homine inuenitur intellectus, gradus supremus; Ergo humiliores omnes facultates tamquam famulæ inueniri debent; Homo mortalium animantium est absolutissimus, ergo cunctis animæ facultatibus debet esse decoratus, in quo cum soli quinque sensus inueniantur, iurè colligendum est minimè dari nec inueniri posse plures. Idipsum confirmatur, quia inductione & ratione nullam ualemus inuenire uel excogitare qualitatem per se natam sentiri, quæ ab aliquo ex quinque dinumeratis sensibus non percipiatur, Præterea si ad usus respicimus, quos sensus nobis præbere nati sunt, non debere alios inueniri manifestissimè patebit: nam quinque nobis tributi sensus omnes præbent utilitates, quos à sensibus expetere ualemus. Conducunt sensus, uel ut simus, uel ut bene simus; at nec ut magis simus, neque ut melius disponamur, aliū sensum expetere ualemus: per tactum animalia sumus; per reliquos cuncta cognoscimus, quæ uel prosequi uel uitare debemus. Demum si consideramus pertinentia uel ad media, uel ad instrumenta, per quæ sentimus, cum Aristotele colligemus sensus non esse plures quinque. Et primò ad media conuersi dicemus, quæcunque sub sensum cadunt, uel mouent per medium internum, uel externum: si per internum, ille est contactus, ad quem redigitur gustatus: si per externum, quoniam degunt animalia uel in aqua uel in aere, & per huiusmodi media sunt nata sentire, cum huiusmodi medijs cumulatissimè

utramur,

utatur, putandum est nos ea cuncta sentire, quæ per ea sunt nata ad sensus deferri. Pariter si respicimus ad instrumenta sensuum, cum Aristotele hanc formabimus ostensionem. Instrumenta sensuum, quia debent pati & ab obiecto moueri, debent ex corpore aliquo præcipuo constare, quod sit similitum partium, & sit uel elementum, uel ex dominio alicuius elementi constitutum. Terra à uita, à sensu apprimè est aliena; ideo pura, nullum sentiendi instrumentum constituit; cum aliquo sui dominio constituit instrumentum tactus, quod & solidum & crassum esse debet, ad quem redigitur gustatus. Ignis comburens pariter nullum ualet instrumentum constituere, cum destruat & consumat: sumptus uerò pro spiritu & calore uiuentium est commune instrumentum omnium, nil enim sine huiusmodi caliditate sentire ualet. Aer itaque & aqua solum ualent instrumenta constituere per externum medium sentientia, per aerem constituitur instrumentum auditus, plurimum enim aeris in auribus est inclusum, per aquam uisus: odoratus autem modo quodam mediat, & utriusque esse dicitur, quia in piscibus est aquæ, quatenus unà cum aqua deferitur odor ad eos; in degentibus uerò in aere magis est aeris, cum per aerem odor proximè attingat instrumentum eorum. Quòd si Arist. in libro de sensu & sensili odoratum tribuit igni, dicendum est quòd tunc non ad instrumentum respiciebat, sed ad initium per quòd odores ad nos deferuntur, nam per igneum calorem ex re odore prædita fumi eleuantur deferentes odores ad instrumentum odoratus. Si itaque cum Aristotele loqui uolumus modo ià dicto, ex simplicibus corporibus numerum sensuum colligere & comprobare ualemus. At si liberius loqui licet, censeo conuenienter id ipsum ita fieri posse; cum debeant sensus simplicibus corporibus; respondere, uel e-

spondent

spondent alicui eorum uel medio: si alicui eorum, terra: respondet tactus, gustatui aqua, nam per imbibitam in lingua humiditatem percipitur sapor, auditui aer, uisui ignis; quoniam spiritus præsertim uigent in oculis: odoratui autem ut medio intermedij halitus respondent. Ex qua distributione nedum colligitur numerus, uerùm etiam ordo dignitatis sensuum, ut conspicuum est, præstantioribus enim sensibus superiora elementa respondent.

De sensibus internis. Cap. X.

QUONIAM cumulatè satis de externis sensibus uerba feci, ad internos progrediens, uaria, & ea quidem scitu digna, sese mihi offerunt consideranda. Præcipua tamen sunt, quæ ad numerum eorum, ad ordinem, denique ad functionem munerum pertinent, de quibus ego quam breuissimè uerba faciam. Ut uerò paratiores ad ueritatis inspectionem accedamus, accipiendum primò est uarios in uniuerso inueniri rerum gradus, quæ cognosci natæ sunt: & quoniam pro salute Animantium, & præsertim pro hominis perfectione, exactaque cognitione gloriæ opificis, conueniens fuit, ut omnia cognosceremus; ideo mira Dei prouidentia, eximioque naturæ artificio factum est, ut varijs rerum gradibus variæ responderent animæ cognoscentis facultates, quarum munere ab infima materia usque ad supremum opificem eleuaremur. Nam rerum distincti gradus, distinctique cognitionis ordines, facultates cognoscendi distinctas expostulabant. Accipiendum secundò est, cum ex operibus ad principiorum cognitionem eleuemur, & ex distinctione operum colligamus distinctionem facultatis; non quamuis cognitionis

rationis distinctionem exposcere facultatem cognoscendi
 distinctam, sed eam solum, quæ distinctum abstractio-
 nis gradum includit: nam internæ Animæ facultates
 sunt subordinatæ, & subordinatarum actuum sunt in-
 cisa. Tertio accipiendum est in omni cognitione conside-
 rari abstractionem aliquam, & uarios esse abstractionis
 gradus: nam abstractionum alia est per naturam, alia per
 cognitionem. Per naturam dicimus intelligentias a ma-
 teria esse abstratas, & hæc non est præsentis considera-
 tionis. Per cognitionem multiplex inuenitur abstractio:
 quarum primæ dicitur à materia, & conuenit sensibus
 externis, qui dicuntur suscipere speciem sine materia,
 quatenus modo spiritali sensilem rei formam suscipiunt.
 Altera abstractio est à præsentia materiæ, ut dum nõ præ-
 sentibus sensilibus imaginatione in eis versamur. Tertia
 ponitur abstractio speciei non sensilis à specie sensili, ut
 dum ex lupa colligit agnus speciem inimicitæ sub sen-
 sum non cadentem. Verum hic non propriè dicitur ter-
 tius abstractionis gradus à secundo distinctus, sed potius
 subnotio quædam, ex præcedente consurgens: neque prop-
 riè datur ex non sensilis species à sensili distincta à Lat-
 ris posita, sed potius modus & conditio quædam censi
 debet illius speciei sensilis, quatenus speciem illam sensi-
 lem ut nobis conuenientem vel aduersam iudicamus: sed
 de uocibus non sit illic, dummodo in sententia conuenia-
 mus. Hæcenus progreditur sensus. Sequitur mox abstra-
 ctio intellectus, per quem vel uniuersale à singularibus,
 vel magis uniuersale à minus uniuersali abiungitur: hæc
 sunt potiores abstractiones; quæ in gradibus cognitionis
 inueniuntur. Est dubitatio de abstractione mathematica,
 bualissimam esse dicatur, ad nullam enim ex enumeratis
 redigi uidetur: mathematicus abstrahit quantitatem &
 à prioribus & à posterioribus; à prioribus, quia eam ab-

T strahit

strahit à substantiâ; à posterioribus, quoniam à abstractis
 hit à propriis sensibus; præsertim tamen dicitur scientia
 ex abstractione, quoniam à prioribus abstrahit: huius
 modi enim abstractio est eius propria, & per eam differt
 ab aliis Philosophiæ partibus. Latini tamen secus existi-
 mant, nam inquant mathematicum solum abstrahere à
 posterioribus; sed, ut censeo, minus rectè sentiunt, sed
 hoc non est præsentis considerationis. Ad difficultatem
 itaque; ad quam earum redigatur abstractio mathemati-
 ca, respondeo eam sumere ortum ab imaginatiõne, quæ
 sensibile commune seorsum à præsentia materiæ valet se-
 jungere à proprio, & etiam valet subnotiones facere;
 perfici verò ab intellectu, qui mox quantitatem uniuersa-
 lelem ab ea singulari imagine abstrahit: sic itaque hæc ab-
 stractio mathematica ratione diuersorum ad variis ab-
 stractionis gradus redigitur. Postremò accipiendum est,
 quòd opera, quæ nos deduxerunt ad cognitionem inter-
 norum sensuum, hæc præsertim fuerunt: cognitio differ-
 entia sensuum diuersorum sensuum, ut colorum & sa-
 porum inter se; cognitio priuationum, ut silentij, tene-
 brarum; animaduersio quòd sentiamus: quæ duo quam-
 uis sine externis sensibus non percipiuntur, præsertim ta-
 men per internos eorum cognitio absoluitur; adeò ut co-
 gnosci dicatur per externos, quatenus cum internis sunt
 coniuncti: insuper cognitio sensuum in absentia, cog-
 nitio pugnae & conuenientia sensuum nobiscum, & alia
 huius generis.

De numero internorum sensuum; opinio prima

Cap. XI.

S INTERNI sensus ita paterent, vt conspicui sunt externi, non tot de eorum numero existissent Philosophorum sententia: sed quonia inuis latent, varij de illis varia protulerunt.

Pro quorum noticia præaccipiendum, internas facultates infra intellectum collocatas quatuor esse generum, cognoscentes, seruantes, appetentes, per locum mouentes. De appetentibus non loquor, quoniam ad cognoscentes rediguntur, à quibus sola ratione distinguuntur, vt in tertio de Anima contextu 29. affirmavit Aristoteles: neque etiam de mouente, quoniam motus ab appetitu & cognitione proficiscitur: de cognoscentibus præsertim est sermo, ac insimul de conseruante. De quibus inquirunt nonnulli, cum medici, tum philosophi, internum sensum re esse vnum, sola ratione & nomine distinctum, quatenus vario eget temperamento, & vel magis vel minus spiritualiter operatur. Ad Aristotelem inquirunt eum ad hæc externa respexisse, propterea plures enumerasse. Id confirmant, primò quia natura superuacaneis non abundat, at vna interna facultas vario modo se se habens valet cuncta obire munera. Insuper id ipsum ex eo patere censent, quoniam internus sensus in cerebro fungitur suis muneribus; cerebrum est corpus similitum partium, & propterea non distinctis facultatibus præditum. Hæc opinio in parte vera est, absolutè tamen approbari non debet: vera est in hoc sensu, quia facultates non distinguuntur re ab essentia animæ; & cum essentia animæ sit una, etiam internus sensus erit vnus. Absolutè autem est reiicienda: primò, quia dum facultates numeramus, non ad essentiam respicimus, ita enim neque in-

T 2 terni

terni distinguerentur ab externis, neque externi in se; neque etiam ipsi, dum vnum ponunt internum sensum, ad hoc respiciunt. Præterea cum consideretur distinctio sumpta ex diuerso abstractionis gradu, distinctioq; operationis ordine exposcente instrumentum distinctum: cum hæc inueniantur diuersa, patet non vnã posse statui facultatem internam eis respondentem: Quod lucidissimè patet, tum quia mouens & motum debent distingui, sensus communis mouet imaginatricem facultatem; tum quia in somno communis sensus ligatus est, libera est imaginatio, & suo munere liberè fungitur; tum demum quia multi valent memoria, imaginatione videntur ferè destituti, alijs è contra; sic sæpe vna facultas per ægritudinem læditur, altera non læsa: quæ omnia distinctionem earum facultatum manifestissimè patefaciunt. Fundamenta huius opinionis leuissima sunt, vt ex se constat, & ex dicendis patebit solutio.

De numero internorum sensuum, opinio secunda. Cap. XII.

ALIJ reperti sunt, qui cum non valerent unicam seruare internam sentiendi facultatem, duas esse affirmarunt, sensum communem, & memoriam, vnã cognoscentem, alteram seruantem. Id confirmarunt: primò, quia hæc sunt facultates, quæ distinctum temperamentum exposcunt, cognoscentem magis humidum, seruans magis aridum: Præterea in cerebro duo soli sunt ventriculi propriè distincti, nam medius censerì debet potius uia spirituum ab uno ad alium quàm distinctus ab eis; in huiusmodi autem ventriculis resident interni sensus. Hæc etiam opinio admitti non debet, nedum quia communis sensus

sus imaginatricem modet, uerò in super: quia commu-
 nis sensus cum externis est coniunctus, sine eis non ope-
 ratur; imaginatio uerò etiam absentibus sensilibus suo
 inuenire fertur. Ideo Aristoteli in 2. de Anima, cum de co-
 muni sensu differuisset, colligit se dixisse de sensibus, mox
 ad imaginandi facultatem sermonem transfert: indicans
 communem sensum cum externis esse coniunctum, ima-
 ginatricem uerò facultatem seiunctam. Præterea ab-
 stractionis gradus sunt distincti, nam communis sensus
 non abstrahit à præsentia sensilium; à qua abstrahit ima-
 ginatio; operatio communis sensus non est in nostra fa-
 cultate, imaginamur autem ad libitum; distinguitur ita-
 que communis sensus ab imaginatrice facultate. Et fun-
 damenta huius opinionis facile soluuntur. Ad primum
 dico distinctionem facultatum non ex sola temperamen-
 ti distinctione esse sumendam, sed etiam ex alijs: Adde
 in super, quòd quamuis temperamenta primò distincta
 sint duo, attamen latitudine sunt prædita; & id tempera-
 mentum, quòd loco instrumenti inseruit facultati cogno-
 scenti, uel magis uel minus tenuem & purum exposcit
 sanguinem siue spiritum, ratione cuius diuersitatis infer-
 uire potest uarijs facultatibus. Ad aliud, cum dicitur so-
 lum duos inueniri distinctos cerebri uentriculos, respon-
 deo cum Aristotele non esse sumendam distinctionem
 ex uentriculis, propriè enim huiusmodi facultates resi-
 dent in corde. Quòd si in cerebro operantur, multæ in
 eo sunt uia, diuersæ apparent complicationes, in quibus
 maior distinctio seruari potest. Accedit quòd illæ fa-
 cultates, quamuis sint distinctæ, attamen summopere
 etiam sunt coniunctæ, cum una famuletur alteri: ideo spi-
 ritus eis inseruientes sunt continui, non intercisi, & cum
 eo nexu & continuatione distinctos operationum gra-
 dus absoluunt.

De numero interiorum sensuum, opinio tertia.

Cap. XIII.

ACTENS in eorum opinionibus uersati sumus, qui conuenientem numerum interiorum sensuum minuerunt. Ex aduerso nonnulli reperti sunt, qui in nimium labetes quinque eos esse statuerunt: quorum principes fuere Auicenna in 6. suorum naturalium, & magnus Albertus in 2. de Anima. Hi conueniunt de numero, dissentiunt de uocibus, & operibus nonnullis. Inquit Auicenna primò inueniri sensum communem, cuius munus est iudicare, quæ per externos sensus ei offeruntur, & inter ea discrimen ponere in præsentia sensilium: Ei succedit phantasia siue imaginatio, & dicitur uis formalis, quia eius munus est seruare formas communi sensu perceptas; & hæc uirtus maximè cum sensu communi iuncta est: Sequitur tertio uis componens & diuidens sensiles formas quæ nuncupatur uis cogitandi, cū ei imperat intellectus; cum uero ei imperat uis animalis, dicitur uis imaginatrix: Quarto sequitur uis æstimandi, quæ elicit intentiones ex speciebus sensilibus, & componit ac diuidit intentiones & formas: Postrema est memoria Thesaurus æstimatricis, seruans intentiones, & quæ ab æstimatrice uirtute percipiuntur. Albertus primum statuit sensum communem: ei succedit uis imaginandi, quæ formalis dicitur, seruans sensiles formas: sequitur tertio æstimatio siue uis æstimandi, quæ elicit intentiones ex formis sensilibus, ut amicitia, uel inimicitia, & similibus: Memoria est postrema, quæ intentiones seruat. Inter Imaginatricem & Memoriam mediat phantasia, quæ in homine, minus tamè a propriè, cogitatio dicitur, nam propriè cogitare est munus rationis. Cuius officium est componere

componete formas imaginariis facultatis cum intentionibus memoria, uel diuidere. Prima ex quinque facultatibus locatur in prima parte primi uentriculi cerebri, altera in secunda eius parte, tertia in prima parte medij uentriculi, quarta in parte eius media, Memoria demum in parte postrema cerebri. Hoc est compendii opinionis Auicennæ & Alberti. Hi uiri Clarissimi quam uis multa dicant ueritati consona, attamen in plurimis à uero recedere uidentur; nam terminis abucuntur, numerum afferunt facultatum redundantem, & in nonnullis Aristoteli & rationi aduersantur. Hi, & præsertim Albertus, imaginationem à phantasia seiungunt, cum tamē sint idem, & unum sit nomen græcum, alterum uerò latinum. Insuper duplicem ponunt conseruandi facultatē, unam formarum, alteram præsertim intentionum: quod penitus est supernacaneum; nam una est satis, & præsertim quia intentio & forma ad eodē sunt coniunctæ, ut ea, quæ ab illis dicitur intentio, formam insequatur, & sit potius forma conueniens uel aduersa, quàm intentio amicitia uel inimicitia: non enim huiusmodi intentiones à formis distinctas ualent elicere feræ; ideo rectius supra dictæ sunt subnotiones quædam. Insuper æstimationis uoce maximè abutuntur: nam æstimatio latè sumpta dicitur de omni iudicio facultatis cognoscentis, at propriè sumpta ad intellectum pertinet, ut Arist. in 2. de Anima contextu 154. affirmat. Æstimatio enim, Græcè *ἰστίμησις*, sub se continet scientiam, opinionem, prudentiam, & horum opposita, quæ ad intellectum pertinent. Præterea manifestissimè patet, quòd nec quinarius ille numerus, neque ea per cerebri uentriculos distributio, est consona sententiæ Aristotelis, cum Aristoteles pauciores enumeret, ut ex eius explicatione patebit, nec ullam unquam in uentriculis cerebri faciat distributionem; imo

mo

mo afferit manifestissimè gustatum & tactum tendere ad
Cor, & propterea ibi inueniri communem sensum.

Opinio Auerrois. Cap. XIII.

Roxlmi vs. ad opinionem Aristotelis & ad ueritatem accessit Auerroes, qui in 2. suarum collectionum cap. 20. & in 3. de Anima com. 6. quatuor internas numerauit uires: nōpe sensum communem; facultatem imaginandi; uim cogitandi in homine, cui respondere afferit in feris uim æstimandi; & demum memoriā. Loquens de munere harum facultatum inquit; imaginandi facultatem recipere à communi sensu sensilem speciem, eam seruare, comprehendere, eandem offerre subsequenti facultati, ac demū esse initium motus uoluntarij, mediāte uirtute motrice. Vim autem cogitandi afferit elicere à specie sensili intētionem non sensilem, ut puta amicitiaē uel inimicitiaē, ac insuper apprehendere indiuiduas intētionēs decem prædicamentorum; illas secernere à sensilibus propriis & communibus; easdem distinguere; ac demum memorię seruandas tradere, pro repetendis earum cognitionibus. Has facultates affirmat præsertim esse in corde, habent tamen in cerebro loca propria, in quibus absoluuntur ac manifestantur earum operationes: nam in anteriori parte manifestantur operationes communis sensus & imaginationis, in parte mediā cerebri manifestatur operatio cogitationis, in postrema memorię. De hac opinione à sectatoribus Auerrois plurima dicuntur. Verū cū Auerroes manifestissimè ab Aristotele & à ratione recedat, liceat quoque mihi recedere ab eō. Quod recedat ab Aristotele, patet: nam inquit Aristotelem in libro de sensu & sensili quatuor eas uirtutes in ordinem redigere, quod

quod tamen minimè facit; nullibi enim Arist. quatuor eos internos sensus enumeravit. Insuper abutitur Auerroes nomine cogitationis; cogitatio enim (sue uis cogitandi) est ea facultas intellectus, quæ Dianoëtica nuncupatur, sed hic fortè est error interpretis. Præterea Aristoteles in calce secundi de anima agens de virtute imaginatrice eam ponit supremam, asserit dum obtegatur intellectus, hominem per eam operari, & obtinere tunc locum intellectus; & animalia rationis expertia per eandem quamplurima efficere: immo in contextu 155. nomine intellectus imaginationem honestavit, dum diuisit intelligere per imaginari, & æstimare. Insuper in 3. de Anima sæpe manifestavit imaginationem proximè famulari intellectui, cum dixit intelligentem speculari phantasmata, & nil sine imaginatione intelligere; adeò ut inter imaginationem & intellectum nullã aliam inseruerit cognoscentem facultatem. Missum facio, quòd apprimè dubia sunt, quæ dicuntur ab Auerroeo de operibus cogitationis, & de distinctione singularis intentionis à singulari specie in facultate sentiente. Sed in his nolo persistere, sat est quòd in statuendo numero internorum sensuum manifestè aduersatur Aristoteli. Neque etiam valemus ab errore vindicare Auerroem dicendo, quòd vis cogitandi ab eo posita sit excessus imaginationis hominis supra imaginationem brutorum, cui excessui nomen cogitationis tribuerit; hoc inquam dicere non valemus, quoniam asserit in iumentis quoque hanc quartam virtutem inueniri, & dici æstimatricem. Præterea absolutè dicit virtutes internas esse quatuor, & sedem distinctam tribuit imaginationi & cogitationi. Insuper inquit imaginationem seruare, & offerre species subsequens facultatibus, quod manifestè denotat distinctionem. Recedit itaque Auerroes ab Aristoteles, & minus rectè in 3. de Anima

com.6. capit Galenum, quia dixit cogitationem esse hominis propriam: nam Galenus de Dianoëtica facultate loquebatur, quæ cogitatio latinè dicitur, & ad intellectum pertinet; de hoc tamen minus rectè sensit Galenus, quia eam instrumento additam iudicauit.

Opinio approbanda.

Cap. XV.

VONTIAM Arabes præsertim Auicennam, & Latini plurimi sequuti Auerroë minus rectè senserunt: propterea cum Græcis & cum Aristotele dicendum censeo, tres solas esse internas sentientis Animæ facultates, sensum communem, imaginationem, & memoriam. De his uerba fecit Arist. nam in 2. de Anima cumulatè de sensu communi & imaginatione differuit, in libro de sensu & sensibili etiam egit de communi sensu, in libro de memoria & reminiscencia de tertia facultate uerba fecit, de aliis nullibi, nec unum quidem fecit uerbum. Et propterea Græci interpretes de numero internorum sensuum non dubitarunt, sed pro comperto cum Aristotele habuerunt esse solos tres nuper dinumeratos. Communis sensus est ueluti nexus & centrum quinque externorum, cuius munus est operari unà cum externis sensibus, exactius iudicare tum communia sensilia, tum priuationes sensilium, tum operationes sensuum; & demum discrimen ponere inter sensilia per se diuersorum sensuum, ut puta inter colorem & saporem. Ei succedit uis imaginandi, quæ græcè *φαντασία* dicitur, cui sensus communis sensibiles species offert, ea uerò in eis uersatur etiam absentibus externis sensilibus. Hæc facultas nedum cognoscit sensilia per se, ut sensilia sunt, uerùm insuper sub ratione conferentis uel aduersi, delectationem uel tristitiam afferentis: & hoc nõ facit

facit eliciendo intentiones uel species non sensatas à sensatis distinctas, ut aiunt Arabes; sed solum per quandam subnotionem eiusdem speciei, & consecutionem aliquam. Non enim agnus per intentionem inimicitiae distinctam à specie sensibili lupi, fugit & timeret; sed per speciem lupi secum pugnantis, ut pugnantis est, conferente ad id quodam instinctu naturae. Hinc euenit, quòd Animalia rationis expertia dicuntur efficere opera uaria, & per naturam, ut dicitur in 2. Phy. cont. 80. & per imaginationem, ut dicitur in calce 2. de Anima: ea enim efficiunt per imaginationem cum quodam instinctu naturae, cognoscendo speciem sensibilem ut conuenientem uel aduersam; ideo etiam haec uis dicitur initium motus. Ex his tribus facultatibus sensus communis maximè iunctus est externis sensibus, ideo dicitur nexus & finis eorum: & Arist. cum de eo disputasset in 2. de Anima, colligit in contextu 149. se de sentiendi principio disseruisse. Imaginatio uerò maximè conuenit cum intellectu, & nomine eius nonnunquam honestatur, ut in contextu 155. secundi de anima, & alibi. Quod ei conuenit, tum quia proximè intellectui ministrat; tum quia ex se cum quadam libertate nouas imagines formare ualet, sumpto tamen semper initio ab illis quae sub sensum cadunt; tum demum quia in iumentis & pueris more intellectus dominatur, ducit, & initiū supremum est diuersorum motuum. Imaginandi facultati maximè iuncta est memoria, adeò ut sola ratione ab ea secerni dicatur. Praeter has aliae facultates admitti non debent, nec pauciores dici possunt, cum omnes sint apprimè necessariae. Quòd plures poni non debeant, manifestissimè patet: quoniam phantasia & imaginatio idem denotant, & utriusque eadem est definitio, quòd sit motus factus à sensu qui actu est. Cogitandi uis addenda non est: quoniam si propriè eius nomi-

ne utimur, ad intellectum pertinet: si eo abutimur, eius opera imaginationi ab Aristotele tribuuntur, quæ proximè intellectui famulantur: ideo dixit in tertio de anima 30. phantasmata perinde se habere ad Dianoëticam facultatem, ac sensilia ad sensum. Neque etiam addi debet vis æstimandi in feris, per quam sua munera obeant: nam Aristoteles inquit feras per imaginationem, non per æstimationem operari. Neque debent poni plures facultates seruantes, quoniam vna satis est. Colligimus itaque cum Aristotele, cum Græcis interpretibus, cum ratione tres solas esse internas animæ facultates sub intellectu collocatas, quasi initium, medium, & finem internarum virtutum, quæ in rebus sensilibus versantur.

Finis Libri Sexti.

PETRI DVODI

FRANCISCI FILII

PATRITII VENETI,

De Anima Liber Septimus.

De intellectu differendum proponitur.

Cap. I.

ARIA, & ea quidem præclarâ,
hominiq; apprimè vtilia, de intel-
lectu sese nobis offerunt conside-
randâ: quorum plurimâ cum à ui-
ris doctissimis cumulâtè fuerint
explicata, ego cæteris prætermis-
sis, ex innumera copia vnum eli-
gam, in eôq; accuratè versabor,
nempe in comprobanda humanæ mentis immortalitate;
& iurè quidem: nam hic est vertex, ex quo cætera pen-
dent; hic est fructus cæterarum Animæ cõsiderationum;
hæc est directio nostri cursus in Deum. Disputaturus de
humanæ mentis immortalitate, non de absoluta verita-

te

te dubitabo; certò enim scio eam seorsum à materiæ la-
 be, longè ab initiis interitus à Deo fuisse creatam; sed
 hoc mihi declarandum propono, Aristotelem putasse eam
 minimè morti esse obnoxiam, vt perperam Epicurei, &
 sectatores Alexandri existimarunt. Et cum dico Aristo-
 telem huius fuisse opinionis, simul assero omnes huma-
 næ sapientiæ principes hoc existimasse, cum de Pythago-
 ra, Socrate, & Platone nulla sit lis; frequenter enim hæc
 veritatem metaphoris, exemplis, ostensionibus, histo-
 riisq; comprobant; ex hac autem veritatis comprobatione
 quamuis certiores reddi non debeamus, quia nil
 eo certius est, quod exit ex ore Dei; saltè humane cu-
 riositati satisfaciamus, firmitus toto pectore in hanc veri-
 tatem incumbemus, & nullum deuiantibus subterfugiendi
 locum derelinquemus: quoquo enim versus se vertet,
 siue sursum ad diuinam siue deorsum ad humanam sapien-
 tiam, semper hic veritatis fulgor oculo mentis eorum,
 nisi eo fuerint penitus destituti, splendidissimus refulge-
 bit. Vt itaque præstem quod sum pollicitus, ex libris
 Aristotelis loca præcipua eligam, eaq; accuratè perpen-
 dam, vt ex eorum recta explicatione eius sententiæ veri-
 tas manifestissimè eliciatur.

Ex primo de partibus animalium, ratio prima.

Cap. I I.

PHILOSOPHVS in primo de partibus Ani-
 malium exactè explicaturus, quæ ad scientiã
 de animalibus pertinet, quoniam scire est rei
 causam cognoscere; iurè querit primò, quas
 eorum causas explicare teneatur: Et quoniam animal ex
 materia & forma constat, quæ forma in simul & forma &
 finis & efficiens est, ac ex se patet munus Physici esse consi-
 derare

derare omnem gradum materiæ, de forma autem secus se-habet; iurè de Anima, quæ forma est, dubitat, an omnis eius gradus siue pars ad naturalem pertineat: nec dubitat de virtute nutriente & sentiente, nam de eis pro-comperito habet, quòd ad naturalem pertineant; cum sint naturæ, & initia accretionis, uel alterationis; sed de sola *διάνοια*, quæ initium est intelligendi: de qua agens tribus rationibus ostendit ad naturalem non pertinere. Ex qua conclusione statim colligo uim intelligendi ex sententia Arist. non pendere à materia, & immortalem ac diuinam esse: Nam forma omnis à materia pendens naturalis est considerationis, uis intelligendi non est naturalis considerationis, non itaque à materia pendet, & consequenter diuina & immortalis est. Prima propositio conspicua est apud Aristotelem; nam in 2. Phy. 26. in proœmio de Anima 17. in 6. Metaph. 2. & alibi distinguens formas ad naturalem pertinentes à pertinentibus ad diuinum, semper asserit ad diuinum pertinere separatas formas, ad naturalem uerò pendentes à materia atque mortales, ut etiam asseruit in calce primi Physicorum. Validissima est hæc ratio pro colligenda sententia Aristotelis, & clarior apparet uis eius, dum consideramus, quàm leues & inanes sint aliorum euasiones: nã ex omnibus, quos ego uidi, tres præcipuos soluendi modos colligere ualui. Primus est, quòd sermo Arist. in primo de partibus Animalium non sit de sola hominis uel mortalium Animalium Anima; sed de Anima uniuersè sumpta, includente etiam cœlorum Animas, quæ ad Physicum non pertinent, uel saltem includente intellectum agentem, qui non est natura, neque ad animã pertinet, ut dixit Portius. Altera solutio est quorundam, qui in-quiunt Arist. in eo loco dialecticè loqui, & minimè ex sententia. Demum inquam alij Aristotelem solum pro-

bare

bare uim intelligendi, ut contemplationis est initium, & ad propriè sumpta intelligibilia refertur, ad naturalem non pertinere, sed solum ad eum pertinere, ut pars est Animæ, & est forma hominis. Hæc sunt, quæ uiti solertes excogitarunt, ut hanc impietatis notam Aristoteli inurerent: sed perpendamus, quàm longè recedant à uero. Afferere quòd Arist. loquatur de Anima in communi, est in conspicuo errore uersari: Primò, quia dubitatio ad rem non faceret, considerabat enim ibi Arist. quæ causæ animalium mortalium assignandæ essent, nulla in libris de Animalibus fit mentio de coelo, de sola itaque Anima mortalium est dubitatio. Quod patet, quia probans Animam à physico esse considerandam, inquit formam animalium esse uel Animam, uel partem Animæ, uel non sine Anima: quamprimùm enim à corpore Anima discesserit, desinit esse animal. Hæc Aristoteles, quæ de sola mortalium Anima uera sunt. Hoc clarius etiam patet, quia colligens inquit, hominis naturæ studiosi sanè interest de Anima & differere & scire, & si non de omni, saltem de ea ipsa, qua tale animal est, & quid nam Anima, aut certè pars ista animæ sit, & cæt. Per hæc uerba manifestat id, quod est excludendum à physica consideratione, esse partem Animæ mortalium. Huiusmodi non sunt Animæ cœli, non enim dicuntur partes Animæ, sed integræ & solutæ mentes. Præterea si Aristoteles dubitasset de omni Anima, & includeret etiam Animas cœlorum, malè solueret, quoniam inquit naturalem debere considerare Nutrientem & Sentientem, non autem *διδοίαν*: at si deberet etiam humanum intellectum considerare, cur tertium hunc animæ gradum non enumerasset, & manifestasset ad physicum pertinere? Mitto quòd dum Anima diuiditur per nutrientem, sentientem & *διδοίαν*, eo nomine ubique denotare consuevit humanum

num

num intellectum, non cœlorum animas. Præterea cum Aristoteles dicat iumentis, conuenire initium motus, nõ autem intellectum, manifestè de eo loquitur, qui homini & non iumentis conuenit. Demum si animas cœlorum denotasset, malè ostenderet Arist: ad physicum non pertinere, quia non sint initium motus, maximè enim initia motus esse dicuntur. Asserere cum Portio, quòd Arist: loquatur de intellectu hominis confusè sumpto, includente intellectum agentem, qui Deus est, & ad diuinum pertinet; est labi in plures errores. Non enim intellectus agens est Deus, & si Deus esset, inaniter laboraret Aristoteles, ut ostenderet ad physicum non pertinere; iam enim in 2. phys. 26. & in calce primi id. manifestaue rat. Præterea diminue solueret, cum dicat ad naturalè pertinere uim nutrientem & sentientem, non *διάνοιαν*: nam etiam tertius humanæ animæ gradus ad eum pertineret. Accedit, quòd Arist: diuini nomine intellectū denotare consueuit, qui potestate dicitur; ut patet ex 2. de anima cont. 3 2. & ex 3. de anima cont. 5. non autem denotare consueuit agentem. Modus itaque primus soluendi non est approbandus, & longè minus secundus, quòd Arist: non ex sententia sed dialecticè loquatur, ita namque nos deciperet, non doceret. Accedit quòd ille est locus proprius eius considerationis, ut patet: nam assignaturus & explicaturus causas animalium, tenebatur primò declarare, quas causas & usque ad quem terminum teneretur manifestare. Insuper Arist: ualde laborat in comprobanda sua sententia, & utitur varijs ostensionibus magni momenti, ut apparebit. Demum ubique Aristot. eodem utitur loquendi modo, quòd physici munus est loqui de omni anima, aut de tali, hoc est pendente à materia, ut patet ex proœmio de anima contextu 15. & ex 6. metaph. cont. 2. Postremus, etiam soluendi modus

X admitti

admitti non debet, nam inquit Aristotelem solum probare humanum intellectum non pertinere ad physicum, ut unâ cum agente contemplationis est initiom, ut ad verè intelligibilia refertur, ut eget manere intellectus agentis, & cum eo comparatur: Pertinere tamen ad naturalem, ut est forma hominis, & particula animæ; Verùm si hoc dicimus, sequitur primò quòd Aristoteles male solueret difficultatem dubitavit ipse, quæ animalis causa assignanda sit, & quæ forma, & dicebat, & si non de omni anima, tamen de ea ipsa, quæ tale animal est, à physico esse agendum: dubitatio itaque erat de anima ut forma animalis: & hi volunt, quòd solvatur dubitatio, quòd de intellectu non est agendum, non quidem ut forma, sed ut ad intelligibilia refertur unâ cum agente. Quare solutio difficultati non respondebit. Insuper si humanus intellectus esset cum materia mixtus, non referretur ad propriè sumpta intelligibilia, quæ sunt substantiæ abiunctæ, nec eiusdem ordinis & considerationis cum eis esset: nam ad ea refertur intellectus ille, qui & abiunctus est, & propriè est intellectus; intellectus verò cum materia mixtus solum refertur ad materiata intelligibilia, & eiusdem considerationis est cum eis. Præterea consuevit Aristoteli considerari an aliquid pertineat ad physicum, uel ne, ad essentiam respicere, non ad habitudines & opera: ideo quamuis primus motor quo ad varia attributa à physico consideretur, tamen quia eius substantia non pertinet ad physicum, dixit in 2. Physi. 71. & 73. primum motorem ad physicum non pertinere. Quare pariter cum eget intellectum humanum ad physicum pertinere, ad eius essentiam non ad eius opera & relationes respexit. Quod lucidissimè patet ex sexto metaph. contextu 2. ubi eandem reperens sententiam inquit, ideo de Anima quædam physici est uerba facere quæcumque

que hōn sine materia; pater, quōd tunc respicit ad essentiam anime: Et causam suā sententię assignans inquit; quęcumque non sine materia, nam Philosophus ad hoc absolute respicit, an forma pendeat vel non pendeat à materia; & ex eo solo colligit semper quōd pertineat vel non pertineat ad Physicum. Colligamus itaque omnē anime partem, quę ad physicum non pertinet, esse sine materia, & immortalem; diānam siue vim intelligendi hominis ad physicum non pertinere; & propterea sine materia, & immortalem esse.

Alia ratio ex eodem primo de partibus.

Cap. I. I. I.

SIT ENIM DICTUM Philosophus tribus rationibus vim intelligendi hominis ad Physicum non pertinere, quarum prima hæc est. Si physicus de omni anima ageret, nulla præter naturalem scientiam relinqueretur Philosophia; quod sequitur manifestè est absurdum; consequentia probatur, quia si Physicus consideraret omnem animam, consideraret intellectum; si intellectum, etiam intelligibilia, cum sint ad aliquid; quare Naturalis scientia erit de omnibus, & consequenter alia philosophia non remanebit: quod patet exemplo sensuum & sensilium, considerans enim sensum, sensilia quoque considerare tenetur. Hæc ratio præclaris ingeniis magnam dubitandi præbuit occasionem; nam si considerans intellectum tenetur considerare omnia intelligibilia, vna itaque sola dabitur scientia; ad quā intellectus pertinebit, non plures; quod proculdubio falsum est. Accedit quōd ratio levis videtur: quoniam considerans vnum ex his quæ invicem referuntur, tenetur & alterum considerare, non quidem absolute, sed solum

va refertur ad aliud : in eo supererunt reliqui consideran-
 di modi . Hæc & huiusmodi sunt , quæ aduersus hanc
 ostensionem à variis afferuntur : quæ omnia ex eo ortum
 duxere , quia perperam , vt cenſeo , & terminos : & osten-
 sionem Aristotelis assumpserunt . Nam primò , cum Ari-
 stoteles dicat , nulla præter naturalem remaneret philoso-
 phia : ipsi cum Theodoro Gaza inquirunt , nulla remane-
 ret scientia , & quamuis scientia omnis sit philosophiæ
 pars , tamen Mathematicæ rectius dicuntur scientiæ ,
 quàm partes philosophiæ . Accedit quòd hic est modus
 loquendi Aristotelis , quòd si præter physicas non daren-
 tur aliæ substantiæ , physica esset prima Philosophia , &
 præter eam non daretur alia , hoc est Metaphysica , vt di-
 cebat in 6. Metaph. cont. 3. Præterea minus rectè acci-
 piunt nomen intelligibilis , ipsi enim per intelligibilia
 denotari censent omnia vniuersalia , quæ ab intellectu ex
 phantasmatibus colliguntur : quòd verum non cenſeo ,
 quoniam dum Philosophus ea quæ sunt diuidit per sensi-
 lia & intelligibilia , vbique denotare consuevit per sensi-
 lia res corporeas sub sensum cadentes , per intelligibilia
 verò substantias abiunctas : sic in 12. Metaph. contex. 5.
 inquit : substantiæ tres sunt , vna sensilis mortalis , altera
 sensilis aterna , tertia immobilis . Alexander quoque in
 primo de Anima in cap. de intellectu practico & specula-
 tivo inquit : quæ sunt , diuiduntur in sensilia , & in intel-
 ligibilia . Auerroes in proemio Physicorum dixit , inten-
 tionem naturalis philosophiæ esse cognoscere causas spe-
 cierum sensilium , & eorum quæ accidunt eis : per species
 sensiles , denotauit omnia corpora physica . Præterea ma-
 nifestissimè inquit Aristoteles in 3. de anima 16. in his ,
 quæ habent materiam , potestate solum vnumquodque
 est intelligibile , &c. Sic itaque hæc corporea absolutè sen-
 silia dicuntur , solum nuncupantur intelligibilia potesta-

tc.

te. Et propterea Aristoteles in primo coeli ostēditur mundum ex vniuersa materia constare inquit in textu 97. illum constare ex omni physico & sensili corpore; nam corpus omne physicum sensile est. Quòd secus hoc explicare non valeamus, ostendo: quia Aristoteles id denotat per intelligibilia, quod contra distinguitur à sensilibus consideratis in scientia naturali; at ea nō sunt indiuidua, quoniam de eis non est scientia, sed corporea sub sensum cadentia; quare per intelligibilia non denotat vniuersalia & communia, sed incorporea & abiuncta, quæ ab eis contra distinguuntur. Et si quis dicat, quòd per sensile denotatur sensile determinati generis, vt colores, saporēs, & huiusmodi; per intelligibile verò quod est generis indeterminati, siue notiones omnium rerum vt abiunctæ secundum esse, & secundum rationem: Contra, huiusmodi sensile non est contradistinctum ab intelligibili, sed est pars eius, cum sit notio vniuersalis rerum sensilium contenta vt species sub vniuersali notione omnium rerum per intellectum abiuncta. Insuper hoc rectè dici non potest: quia vel per notiones intelligimus eas, quæ sunt obiectum intellectus; vel intelligimus notionem ab solutè, vt notio est. Si primum, falsum est dicere, quòd notiones, quæ sunt obiectum intellectus, sint abiunctæ secundum esse & secundum rationem: nam obiectum intellectus est essentia sine, vt aiunt, quidditas rei materiæ, quæ vt obiectum intellectus ad physicum pertinet, & dum definitur, per materiam physicam definitur, vt de hominis & cæterorum huiusmodi definibilium definitione conspicuum est. Si autem intelligimus notionem, vt notio est; contra, non est notio, vt notio, quæ constituit partes philosophiæ, sed res quarum est notio; & præsertim quia notio, quæ ad intellectum refertur, per representationem est eadem cum re; cuius est notio; ideo non debet

bet dici abiuncta secundum esse, cum res, cuius est notio, abiuncta non sit; quare nisi per intelligibile denotetur substantia abiuncta, nunquam apparebit vis ostensio- nis Aristotelis. Confirmatur, quia si secus exponitur, ut passim à Zimara, Suessano, & sectatoribus locus ille explicatur, ratio redditur leuis & fallax; at si ita exponitur, nedum seruetur proprius loquendi modus Aristotelis, verum insuper ostensio efficax & insolubilis redditur: nam ut naturalis considerans sensum, tenetur considerare omnem substantiam corpoream sub sensum cadentem; ita etiam si intellectum consideraret, teneretur cognoscere omnem substantiam intelligibilem & abiunctam, & consequenter cognosceret substantiam omnem, & includeret considerationem diuinam; ex quo sequeretur præter naturalem nullam aliam superesse philosophiam. Et est similis consequentiæ formatæ in 6. Metaph. cont. 30. ubi inquit, si non darentur substantiæ abiunctæ, naturalis esset prima philosophia; pari ratione nunc inquit, si substantiæ abiunctæ à naturali considerarentur, alia philosophia non superesset. Et pro confirmatione aduertendum, quòd ubi legitur intellectum & intelligibilia mutuò referri, Græcè ἕπερ πρὸς ἄλληλα, hoc est siquidem inter se referuntur, in nonnullis codicibus legitur, ἕπερ ἄλλα, hoc est siquidem alia sint: Et iurè ita cum conditione loquitur, quia reuera alia non sunt re, sed sola ratione distinguuntur: omne enim propriè intelligibile est intellectus, & è contra. At obiiciet fortè aliquis: Primò, quia Aristoteles per sensilia denotat obiectum sensuum, ergo per intelligibilia debet denotare obiectum intellectus, non autem substantias abiunctas. Et confirmatur, quia considerans sensum solum tenetur considerare sensilia, quæ sunt obiectum eius, non autem omnem formam materialem; ut considerans visum, solum visilia. Præterea Arist.

Arist. ex eo quòd considerans intellectum teretur considerare omnia intelligibilia, infert quòd de omnibus erit naturalis cognitio; at hoc non sequitur, nisi per intelligibilia intelligamus commune obiectum intellectus.

Demum Aristoteles inquit, nulla præter naturalem relinqueretur philosophia: vniuersè ait nullam superesse philosophiam, non autem de sola Metaphysica loquitur.

Hæc leuia sunt, & facillè dissoluuntur: nam ad primum dico per sensilia Aristotelem denotare omnia quæ sub sensum cadunt ea ratione, qua ad scientiam pertinent, & in philosophia considerantur: huiusmodi sunt non quæ vniuersalibus opponuntur, quia sic ad philosophiam nõ pertinent, sed sunt omnes substantiæ corporeæ, vt se exposuit Aristoteles in 12. Metaph. contex. 5. vbi omnem substantiam sensilem, siue æternam siue mortalem, ad physicum pertinere asseruit. Ad confirmationem dico, quamuis considerans sensum vt ad sensilia refertur, teneatur considerare quæ sensum mouent: tamen qui exactè sensum & sentiendi facultatem considerat, tenetur omnia sensilia corpora considerare, cum sint eiusdem conditionis & considerationis. Ad secundam instantiam dico siuè Aristotelem inferre, quòd de omnibus erit naturalis cognitio; quoniam quæ vniuersum constituunt, vel sunt substantiæ corporeæ & sensiles, vel abiunctæ: omnia enim vel sensilia, vel intelligibilia sunt ex sententia Aristotelis in 12. Metaph. cont. 5. vt nouit etiam Alexander.

Cum itaque physicus considerans sensum teneatur considerare omnem substantiam sensilem; si consideraret intellectum, teneretur quoque considerare omnem substantiam intelligibilem, & propterea de omnibus erit physicus. Ad postremam instantiam, quia Arist. vniuersè inquit, nulla præter naturalem relinqueretur philosophia; & propterea nõ solam ait destrui diuinam philosophiam, sed

sed etiam Mathematicam. Hæc instantia contra approbatam expositionem nulla est; quoniam Aristoteles ad ordinem philosophiæ respicit, & quia supra physicam ponitur diuina, ideo dempta diuina nulla alia præter physicam remaneret philosophia: veluti si diceremus, ex sententia Aristotelis præter octauam spheram nulla alia datur, quia nona ab eo non ponitur. Insuper iurè ita loqui potest, quoniam mathematica non propriè est philosophia, vt declarauit Alexâder in proœmio libri priorum, propriè enim philosophia in substantia versatur, & tot sunt eius partes quot substantiæ, vt dicitur in quarto metaph. Verè hæc instantia insolubilis est contra eos, qui seculus rationem Aristotelis explicant, vt contra Zimaram, & eius sectatores; qui seruare non valent, quomodo sequatur destructio mathematicæ, & coguntur varia dicere à vero alienissima. Sed ne ab instituto longius vager, colligo expositionem supra approbatam optimam esse: eam rectè nouit Philoponus, ideo in expositione 15. context. primi de anima, referens locum hunc ex primo de partibus animalium, inquit intelligibilia ad diuinum philosophum attinere. Simplicius quoque in proœmio de anima idipsum affirmat, nam ait intelligibilia ad diuinum attinere. In hoc tamen Simplicius ab Aristotele recessit, quia posuit ideas, quas intelligibilia nuncupauit menti inserta. Ex recentioribus Hispanus, & post eum Portius, rectam illam expositionem approbarunt: sed Portius malè est ea vsus, non enim ex ea id collegit, quod ex recta eius assumptione colligi debet, & est æternitas & seiunctio à materia nostri intellectus. Nam sensus & sensilia inuicem referuntur, & sunt eiusdem conditionis & considerationis, cum sint res corporeæ & materiæ: ita quoque intellectus & verè intelligibile, propriè & verè inuicem referuntur, & sunt eiusdem rationis & considerationis;

derationis; & propterea scientia, quæ unius essentiam considerat, tenetur considerare essentiam alterius. Si autem intellectus non esset substantia à materia non pendens, ratio Aristotelis leuissima esset, quia non amplius essent eiusdem naturæ, conditionis, & absolutæ considerationis, ut esse debent propriè sumpta relatiua, quorû essentia ad eandem scientiam pertinet, de quibus philosophus loquitur, ut eius ostensio necessitatem includat. Colligamus itaque: ea forma, quæ ad verè intelligibilia refertur, cuius essentia si ad physicum attineret, non amplius daretur scientia diuina, est abiuncta à materia, & immortalis: Vis intelligēdi hominis ex sententia Aristotelis est huiusmodi: Vis itaque intelligendi hominis est diuina, abiuncta, & immortalis.

Ratio tertia ex eodem primo de partibus Animalium deprompta. Cap. IIII.

RATIO secunda, qua philosophus utitur ad ostendendum intellectum non attingere ad Physicum, hæc est. Intellectus non est natura, non itaque ad Physicum pertinet. Probat^rur assumptum: quia intellectus non est initium motus, non enim est initium motus accretionis, cum id sit minus nutrientis animæ; non alterationis animalium, ea enim ad sensum pertinet; non lationis, quia ea etiam iu mentis & feris conuenit, quibus non conuenit intellectus. Hæc est ostensio Arist. in qua primò est consideranda uis eius; secundò manifestandum, quomodo ex ea colligamus intellectum esse abiunctum & immortalem. Dum dicimus, intellectus non est natura, ideo ad physicum non attingit: consequentia est nota, quia physicus eas solas substantiæ formas considerat, quæ naturæ sunt.

Y Dum

Dum probatur assumptum, quia non est initium motus. ideo non est natura: id quoque patet per locum à definitione ad definitum. Ex qua ostensione hoc colligo; etiam formas mixtorum esse initia motus, quod multum rectè inficiantur: nam si non essent initia motus, nec naturæ essent; nec ad naturalem pertinerent ex ratione Aristotelis. At progrediamur ulterius, probat philosophus intellectum non esse initium motus in loco siue lationis, quia cætera animalia mouentur eo motu, & tamen carent intellectu. In hoc duplex occurrit dubitatio. Prima est de conclusione, quoniam philosophus in 3. de Anima asserit intellectum esse initium motus. Altera est de medio, nam dicam cætera Animalia moueri per suam animam, hominem uerò per intellectum; ut ignis per suam formam mouetur, terra uerò ab igne diuersa per aliam formam. Ad primam difficultatem inquirunt nonnulli Arist. sibi non contradicere, quia in 3. de anima per intellectum denotauit phantasiam, non Dianiam de qua modò loquitur. Et id uolunt colligi ex cõtex. 48. tertij de anima, ubi inquit philosophus; uidetur duo hæc mouentia, aut appetitus aut intellectus, si quis phantasiam ponat ut intellectum quandã, &c. At qui hoc dicunt, manifestissimè aduersantur Aristor: nam in cont. 49. inquit, rationabiliter hæc duo uidentur mouere, appetitus, & intellectus practicus; at intellectus practicus non est phantasia; non enim praxis ad phantasiam pertinet; sed ad intellectum, qui rationis est compos. Insuper clarius in contex. 50. se declarat, ubi inquit intellectum non mouere sine uoluntate; at intellectus, qui per uoluntatem operatur, non est phantasia, non enim ad eam attinet uoluntas, sed ad intellectum propriè sumptum. Adhuc etiam lucidius se explicat in cõt. 51. ubi loquens de eo intellectu, quem dixit initium mo-

tus,

tus, inquit: intellectus igitur omnis rectus est; appetitus autem, & phantasia recta, & non recta. Insuper in contextu 53. etiam seipsum declarat, manifestando quomodo intellectus dicatur initium motus. Sed in re conspicua non est ulterius immorandum. Locus ex 48. context. de sumptus, quo innituntur, manifestissime eis aduersatur, nam inquit Aristoteles, uidentur duo hæc mouentia, aut appetitus, aut intellectus. Et quoniam nedum intellectus distinctus à phantasia est initium motus, uerum etiam phantasia; ideo addit, si quis phantasiam ponat ut intellectum; quasi dicat, intellectus est commune initium motus, accipiendo nomen intellectus latè, ut sub se continet nedum intellectum practicum, uerum etiam phantasiam. Sic intelligi debet ille locus, ut semetipsum explicat Aristoteles, & exponunt Græci expositores. Alij inquit Aristotelem in primo de partibus loqui de intellectu contemplatiuo, qui non est initium motus, in 3. autem de anima loqui de practico, qui initium motus est: sed hi quoque manifestè falluntur. Primò, quoniam ratio Arist. in primo de partibus uim habet de utroque intellectu: inquit Aristoteles eum non esse initium motus, quia iumenta sine eo mouentur; at iumenta etiam caerent intellectu practico, & eorum phantasia intellectui humano proportione respondens habet aliquid simile contemplatiuo intellectui, & aliquid simile practico, est enim initium cognoscendi & mouendi; reuera tamen in intellectu practico in eis nõ est. Accedit, q̄ dum consideramus an aliqua forma sit natura, non ad hunc uel ad illum operandi modum respicimus, sed absolute ad gradum & conditionem eius; & præsertim, dum consideramus, an ad physicum pertineat. Propterea ut appareat solutio apparentis contradictionis in Aristotele, ad secundam difficultatem progrediamur, ex cuius solutione ap-

parebit solutio primæ. Ad secundam itaque difficultatē inquirunt nonnulli, institutum Aristotelis esse ostendere, quod intellectus non sit initium adæquatum motus. Sed hi inanem reddunt ostensionem Aristotelis: quia non ualet hæc consequentia, hæc forma non est initium adæquatum motus, ergo non est natura; ut forma ignis non est initium adæquatum motus recti, ergo non est natura; non sequitur: non enim, ut forma sit natura, requiritur ut sit initium adæquatum motus, ita enim nulla forma indiuidua, uel in specie sumpta esset natura: sed hoc requiritur, ut sit initium proximum motus, non ita proximum, ut non utatur instrumentis, sed ut non moueat per aliam formam subordinatam magis propriam materiæ. Et si quis dicat, intelligentiæ coeli proximè mouet coelum, nec propterea sunt naturæ. Hæc instantia nulla est: quoniam ut forma sit natura, requiritur ut proximè moueat; at non conuertitur, quod omnis forma proximè mouens sit natura; quoniam etiam alia requiruntur, nēpe ut à materia pendeat, & sic interna sit. Dicamus itaq; ad apparentem contradictionem, dum Aristoteles ait intellectum non esse initium motus, manifestat non esse initium proximum, ut est natura: dum in 3. de anima & in libro de motu animalium asserit intellectum esse initium motus, ipse declarat semetipsum; quia est initium remotum, & non mouet, nisi per mediam imaginationem, & per mediam naturam. Ideo dixit in contex. 56. appetitum esse initium motus, at eum non mouere sine phantasia, uel rationali uel irrationali: dum enim phantasia ab intellectu dirigitur, rationalis est. Sic itaque ut intellectus sit initium adæquatum uel non adæquatum motus, ad rem non facit: conducit solum Aristoteli, ut non sit initium proximum, quia sic non erit natura. Verum quis instabit: quoniam Aristoteles probans intellectu

ctum

tum non esse initium lationis, inquit cætera animalia
 eo motu moueri, cum tamen careant intellectu: ea ratio
 uidetur ostendere non esse initium adæquatum, non au-
 tem non esse initium proximum. Respondeo ostensio-
 nem Aristotelis hoc probare, quod non sit initium pro-
 ximum motus: quoniam gradus animæ sunt huius condi-
 tionis, ut id quod proximè pendet ab uno gradu, non
 pendeat ab alio; ut nutritio pendens ab anima nutriente,
 non dicitur à sentiente proximè pendere: ideo cum latio
 conueniat animalibus sine intellectu, colligimus eam
 proximè ab intellectu non pendere. Ex ostensione ita-
 que Aristotelis rectè explicata colligimus intellectum
 humanum esse diuinum, & immortalem: nam ea forma,
 quæ nõ est natura, est abiuncta & immortalis; intellectus
 hominis non est natura, est itaque forma diuina & im-
 mortalis. Minor cumulatè est ostensa: Maior ex Aristo-
 tele colligitur, qui in 2. Physi. contex. 12. inquit formam
 rerum naturalium, quæ seiungi à materia non ualeat ni-
 si ratione, esse naturam; & in contextu 14. inquit eam
 formam esse naturam, quæ est terminus generationis:
 cum itaque intellectus non sit natura, non est terminus
 generationis, neque est ita complicatus cum materia, ut
 seiungi non ualeat.

*Ratio quarta ex primo de partibus Animalium
 desumpta. Cap. V.*

P O S T R E M A ratio, qua utitur philosophus
 ad ostendendum quod humanus intellectus
 ad physicum non pertineat, hæc est. Nil eo-
 rum, quæ sunt ex abstractione, est physicæ cõ-
 siderationis, intellectus itaque non est physicæ considera-
 tionis. Assumptum est conspicuum: quoniam physicus
 solum

solum considerat pertinentia ad corpora physica, quae
 materiam & transmutationem includunt. Pro deductio-
 ne consequentiae accipiendum, in rebus considerari tri-
 plicem ordinem, quaedam sunt coniuncta cum materia
 quoad esse, & considerationem; alia sunt coniuncta quo
 ad esse, at per intellectum seiunguntur, & haec dicuntur
ἀποφθασαί, hoc est ex abstractione, qualia sunt mathe-
 matica; demum dantur abiuncta, in quibus uersatur di-
 uinus. Aristoteles ostensurus intellectum non attinere
 ad physicum, pro medio accipit id, quod est proximius
 considerationi physicae, nempe quod est ex abstractione,
 ut simul excludat & haec, & ea, quae abiuncta sunt. Ex his
 patet uis consequentiae supra formatae, dum dicebatur,
 nil eorum, quae sunt ex abstractione, est physicae conside-
 rationis: quare intellectus non est physicae conside-
 rationis. Supponit enim haec consequentia intellectum esse
 abiunctum, & non pendere à materia: cum enim non sit
 res mathematica, & ex abstractione ut mathematica, ne-
 cessario sequitur ut sit forma abiuncta: alioquin conse-
 quentia nulla esset. Ex hac itaque ratione manifestè
 colligitur Aristoteli putasse humanum intellectum esse
 rem diuinam & immortalem. Qui nituntur uim subter
 fugere huius ostensionis, inquit Aristotelem non am-
 plius de humano intellectu uerba facere, nec tertiam for-
 mare ostensionem; sed transire ad res mathematicas, &
 ostendere eas ad physicum non pertinere: ut appareat, quae
 nam ea sint, quae ad physicum pertinent. Hi rectè sen-
 tire non uidentur, nam modus loquendi Aristotelis in-
 dicat nouam formari ostensionem: ea sic leguntur, ad haec
 autem & cæt. Insuper ad quid confert excludere mathe-
 matica à consideratione physica? iam enim in 2. physico
 rum manifestauerat, in quibus uersetur physicus; hoc au-
 tem in loco solum considerabat, quae causae animalium
 assignandae

assignandæ sint: ideo transitus ad mathematica ad rem non faciebat. Hoc patet manifestissimè ex uerbis subsequentibus, dum inquit: uidetur autem ut ars in artificiosis, ita in rebus ipsis aliquod esse principium aliud, & talis causa, quam ex uniuerso, perinde ut caloris frigorisq; primordia habemus, quamobrem uerissimilius dixerint cœlum factum esse ab eiusmodi causa, si factum est & cæt. In quibus uerbis Aristoteles sumpta occasione à diuinitate & abiuncta conditione nostri intellectus, infert in uniuerso debere abiunctas substantias inueniri; & ab huiusmodi fuisse factum cœlum, si factum est; quæ nullo pacto cum præcedentibus cohererent, nisi in eis quoque de abiuncta & diuina conditione nostri intellectus uerba fecisset. Patet itaque ex omnibus rectè explicatis insolubiliter colligi ex sententia Aristotelis humanum intellectum abiunctum & immortalem esse.

Perpenduntur loca ex primo de Anima. Cap. VI.

PHILOSOPHVS in primo de anima differens contra Platonem asserentem animam se mouere, incidens in sermonem de intellectu inquit in contex. 65. Intellectus autem uidetur innasci, substantia quædam existens, & non corrumpi, maximè enim interiret ob eam quæ est in senio imbecillitatem; nunc autem, ut euenit in instrumentis sensuum, si accipiat senex oculum iuuenis, videbit ut iuuenis. Propterea senium non est, quia substituit aliquid anima, sed id in quo, ueluti euenit in ebrietatibus, & ægritudinibus. Ipsum itaque intelligere & speculari marcescit alio quodam interius corrupto, ipse autem perpeffionis est expers. Et post pauca: Intellectus autem fortassis diuinius quid, & perpeffionis est expers. Hæc de hominis intellectu

tellectu protulit philosophus, ex quibus colligimus Aristotelem statuisse eum immortalem: nam inquit, intellectus videtur *in se* innasci. In 2. de generatione animalium cap. 3. diuidit innasci per aduenire extrinsecus, & intrinsecus educi: ibi ait extrinsecus accedere, hic loquitur eius inquit non corrumpis nam si non interit, non educitur è potentia materiæ. Quòd non intereat, probat inquiring, maximè interiret ob eam, quæ est in senio, imbecillitatem. Hæc ratio est similis ei, qua utitur Plato in 1. de Repub. dum inquit, si anima interiret, vel proprio vel alieno malo periret: non suo, quia caret contrario, quod ut notum supponit: non alieno, de quo maximè videtur, & hoc probat Aristoteles, quia maximè interiret ob eam, quæ est in senio, imbecillitatem; at ob eam nedum intellectus, immo nec sensus interit: nam sensus est substantiæ forma, quæ nec magis nec minus recipit, solum minuuntur illæ potentiæ, quæ accidentia sunt, & ex temperamento instrumenti consurgunt: ideo si senex reciperet oculum iuuenis, reciperet facultatem instrumenti, & videret ut iuuenis: non itaque in senio remittitur essentia animæ, sed solæ facultates, quæ accidentia sunt, ut patet exemplo ebrietatum & ægritudinū, quo utitur Philosophus; ideo statim quòd sanatur corpus, videtur anima bene se habere. Sic itaque essentia intellectus alieno malo, nempe corporis non læditur, sed solum pereunt functiones munerum eius ob indigentiam eorum, quæ à corpore pendent: at ea est diuinum aliquid, & perpeffionis expers. At dices, ita etiam sequitur sensum non interire: Respondeo, de sensu non sequitur; interit enim sensus proprio malo, quia habet contrarium, hoc est priuationem in materia sibi oppositam, & formam sibi succedentem & antecedentem, quæ vnà seruari non valent, & hoc manifestè patet, cum sit instrumentarius.

Dic

Sic cenſeo ſententiam Ariſtoteles explicandam, quam
 nis longè ſecus explicetur ab aliis. At obiiciet fortè ali-
 quis : quoniã ſi ita exponitur ille locus, ſequeretur quòd
 Ariſtoteles peteret in principio quod oſtendere debet :
 ſupponeret enim intellectum non pendere à materia, &
 carere contrario, quod præſertim oſtendendum fuit. Ad
 hoc dico præcipuum inſtitutum Ariſtoteles eo in loco nõ
 fuiſſe oſtendere intellectum eſſe immortalem, nam id vt
 conſpicuum ſupponit ex oſtendis alibi : ſed ſolum ſoluit
 apparentem quandam inſtantiam, quæ afferri poſſet ex
 eo, quia conſpicimus in ægri tudinibus & in ſenio delira-
 re homines, & reddi mentis impotes : ideo hanc inſtan-
 tiam nullius eſſe momenti patefacit. Nec poſſumus vim
 horum verborum ſubterfugere dicendo, quòd Ariſtote-
 lis ſermo ſit de intellectu agente, quem ſectatores Ale-
 xandri cenſent eſſe Deum : nam quis adeò ſtupidus eſt,
 vt dubitet, an Deus intereat ad interitum noſtri corpo-
 ris ? Præterea de eo intellectu loquitur Ariſtoteles, cu-
 ius officium eſt eſſe initium, per quod homo ratiocina-
 tur & intelligit, vt patet ex verbis eius : hoc principium
 non eſt Deus, ſed eſt ea particula animæ, de qua differē-
 dum proponit in primo contextu tertij de anima. Neque
 dicendum, quòd Ariſtoteles non loquatur de interitu
 abſolutè, ſed de eo tantum, qui eſt à contrario, vt inquit
 Portius : nam quomodo abſolutè intuliſſet eum eſſe quid
 diuinius, & perfeſſionis expers, & ſolum marceſcere con-
 templationem & intellectionem ? Inſuper ſtatim in pri-
 mis verbis ſupponit non deſtrui à contrario, ſed ſi interi-
 re deberet, maximè videretur interire per interitum cor-
 poris, per quem tamen minimè interit, vt oſtendit. Hęc
 veritatem confirmavit Ariſtoteles in eodem primo de
 anima contex. 82. inquit, fieri nequit vt aliquid ſit me-
 lius & præſtantius anima, & longè minus intellectu : ma-

Z ximè

simè enim rationi consentaneum est hunc *πρωτοεισότην*, hoc est antiquissimum esse, & per naturam dominum, &c. Manifestissimè asserit Aristoteles intellectum esse immortalem, & vitur modo loquendi Platonis, qui animam corpore antiquiorem assererat. Insuper in contextu 92. inquit, quam partem, aut quomodo intellectus in corpore continebit, difficile est etiam fingere, &c. Per quæ verba manifestat intellectum non esse instrumentarium, nec alicui parti esse destinatum, à qua pendeat: & hoc de solo intellectu dicit, non de aliis animæ partibus, cæteræ enim corporeæ & instrumentariæ sunt. Hinc exploditur euasio Portij, qui inquit intellectum non continere aliquam partem, adeò vt sit loco seiunctus ab aliis partibus, vt existimauit Plato, qui partes animæ loco secernebat. Sed hæc euasio ex eo inanis apparet, quia hoc non esset quid proprium intellectus, sed quid commune cum aliis partibus animæ: at Aristoteles de solo intellectu ait, quam partem, aut quomodo intellectus in corpore continebit, difficile est etiam fingere.

*Verba undecimi contextus secundi de Anima
perpenduntur. Cap. VII.*

ANIMA definita fuit, quòd sit prima perfectio corporis instrumentarij. Et quoniam ex ea definitione minus rectè assumpta potuisset aliquis accipere nullam animæ partem à corpore seiungi posse, sed vnà cum corpore interire: ideo philosophus in contex. 11. vt hanc erroris occasionem remoueat, inquit animam ratione aggregati ex omnibus partibus, ac etiam ratione quarundam partium, quæ instrumentariæ sunt, non posse à corpore separari; at ratione quarundam partium, quæ instrumentariæ non sunt, hoc est

est ratione intellectus nil prohibet separari; & si nil prohibet, etiam est necesse ut separentur, quia in æternis nõ differt esse à posse tertio Phyk. 3. 2. Et quoniam etiam intellectus, quamuis nulla parte ut instrumento utatur, atamen modo aliquo dicitur perfectio corporis instrumentarij, & ei conuenit animæ definitio, cum sit eminentioris hominis perfectio: ideo, ut remoueatur etiam hæc instantia, addit. Amplius manifestum non est, an anima ita sit perfectio corporis, ut nauta est perfectio nauis, & à navi non pendet. Perfectò hæc dicuntur ab Aristotele de eo intellectu, qui animæ est particula, cui etiam conuenit modo aliquo definitio animæ. Neque est dicendum, quòd Aristoteles dicat intellectum posse separari, quatenus non utitur organo, & eius actio non comunicat cum actione corporea, ut inquirunt nonnulli: nam si Aristoteles hoc denotasset, tunc conclusio non esset diuersa à medio termino; probat enim quòd nil prohibet ut separetur, propterea quòd nullius corporis est actus. Colligamus itaque: ea animæ pars, quæ nullius instrumenti corporei est actus, potest à corpore separari; humanus intellectus est huiusmodi; nil itaque prohibet, ut à corpore separetur; & si nil prohibet, etiam est necesse ut separetur: nil enim ex accidenti est corruptioni obnoxium, ut dicitur in 10. Metaph. 26.

Penditur contextus xxj.

Cap. VIII.

IN secundo de Anima 18. contextu dictum est animam terminari & finiri facultate nutriente, sentiente, dianoëtica siue intelligente, & mouente: de his oritur dubitatio, an sint animæ integræ, uel partes: & si sunt partes, an in eodem animali sint loco seiunctæ, ut Plato putasse uisus est, uel po-

Z 2 tius

tius sint seiunctæ non loco, sed sola ratione. De nonnullis facile est uidere, quòd loco non seiungantur, nonnullæ difficultatem includunt. Facile id est uidere de nutriente, sentiente, & mouente: quod patet exemplo animalium, quæ insecta nuncupantur; quæ si diuiduntur, in quauis eorum parte & sensus & motus apparet, & si inest sensus, inest & uis imaginandi & appetendi: de his itaque constat, quòd loco non distinguantur. Mox manifestans, quæ difficultatem includunt, inquit. De intellectu & cõtemplatrice facultate nihil adhuc manifestum est, sed uidetur genus aliud animæ esse, & id solum contingere separari, ut perpetuum à mortali. His uerbis Aristoteles intellectum esse immortalem manifestat: nam inquit de eo nil esse manifestum adhuc, quatenus scilicet attinet ad separari uel non separari loco ab alijs, ut respondeat uerbis supra prolatis, dum dixit nonnullas partes difficultatem includere. Insuper nil est adhuc manifestum, quia in tertio libro eius conditio latius manifestabitur. Addit, sed uidetur genus aliud animæ esse, iurè est genus aliud, quia æternum differt genere à mortali, ut dicitur in calce 10. Metaph. Insuper est aliud genus, quia hæc sola est indiuidua, neque est per corpus extensa: & quia est aliud animæ genus, ideo solum potest à corpore separari, non ut accidens à subiecto cum sui interitu, sed ut æternum à mortali. At perpendamus, quomodo Alexandri sectatores nitantur huic auctoritati satisfacere. Alexander, referente Simplicio, considerauit quòd Aristoteles loquitur cum dubitatione; non absolute: inquit enim, uidetur. Sed hæc euasio nulla est: quoniam Arist. inquit, uidetur, non quia dubitet, sed quia hic non est locus proprius; ideo inquit, nil adhuc manifestum est; quasi dicat, quòd in 3. libro, ut in loco proprio, manifestabitur. Ut uerò pertinet ad hunc locum, si respicimus ad
 eius

eius opera & conditiones, uideatur aliud animæ genus ;
 in 3. autem libro absolutè ostendit esse genus aliud. Pro-
 pterea alij aliter soluendo inquam Aristotelem loqui
 uel de intellectu agente, uel de intellectu, non autem
 de intellectu hominis, qui potestate est. Confirmant
 hanc suam sententiam, manifestando quòd ea uerba non
 debeant referrì ad hominis intellectum, qui Diana uel
 Dianoëtica facultas dicitur; quoniam in contex. 22. in-
 quit Aristoteles, de reliquis animæ partibus patere,
 quòd non loco, sed sola ratione distinguuntur; quia sen-
 tiendi, & opinandi facultati aliud est esse: at, inquam, opi-
 nio attinet ad facultatem Dianoëticam, quare ea uerba
 21. contextus non debent intelligi de facultate Dianoë-
 tica. Id ipsum clarius patet ex contextu 32. ubi cū prius
 dixisset dianoeticam facultatem in homine esse postre-
 mam, & quòd quibus mortalium conuenit ratiocinandi
 facultas, ei reliquæ partes conueniunt, addit: de contem-
 platiuo autem intellectu alia ratio est, &c. Ex his patere
 censent uiri Clarissimi, ut Madius, Portius, & alij, Aristo-
 telem per intellectum contemplatiuum non denotare
 partem aliquam animæ nostræ. Sed maximè falluntur;
 Primò, quia cum Aristoteles de intellectu & contempla-
 tiua potentia dixisset, quòd potest separari ut æternum à
 mortali, addit; Reliquæ autem partes animæ manifestum,
 quòd separari nequeunt: per quæ uerba ostendit etiam
 potentiam contemplandi esse partem animæ. Præterea
 cum dicat de intellectu & contemplandi potentia, &c,
 manifestat se non de intellectu, sed de intelligendi
 facultate uerba facere. Insuper, nisi denotaret animæ
 nostræ partem, sed uel Deum, uel intellectiōnem, tunc
 Aristoteles non solueret difficultatem propositam; ipse
 enim primò numerauit animæ partes, mox de nonnullis
 earum dixit patere, quòd non distinguantur loco, de
 nonnullis

nonnullis uerò esse dubium: & manifestans de quibus id sit dubium, dixit de intellectu & contemplandi facultate &c. Præterea cum Aristoteles in contex. 32. dicat, quibus mortalium conuenit ratiocinandi facultas, conueniunt etiam reliquæ partes animæ, manifestissimè indicat per ratiocinandi facultatem se eam uim denotare, quæ etiam diuinis conuenit: huiusmodi est uis intelligendi, alioquin frustra adderet illam limitationem dicens, quibus mortalium, &c. Ad fundamenta alterius partis dico, cunctas facultates ad animam pertinentes redigi ad tres præcipuas, uidelicet ad nutrientem, sentientem, & intelligentem, ut patet ex primo de partibus animalium, & ex 2. de anima contex. 18. uis enim mouendi ad sentientem, ut ad initium præcipuum redigitur. Verùm intelligendi uis uario modo se habens, uarijs nominibus designatur: ut enim magis complicatur cum imaginatione, & rebus indiuiduis & corporeis, nuncupatur uis ratiocinandi, uis opinandi, & intellectus practicus: ut uerò magis supra corpus & supra hominem per diuinam suam conditionem eleuatur, & cum intelligibili abiuncto per suam naturam abiunctam coniungitur, nuncupatur contemplandi facultas; ratione cuius ei maximè conuenit seiunctio à corpore, & esse immortalem. Hoc denotauit Aristoteles in 3. de anima cont. 11. inquires: omnino itaque ut separabiles sunt res à materia, sic & quæ circa intellectum. Ex his patet solutio ad fundamentum desumptum ex contextu 32. Ad aliud quoque sumptum ex contex. 22. ubi de opinione fit mentio tamquam de distincto ab intellectu & contemplandi potentia; per eadem manifesta est solutio. Insuper addo duplicem dari opinionem, unam ex ratione pendentem, alteram sine ratione: prima ad intellectum pertinet, altera ad phantasiam. Distinctionem hanc tetigit Aristoteles in 3. de anima

anima contex. 57. inquit, quòd Phantasia non uidetur habere opinionem; quoniam non habet eam, quæ ex sillogismo pendet. Simplicius eo in loco rectè eam distinctionem explicauit. Colligamus itaque ex eo loco, rectè exposito colligi intellectum esse abiunctum, & immortalem. Propterea in contex. 151. eiusdem libri ait ex sententia Empedoclis & Homeri, intellectum pariter & intelligere esse quid corporeum, non secus ac sentire: quod ipse maximè absurdum existimat.

*Ex tertio de anima colligitur intellectum esse
aeternum .* Cap. IX.

V cumulatius sententiam Aristotelis colligere ualeamus, ad tertium de anima progrediamur; in quo libro ex instituto de intellectu humano, ut animæ est particula, differendum proponit. Et cum primò manifestasset id, quod est ei commune cum sensu, in 4. contextu, quæ sunt eius propria, incipit patefacere; accipiens pro principio, intellectum omnia intelligere: ex quo infert, quòd est necesse ut mixtus nõ sit. Probat consequentiam auctoritate Anaxagoræ, qui dicebat mentem illam, quam chaos dominari assererat, solam esse mixtionis expertem, ut dominaretur, hoc est ut intelligeret. Et quoniam auctoritate antiquorum nunquam utitur, nisi ea sit consentanea rationi: ideo propriam addens rationem inquit: quod enim intrus apparet, prohibet alienum, & obstruit. Hæc Aristoteles, per quæ incipit nobis ostendere intellectum esse diuinum & immortalem, quatenus utitur auctoritate Anaxagoræ. Nam Anaxagoras putans cætera omnia esse in chaos permixta, solam mentem simplicem, mixtionisq; expertem affirmabat: idque esse necessarium assererat,

cum

cum vt intelligendi, tum vt mouendi esset principium, vt apparet ex primo de anima 31. Aristoteles de vtrisque eum commēdat: primò asserit cum Anaxagora in 8. Phisico: 37. primam mentem iurè esse initium motus, quia & mixtionis & perpeffionis est expers: secundò asserit in hoc contextu, ob eandem causam omnia intelligere. At perpendamus, quomodo Anaxagoras intellectum simplicem & non permixtum statuebat. Proculdubio ita mixtionis statuebat expertem, vt abiunctus ab omni materia labe esset, interitu careret, & nil cum aliis haberet commune: sic explicatur ab Aristotele nedum in locis supra relatis, verùm etiam in primo de anima context. 34. & in hoc 3. contextu 12. Ex hac sæpe repetita approbatione sententiæ Anaxagoræ luce clarius colligimus Aristotelem putasse intellectum æternum, & immortalem: nam approbat quòd sit mixtionis expers, quòd sit simplex, quòd nil habeat commune cum aliis, quòd sit immobilis, quòd non patiatur vt existimabat Anaxagoras: quæ omnia manifestissimè indicant esse æternum, & immortalem. Nec vlla via valent sectatores Alexandri subterfugere vim huius rationis. Nam si inquit Anaxagoram tunc denotasse Deum, id erit approbatio nostræ sententiæ: quia Aristoteles ea prædicata diuinitatem & æternitatem præferentia, nostro intellectui conuenire affirmat. Nec dicere valent, quòd Aristoteles ea prædicata tribuat intellectui agenti: quoniam non de agente, sed de possibili intellectu modò est eius sermo: Pariter in context. 12. necnon in primo de anima, vt conspicuum est, cum hætenus non probarit dari intellectum agentem: & in context. 5. manifestissimè patefacit se loqui de eo intellectu, qui potestate est. Approbatio itaque sententiæ Anaxagoræ in omnibus supra enumeratis prædicatis, & assertio, quòd ea quoque nostro intellectui

verè

verè conueniant, est manifesta approbatio æternitatis
humani intellectus. Missam facio considerationem osten-
sionis Auerrois in quarto commento: quoniam de sola
sententia Aristotelis mihi differendum proposui.

Perpenditur sextus contextus. Cap. X.

DI X E R A T Philosophus intellectum esse mi-
xtionis expertem: Et quoniam intellectus du-
plici caret mixtionis genere, primo cum ob-
iecto, altero cum corpore & materia, de pri-
mo præsertim in præcedentibus verba fecit: quod collig-
itur ex eo, quia natus est intelligere omnia: & ex eo se-
quitur, quod sit omnia potestate. De altero loquitur in
contextu. Hæc inquit: Propterea rationi consonum est,
ipsum non esse mixtum cum corpore. Quam sententiam
primò ex eo probat; quia omnis forma cum corpore mix-
ta, & à materia pendens subiicitur affectionibus corpo-
ris, & sit calida & frigida, quæ sunt initia alterationis, or-
tus, & interitus: at intellectus nec calidus fit, nec frigi-
dus: non itaque est cum corpore mixtus: & hæc ratio su-
mitur ex eo, quod est commune vniuerso generi for-
marum à materia pendentium; omnes enim huiusmodi
formæ ex accidenti redduntur calidæ vel frigidæ. Alte-
ra affertur ratio sumpta ex conditione propria partium
animæ cum corpore mixtarum: omnis enim huiusmodi
animæ pars est prædita instrumento aliquo corporeo, vt
inductione patet de omnibus, & præsertim constat exem-
plo sensuum; at intellectus eo caret; non itaque est pars
cum corpore mixta: & ex eo, quia nec mixta, nec instru-
mento prædita est, colligit rectè eos sentire, qui animã
affirmarunt esse locum specierum: Quam sententiam de
solo intellectu esse veram affirmat, qui dicitur esse om-
nia intelligibilia potestate. Hæc Aristoteles, ex quibus

omnibus intellectum esse immortalem manifestè colligi-
 mus : nam primò cum dicat intellectum nō esse mixtum
 cum corpore, ex eo sequitur non pendere à corpore, ne-
 que esse eductum è potentia materiæ ; nam mixtio forme
 cum materia nil aliud est, nisi dependentia eius ab illa.
 Insuper cum id prober, quia si esset mixtus cum corpore,
 afficeretur affectionibus corporis, & fieret calidus vel fri-
 gidus, confirmat id ipsum : omnis enim forma à materia
 pendens afficitur affectionibus eius, & ex accidenti fit ca-
 lida vel frigida : quæ cum non conueniant intellectui, iu-
 rē ei non conueniunt initia alterationis, neque ut pen-
 deat à materia, & consequenter non conuenit interiori.
 Nam, ut docet Aristoteles in primo de ortu & interitu
 context. 55. ea sola perpeffionis sunt expertia, quæ abiun-
 cta sunt à materia : cum itaq; intellectus sit perpeffionis
 expertus, nec qualis fiat ; necessariò sequitur ut sit à mate-
 ria abiunctus. Præterea id ipsum patefacit affirmans,
 quòd ob id ei instrumentum non conuenit ; nam forma
 vel est infra facultatem instrumentariam collocata, ut for-
 mæ inanimorum ; vel est instrumentaria, ut partes mor-
 talis animæ ; vel est supra instrumentariam collocata, &
 huiusmodi sunt formæ nō pendentes à corpore, quorum
 de numero est intellectus. Demum cū colligat, propte-
 rea rectè statui locum specierum, confirmat eandem ve-
 ritatem : nam species est forma, natura, & essentia rei, si-
 ue ipsum vniversale abiunctum à conditionibus materiæ,
 cuius conueniens locus non est nisi forma à materia ab-
 iuncta ; nam locus, & locatum debent sibi mutuò respon-
 dere : ideo dixit Aristoteles in primo cœli 22. iurē cœ-
 lum statui locum Deorum, cum sit aternū. Ita quoque rei
 à conditionibus materiæ abiunctæ conueniens locus est
 sola forma à materia non pendens : ideo solum intelle-
 ctus ab Aristotele dicitur locus specierum absolute. Cum
 itaque

itaque intellectus non sit permixtus corpori, non reddatur qualis, nec afficiatur affectionibus corporis, nec utatur instrumento, & solus sit locus specierum: insolubilitate colligimus ex sententia Aristotelis intellectum esse diuinum, & immortalē, nisi uelimus cuncta Arist. uerba peruertere, & longè ab eorum proprietate ea accipere.

Perpenditur contextus septimus Cap. XI.

CONVENIUNT intellectus cum sensu, quia mouentur ab objecto, & dicuntur parti sine interitum, & cum sola perfectione, & propterea absolute illæ facultates dicuntur perpeffionis expertes: attamen differunt, & alio modo intellectus perpeffione caret, quæ differentia assignatur ab Aristotele in 7. contextu: nam sensus perficitur à moderato sensibili, at à uehementi turbatur & leditur. Intellectus uero nec à moderato, nec à uehementi intelligibili leditur, immo cum perceperit aliquod sublime, & apprimè intelligibile, exquisitius ualet cætera percipere. Ratio differentia est, quia sentiendi facultas non est sine corpore: at mens separata est. Hæc Aristoteles, per quæ eandem ueritatem confirmat. Nam ea perpeffio, quæ est à uehementi objecto, est alteratio & uia ad interitum, propterea conuenit omni formæ materiatae; soli formæ non pendenti à materia non ualet conuenire: nam forma, quæ à corpore pendet, est necesse ut sit obnoxia permutationibus corporis; ideo rectè Aristoteles dixit hoc non conuenire menti, quia separata est. At soluunt uiri docti, & inquit Aristotelem per hæc solum manifestare intellectum non esse instrumentarium. Addunt insuper etiam imaginandi uim, post imaginationem uehementis objecti, facilius cætera imaginari. Demum addunt intellectum quoque ledi, & languere ob accuratam uehementis

Aa 2 intelli-

intelligibilis contemplationem. Sed hæc nullius sunt momenti: quia dum inquirunt Aristotelem solum manifestare intellectum carere instrumento, hoc dici non potest: quoniam carere instrumento est positum, ut signum eius, quod intellectus non sit mixtus cum corpore: dicebat enim philosophus in context. 6. si mixtus esset cum corpore, instrumentum aliquod haberet; cum itaque hoc ponatur ut signum alterius, non ualemus dicere quod insitutum sit id ostendere. Præterea aliud est formam esse separantem, aliud eam carere instrumento: non dicemus de forma metallorum, quod sit separata, de qua tamen dicimus quod non habet instrumentum corporeum. At Aristoteles de intellectu asserit separatum esse. Neque per esse separatum debemus intelligere esse separatum ab instrumento: quoniam carere instrumento est quid distinctum ab eo, quod est esse separatum: multoties Aristoteles de forma separata facit mentionem, semper denotat separationem à materia, quod prius dixerat non mixtum cum materia. Hoc lucidissime patet ex 19. contextu: ubi de intellectu agente tria enunciat prædicata ei communia cum possibili, quod non sit mixtus, non patiatur, & sit separatus; ea de agente probat, quia est nobilior patiente; & propterea si intellectui possibili conueniunt, longè magis conuenient agenti; at ibi manifestissime denotat separationem & independentiam à materia, quæ prædicata si secus intelligerentur de possibili quàm de agente, medium ostensionis esset æquiuocum, quod non est dicendum. Ad aliam instantiam de ui imaginandi respondeo, etiam uim imaginandi lædi à uehementi imaginabili, ut dum imaginamur ea, quæ turbant spiritus imaginationi inferuientes; ut euenit ægrotantibus & attrabiliosis, qui imaginantur terribilia, & læditur eorum imaginatio: nam uehemens imaginabile non est figura coeli,

vel

uel quid huiusmodi, ut minus rectè censent nonnulli, sed quæ uehementer mouent & turbant spiritus ei inseruientes. Ad postremum de intellectu, qui etiam læditur, dicendum id ei conuenire ex accidenti ratione coniunctionis cum imaginatione: ideo languor est in imaginatione, & spiritibus ei. famulantibus, non in mente: iurè itaque Aristoteles intellectum non lædi affirmat.

Ex alijs contextibus eadem sententia confirmatur.

Cap. XII.

VONIAM ueritati omnia sunt cõsona, ideo quæcunque Aristoteles intellectui tribuit, omnia manifestant diuinam eius & immortalẽ conditionem: in contextu 9. & 10. intellectui respondere affirmat ueluti obiectum proprium essentias rerum, quæ munere. intellectus à materia seiunguntur. Et quoniam obiectum facultati debet respondere, & operatio manifestat formam, cum obiectum sit quid abiunctum, intellectus debet esse abiunctus; non enim materialia forma cum abiuncta rectè coniungitur: Et cum munus intellectus sit secernere à materia, & essentiam accipere derelictis conditionibus materiæ, est necesse ut ipse quoque huiusmodi conditionibus non subiiciatur: alioquin non ualeret sine eis aliud apprehendere. In contextu 11. dicitur ut separabiles res à materia, ita quæ circa intellectum: nam intellectus homini iunctus, ut intelligenti sit initium, debet conuerti ad imagines, quæ ei per phantasiam offeruntur, ex quibus incipit rei essentiam seiungere; & eò usque progreditur in separatione, quo usque ad essentiam simplicissimam deueniat: in qua muneris functione eò magis dicitur corpus derelinquere, & indiuiduam imaginem phantasie, quò magis accedit & eleuatur ad essentiam simplicem rei, & propterea semper dicitur

dicitur in opera cum ea abstractione conformari: quæ
 separatio à materia, cum obiecto conueniat munere in-
 tellectus, intellectus autem id non habeat ab alio; cogi-
 mur fateri, ex sui natura abiunctum esse: quoniam pro-
 pter quod unumquodq; est tale, id magis tale est, per in-
 tellectum abstrahitur uniuersale, ideo intellectus magis
 abiunctus est: non enim facultas mixta in materia ualet
 aliud supra materia eleuare. In contex. 12. dubitatur,
 si intellectus est simplex, & nil habet commune cū alijs,
 quomodo patitur? Hæc dubitatio supponit intellectum
 non pendere à materia: nam id commune, per quod res
 mutuo pati dicuntur, est materia, ut sæpe ostendit Ari-
 stoteles, & præsertim in primo de ortu & interitu 55. cum
 itaque asserat intellectum carere hoc communi, manife-
 stissime affirmat se declarasse intellectum esse abiunctum
 à materia. Hoc clarius patet, quia Aristoteles confir-
 mat intellectum eo communi carere per sententiã Ana-
 xagoræ: at Anaxagoras inueniens intellectum non habe-
 re aliquid commune cum alijs, nil aliud denotabat, nisi
 quod esset abiunctus, & non permixtus cum chao & cum
 materia. Demum in contex. 16. luce clariorem hanc ue-
 ritatem patefacit: nam quærit, cur nō omnia intelligibi-
 lia intelligant. Soluit, quia sunt materiata: nam ea, quæ
 sunt in materia, nō uerè & actu, sed solum potestate sunt
 intelligibilia: ideo eis nō conuenit uis intelligendi; mēs
 enim est facultas sine materia. Hæc Aristoteles, quibus
 nil clarius dici potest pro æternitate intellectus: nam ma-
 nifestat uerè intelligibilia esse ea, quæ intelligunt, non
 intelligibilia potestate; & huiusmodi asserit esse intelle-
 ctum, cum dicat esse facultatem sine materia: hæc sunt ea
 intelligibilia, quæ absolutè dicuntur intelligibilia, & ad
 intellectum absolutè consideratum referuntur, de quibus
 est sermo in primo de partibus animalium. Neque etiã
 dicendum

dicendum quòd dum philosophus inquit intellectum esse sine materia, solum denotet quòd sit sine instrumento: quoniam peresse sine materia denotat remotionem eius, per quod formæ dicuntur intelligibiles potestate: huiusmodi nõ est instrumentum, sed propriè sumpta materia, ut est conspicuum. Non itaque Aristoteles solum instrumentum, uerùm materiam omnem propriè sumptam remouet ab intellectu. Quare cum Arist. agens de intellectu, qui est potestate, & diuina siue dianoëtica facultas dicitur, ei tribuat quòd non læditur à uehementi intelligibili, non sit mixtus cum corpore, non fiat qualis sit locus specierum, ei respondeat essentia rerum, sit uerè intelligibilis, sit separatus, sit sine materia, & nil commune habeat cum alijs: nisi omnia uelimus peruertere, cogimur asserere eum putasse intellectum esse abiunctum & immortalem. Et cum in contextu 17. incipiat uerba facere de intellectu agente, qui re uera est idem cum possibili, & sola ratione ac modo sese habendi distinctus: in contextu 20. colligit, quomodo eis conueniat æternitas; inquires separatus est, id quod uerè est, & id solum æternum est & immortale: quasi dicat, uera & propria eius natura est ea, quæ separata est, & ea sola æterna & immortalis est: quoniam cæteræ conditiones, habitus, & relationes ei conuenientes per coniunctionem cum corpore, omnes incipiunt & desinunt.

Perpenditur tertium caput de generatione

Animalium.

Cap. XIII.

D V B I T A T Philosophus de partibus animæ, & præsertim de mente, quo tempore, quomodo, & vnde eas recipiat homo: asserit omnes has partes peius conceptibus conuenire potestate, quàm actu: ex quo patet solutio primæ partis dif-

ficul-tatis

ficultatis, quando scilicet eas recipiamus. Pro solutione
 verò aliarum partium, quomodo, & vnde partes animæ
 recipiamus, vel cum ante fuerint, vel cum ante non fue-
 rint, vel quia extrinsecus adueniant, vel educantur è po-
 tentiâ materiæ; inquit minimè partes omnes animæ pos-
 se præcedere, & esse ante generationem prolis: probat,
 quia multarum operatio non est sine corpore, ideo nec
 partes illæ animæ sine corpore esse valent. Ex quo sequi-
 tur eas non posse extrinsecus aduenire, non enim valent
 aduenire sine corpore, cum nequeant à corpore separari;
 neque vnà cum corpore vt puta cum semine; quia semen
 est excrementum alimenti permutati, alimentum anima-
 lis animam non includit, sed est materia illius: sequitur
 itaque, vt sola mens extrinsecus adueniat, eaq; sola diui-
 na sit; & ratio est, quia cum eius actione nil commune
 habet actio corporis. Hæc Arist. ex quibus colligimus in-
 tellectum esse immortalem, tum perpendendo conclusio-
 nem, quæ est quòd intellectus venit de foris, quam repe-
 tit etiam in cap. 4. eiusdem libri; tum perpendendo ratio-
 nem, quia eius actio nil habet commune cum actione
 corporis; tum demum considerando id quod ei tribuitur,
 nempe vt ea sola pars diuina sit. Nec dicere valemus, quò
 loquatur de intellectu agente, quem putant esse Deum:
 quis enim adeò est stupidus, vt de Deo dubitet, an præ-
 cedat generationem hominis, vel ex semine educatur?
 Præterea dubitatio Aristotelis erat de partibus animæ:
 soluerat de nutriente, & sentiente, mox de tertia parte
 ea verba profert: Longè minus etiam est asserendum,
 quòd loquatur de intellectione, & secundo actu, vt non-
 nulli censent: quia Arist. loquitur de prima generatione
 pendente à genitura & semine, non de operatione siue
 secundo actu, vt patet de ortu aliarum animæ partium,
 de quo loquitur. Insuper ad id est referenda solutio, de
 quo

quo mota est dubitatio : dubitabat Aristoteles de partibus animæ, siue de actu primo, non de secundo. Id ipsum patet ex ratione, per quam ostendit eas posse, vel non posse extrinsecus accedere. At inquirunt nonnulli Aristotelem loqui de virtute & calore cœlestium corporum, cuius munere mens educitur è potentia materiæ : qui calor extrinsecus accedit, & ratione eius principij etiam mens ab eo pendens dicitur extrinsecus aduenire, quatenus educitur munere eius principij, quod à cœlo pendet, & extrinsecus aduenit. Et quambis cœlestis calor ad omnium animalium generationem conducat, præsertim tamen confert ad generationem hominis, & productionem mentis, veluti nobilioris : & ille calor ut dicitur venire de foris, ita etiam absoluta formatione dicitur separari à corpore formato, ut in eodem cap. inquit Aristoteles. Hæc viri docti imaginati sunt, qui nihil prætermiserunt ex eis, quæ excogitari possunt pro euitanda vi huius, & aliarum auctoritatum. Verum ut ea euasio maximè pugnat cum sententia Aristotelis, ita maximè confirmat sententiam nostram. Nam inquit Arist. de mente plurimum dubitât, quo tempore, quomodo, & vnde eam recipiant, omnes enim potètia prius haberi quàm actu necesse est, sed aut omnes innasci cum ante non fuerint, aut omnes cum ante fuerint, aut partim cum ante non fuerint, partim cum ante fuerint. Soluens ait, omnes ante fuisse dici non potest, quia multarum actio est cum corpore : reliquum itaque est, ut mens sola extrinsecus accedat, &c. Arist. de cæteris animæ partibus probat, quod non potuerint præfuisse, probat quod ipsæ formæ, non autem quod initium generationis earum, non possint extrinsecus siue cum semine, siue sine semine aduenire ; ut patet ex ratione, quam adducit : De mente secus se habere affirmat. Quare vult, & mentem præfuisse, & eam extrinsecus aduenire : alio-

quin de vno dubitaret, de alio solueret, de vno loqueretur in solutione pro aliis animæ partibus, de alio in solutione de mente. Accedit quod si mens esset materiata forma, deberet non à principio extrinsecus adueniente, sed à virtute genituræ maris produci: alioquin homo non generaret hominem. Et si ad calorem respiceremus à coelo pendentem, maximè deberemus dicere animas genitorum ex putri materia extrinsecus aduenire, cum non ex femine, sed ex calore coeli diffuso per elementa produceretur. Insuper Arist. dum loquitur de huiusmodi calore in eodem cap. eum ponit omnibus communem, cum dicat: inest enim in femine omnium, quod facit vt foecunda sint femina, videlicet quod calor vocatur; idq; non ignis, non talis facultas aliqua, sed spiritus, &c. In his verbis Arist. calorem illum, & coelestem virtutem omni semini communem affirmat: quare sibimet manifestè contradiceret, si ratione eius primò diceret solum mentem extrinsecus accedere, mox illam poneret communem omnibus. At inquit Aristotelem id asserere extrinsecus aduenire, de quo mox ait quod separatur à corpore; at separare à corpore tribuit origini & semini animæ, non animæ. Aberant proculdubio, quia manifesta est sententia Aristotelis, quod non mentis initium, sed mens ipsa præexistat, & extrinsecus accedat: & de ea rationem attulit, dum dixit, quia nil commune habet cum actione corporis, non de origine siue femine eius. Dum addunt, quod separari à corpore Arist. tribuit semini mentis, non menti. Respondéo verba Aristotelis tunc esse apprimè perplexa, & obscura: nos autem per cōspicua debemus explicare obscura, non è contra; manifestè dixit, & probauit primò mentem extrinsecus aduenire. Ea autem verba, quibus ipsi innituntur, hæc sunt. Corpus autem genituræ, in quo semen animarij principij contentum una prouenit, hoc quidem

quidem separabile à corpore; in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est quæ mens appellatur; hoc uerò inseparabile. Hoc genituræ semen dissoluitur, uersumq; in spiritum euanescit, cum naturam humidam & aqueam habeat. Hæc sunt uerba Arist. quæ dupliciter exponi possunt. Primò dicendo, quòd mens extrinsecus adueniens cum aliquo corpore nobis insinuat: nam etiam intelligentiæ coeli nunquã sine corpore sunt ex sententia Arist. in 12. Metaph. id autem corpus, cum quo mens nobis insinuat, absoluta hominis formatione separatur: & sic non de eodem loquitur, dum primò inquit mentem extrinsecus aduenire, & dum mox ait id corpus separari, quòd corpus nuncupatur semen animarij principij: ut nomen sit commune etiam semini aliarum animæ partiũ, sed modus est diuersus, hoc est semen quia in se mentem continet, aliud alio modo, ut iam prius semetipsum explicauit, per quam explicationem errare non debemus. Secundò explicari potest ille locus referendo separationem non ad corpus, sed ad mentem dicendo, quòd corpus genituræ, cū quo vnà prouenit semen animarij principij; mox subintelligatur, cuius animæ hoc quidem separabile est à corpore, quòd conuenit illis, in quibus diuina pars comprehenditur, qualis est mens, & cæt. Et hæc expositio, ut censeo, rector est. Subintelligitur autem id quòd dixi, nempe cuius animæ, ueluti notum: nam animæ fecerat mentionem in proximis uerbis, cum dixit. *ψυχῆς ἀρχῆς* hoc est principij ipsius animæ. Et expositio longè rector aptatur uerbis græcis quàm latinis ipsius Theodori. Sic itaq; nil in eo capite inuenitur, quòd explicatã ueritatem labefactet: immo quòd rectè assumptum non confirmet, mentẽ esse diuinam & immortalẽ. Et cum Arist. dicat omnes animæ partes prius esse potestate quàm actũ: Respondeo, uerum est, quòd in conce-

ptu prius sunt potestate quàm actus; ac uario modo: ideo etiam uario modo in eo deinde sunt actu, uel per educationem, uel per inductionem, ut ipsemet manifestat.

Perpenduntur uerba xij. Metaph. Cap. XIII.

DODECIMVS liber primæ philosophiæ, & cum 8. phys. & cum 3. de anima summopere est complicatus, ideo in eo quoque libro philosophus suam de mentis immortalitate sententiam patefecit. Nam cum in contex. 16. dixisset causas efficientes antecedere, formam uerò, quæ est ratio & tota essentia rei, esse simul cum effectu siue cum composito; in contex. 17. inquit, Si autem aliquid manet post scrutandum est: Quasi dicat, cum uniuersa rei forma sit simul cum composito & anima cum animali, adeò ut de tota nulla sit dubitatio; de parte animæ, an possit remanere & seruari post compositi dissolutionem, considerandum est: mox afferens suam de re hac sententiam inquit, in quibusdam enim nil prohibet, & cum dicat, nil prohibet, manifestat esse necessarium; quoniam in æternis esse & posse non differunt ex 3. phys. 32. De quo uerò nil prohibeat, mox manifestat inquiring, ut si anima huiusmodi est, non tota, sed intellectus, de omni namque anima id fieri nequit, Protulit itaque philosophus in hoc contextu ea, quæ sunt consentanea suæ sententiæ in 3. de anima latius explicatæ. Insuper in cont. 5. i. eandem ueritatem confirmauit: ibi loquitur de intellectione Dei, & cum mouisset difficultatem, quomodo in abiunctis id quod intelligitur sit compositum; soluens inquit, an indiuiduum est omne, quod materiam nõ habet, quemadmodum humanus intellectus. Per hæc uerba affirmat philosophus humanum intellectum & carere materia, & indiuiduum esse; nam hæc duo mutuo se consequuntur, ad quæ

quæ necessariò sequitur esse æternum & immortalem. Neque potest quis subterfugere referèdo hanc Aristotelis sententiam ad intellectum agentè: quoniam in eo contextu loquitur Arist. de intellectu Dei, & citatur exemplo nostri intellectus: exemplum autem debet esse quid distinctum ab eo, in cuius gratiã affertur, alioquin ex eodem inferretur idem. Neque etiam asserendum est Aristotelem tunc loqui de actu secundo, & de copulatione nostri intellectus cum intelligibili, quæ in individuo posita est, ut inquirunt nonnulli; quoniam Aristoteles inquit intellectum humanum carere materia: ideo si uel ipse, uel eius operatio indiuidua est, ex eo pendet, quia caret materia: cum itaque carere materia humano intellectui tribuatur ab Aristotele, etiam humano intellectui conueniet, ut contrario, ac insuper interitu careat.

Confirmatio ex libris de moribus. Cap. XV.

PHILOSOPHVS in libris de moribus intellectum esse diuinum & immortalem manifestissime præsupponit: nam asserit homini naturam esse conuenire felicitatem, quæ tamen ei minimè conueniret, nisi esset æternæ portiois particeps: felicitas enim est affectio rei diuinæ & immortalis, cuius cum ex mortalibus solus homo sit particeps, solus quoque homo est natus assequi felicitatem, solusque est natus attingere finem vltimum; & proximè necesse cum eo, cum quo proximè ea solùm necesse, quæ materia & corpore sunt soluta. Ideo in 12. metaph. 39. dixit eam optimam dispositionem, quæ Deo separatisque mentibus semper conuenit, nobis per aliquod tempus conuenire. Insuper quia humana mens est libera à materia, in suis quoque munerum functionibus libera refulget, suamque libertatem patefacit: est enim homo liber, & dominus suarum actionum,

190 D E A N T M
ut dicitur in 3. de moribus, præsertim cap. 5. Præterea cum
Aristoteles in 10. de moribus, de felicitate in contempla
tione posita loquatur, manifestè nostrum intellectum sta
tuit æternum: nam inquit in cap. 7. ac talis uita præstan
tior est quàm homini conueniat, non enim quate nus ho
mo, ita uiuit, sed quatenus quid diuinum in eo inest. Ne
que oportet, cum simus mortales, cogitare mortalia, sed
quatenus licet immortalè se reddere, omniaq; efficere,
ut ex præstantissimo, quod in nobis est, uitam traduca
mus: nã licet id mole sit paruum, ui tamen & precio om
nia longo interuallo excellit. Sic Aristoteles semper ei
dem ueritati consentanea profert: & cum in omnibus, in
quibus à Platone dissentit, consueuerit libentissimè eū
carpere & refellere, in attinentibus ad Animæ immorta
litate[m] nunquam id fecit; quamuis Plato animam im
mortalem manifestissimè statuerit & comprobarit. De
mum ut referunt Themistius in 3. de anima, & Plutar
chus in uita Dionis, & in consolatoria ad Apollonium,
Aristoteles construxit dialogum ad Eudemum: in quo
nedum asseruit intellectum esse æternum, uerum etiam,
ut ait Themistius, id firmioribus ostensionibus demon
strauit; adeo ut nemo rectè affectus, hac de re ambigere
uel suspicari debeat. Et præsertim cum considerauerit,
quàm obliquè sint uiæ, quàm inanes sint modi omnes;
quibus, qui secus censent, nituntur ab enumeratis ratio
nibus se explicare. Ipsi enim id faciunt quinque potissi
mum modis: uel referendo uerba Aristotelis ad intelle
ctum agentem, quem falsò putant esse Deum; uel ea re
ferendo ad intellectionem, siue ad secundum actum no
stri intellectus; uel tertio asserendo nostrum intellectu[m]
dici diuinum & abiunctum, non absolutè, sed facta com
paratione cum alijs animæ partibus; uel quarto, ut ait
Pomponatius, asserendo nostrum intellectu[m] esse di
uinum

uinum & immortalem, non ratione propria, sed ratione generis, nempe ratione æternarum mentium, cum quibus modo aliquo noster intellectus conuenit; vel demum asserendo quòd multa dicit Aristoteles, non de essentia nostri intellectus, vt forma hominis est, sed de eius præparatione, & facultate ad intelligibilia.

Quæ omnia tam longè à vero distant, vt superuacaneum sit in eorum reiectione diutius immorari. Nam sæpe Aristoteles affirmat, repetit, ostendit, intellectum hominis proprium, qui est particula animæ, non Deum, non intellectionem, non præparationem; insuper absolutè, & non facta comparatione esse antiquissimum, Diuinum, à materia solutum, indiuiduum, non permixtum cum corpore, extrinsecus aduenire, non reddi qualem, non interire, non lædi, nec pati vt sensus, non esse naturam, non attinere ad physicum, verè esse intelligibilem, nil habere commune cum aliis, esse similem menti positæ ab Anaxagora, separari vt æternum à mortali, non comprehendi ab vlla corporis parte, esse liberum, & demum foelicitate rui, ac participem esse conditionis Dei; in quibus si conuenit cum genere diuinarum mentium, iurè insolubiliter colligere valemus, ex sententia Aristotelis, cum esse æternum, & immortalem.

P E R O R A T I O.

IATISSIMA est animæ consideratio, & plurimas nobis offert digrediendi dubitandiq; opportunitates: ego autem ex infinita copia nõ nulla capita, & ea, vt censeo, potiora deprompsi; in quibus, vt mihi pro temporis angustia licuit, sum versatus, & quid de illis præsertim senserit Aristoteles, explicare conatus sum. Nec me latet Aristotelè superno lumine

mine destitutum, in omnibus conspicuā veritatem cōspicere non valuisse: Nos tamē ex oppositorum cognitione, & ex mutua eorum cōparatione colligere valeamus, quā obscura & lubrica sit humana philosophia, nisi per sacram Theologiā illustretur & dirigatur. Insuper valeamus secer nere munera nostræ fidei à muneribus humanæ rationis, & cognoscētes quā ea illustria & præclara sint, inde excitari ad humanorū negligentia, ad cultum Dei, ad gloriā Patris omnipotentis. Iudico profectò Aristotelem nouisse humanā mentem, diuinā esse & immortalem; censeo tamen in multis adnexis à vero recessisse: propterea, dum aliquid protuli, quod minus cū recta nostra religione consentiat, solū id feci, vt sententiā Aristotelis explicarem: nam pro seruanda veritate Christianæ fidei etiam mori, si oportuerit, paratus sum. In hac autem mea prima huius operis editione multa prætermittere coactus fui, quæ in alia limatiore plenioreq; editione superaddere non recusabo. Interim hæc iudicio eorum subiici volo, non qui ab affectibus ducti, perinde ac cæci, nil iudicare valent; sed qui simul sapientia & animi candore ornati, nil nisi rectum & frugiferum proferre consueuerunt.

Quæ in his libris approbantur, viris ingenuis assertionum loco publicę disputationis gratia proponuntur, & fiet Patauij sub foelicibus auspiciis Magnifici ac generosi viri D. SANCTIFLORII MVNDELLAE Brixientis in Magnifica Philosophorum ac Medicorum vniuersitate Viçe rectoris substituti præclarissimi. Anno M. D. LXXV. Mense Junio Die Hora.

F I N I S

INDEX OMNIUM
CAPITVM, QVAE IN HOC
OPERE CONTINENTVR.

Capita Primi Libri.

I XORDIVM libri. Cap. 1.	pag. 1
De qua anima sit agendum. Cap. 2.	3
Qualis sit anima consideratio. Cap. 3.	4
Quem locum sibi vendicet in Naturali Philosophia ani- ma consideratio. Cap. 4.	7
Exploduntur nonnulli errores, & una instantia dissolvi- tur. Cap. 5.	9
De praestantia cognitionis anima. Cap. 6.	11
De difficultate cognitionis anima. Cap. 7.	14
Antiquorum de Anima opiniones. Cap. 8.	15
Animam non esse corpus. Cap. 9.	18
Quòd anima non sit accidens. Cap. 10.	20
Ostenditur adhuc animam accidens esse minimè posse. Cap. 11.	22

Cc Capita

Capita Secundi Libri.

 NIMIA est forma, actus, atque perfectio.	
Cap. 1.	pag. 25
Quid per primum, & quid per secundum actum intelligere debeamus. Cap. 2.	27
Solutio nonnullarum de actu secundo difficultatum. Cap. 3.	29
Anima definitio. Cap. 4.	31
An rectè anima dicatur prima perfectio. Cap. 5.	32
Anima cur dicatur perfectio corporis physici, Cap. 6.	34
Anima quomodo sit perfectio corporis instrumentarij. Cap. 7.	35
Anima quomodo sit perfectio corporis potentia vitam ha- bentis. Cap. 8.	37
Corpus animatum cur potentia viuum, & non actu di- catur. Cap. 9.	39
An amba differentia in Anima definitione accepta, nem- pe instrumentarium, & potentia viuum, eadem di- uersaeue existant. Cap. 10.	40
Anima definitio an cælorum ac demonum animis con- ueniat. Cap. 11.	42
Anima definitio an humana anima à corpore soluta con- ueniat. Cap. 12.	43
Anima definitionem ab Aristotele rectè traditam fuis- se confirmatur. Cap. 13.	45

Capita

Capita tertij Libri

A NIMA est primum vita principium, primaq; causa in triplici genere causa. Cap. 1. pag. 47	
Vita quotuplex sit. Cap. 2.	48
De numero facultatum anima. Cap. 3.	49
Anima facultates an ab essentia anima realiter, an ra- tione tantummodo distinguantur. Cap. 4.	51
Solutio nonnullarum dubitationum facultates anima ab anima essentia realiter distingui comprobantium. Cap. 5.	53
De vitali facultate quid senserit Aristoteles. Cap. 6.	
Pagina.	56
Solutio nonnullarum difficultatum de vitali facultate, ubi eam à naturali minimè distinctam esse demonstra- tur Cap. 7.	57
Quae anima facultas valeat seorsum ab alijs reperiri. Cap. 8.	59
De facultate appetente, quotuplex sit, & quibus conue- niat. Cap. 9.	61
Dubia nonnulla ad appetitum pertinentia, unà cum eo- rum solutionibus. Cap. 10.	63
Anima an sit tota in quavis parte, multa referuntur opi- niones. Cap. 11.	65
Predictae opiniones reijciuntur. Cap. 12.	67
Dubitationis secundum Auctoris mentem solutio, quomo- do	

do *Anima tota in toto, & tota in quavis parte, nec-
non pars in parte esse dicatur.* Cap. 13. pag. 69

Capita Quarti Libri.

N utritionem ab Anima provenire. Cap. 1.	72
De alimento. Cap. 2.	74
De conditionibus alimenti. Cap. 3.	76
Alimentum quomodo simile reddatur. Cap. 4.	78
Opera Anima nutrientis. Cap. 5.	81
Quomodo per totā vitæ durationē nutriamur. Cap. 6.	83
Planta quomodo nutriantur. Cap. 7.	84
De Plantis absurda quadam antiquorum opiniones re- futantur. Cap. 8.	86
De fame & siti. Cap. 9.	87
Explicatio definitionum famis, & sitis. Cap. 10.	89
Alimenti sensus quinam existat. Cap. 11.	92
De instrumentis Anima nutrientis. Cap. 12.	94

Capita Quinti Libri.

D E attinentibus ad intentionem, & ordinem. Cap. 1.	pagina 96
Diuisio sensibilibus, & declaratio sensibilis proprij. Cap. 2.	98
An sensus decipiantur in cognitione sensibilis proprij: opinio prima. Cap. 3.	pag. 100
	An

<i>An sensus decipiantur, opiniones aliorum. Cap. 4.</i>	102
<i>Difficultatis proposita secundum Auctoris mentem dissolutio. Cap. 5.</i>	104
<i>De communibus sensibilibus. Cap. 6.</i>	106
<i>An sensilia communia sint sensilia per se. Cap. 7.</i>	107
<i>Dubitationum sensilia communia non per se, sed per accidens sentiri comprobantium, dissolutio. Cap. 8.</i>	108
<i>De numero communium sensilium. Cap. 9.</i>	110
<i>De sensilibus ex accidente. Cap. 10.</i>	112
<i>An sensilia per accidens sentiantur à brutis. Cap. 11.</i>	113
<i>Quomodo sensuum sit pati. Cap. 12.</i>	115
<i>Quo se habeant sensus ad munus sentiendi. Cap. 13.</i>	118
<i>Quomodo animalia per sensus sentiant. Cap. 14.</i>	119
<i>Sententia propria Auctoris. Cap. 15.</i>	121

Capita Sexti Libri.

C <i>VR primò de sensu visus agatur. Cap. 1.</i>	124
<i>De obiecto visus. Cap. 2.</i>	127
<i>Lumen cur requiratur in visione, opiniones aliorum. Cap. 3.</i>	129
<i>Propria Auctoris opinio, difficultatisq; proposita dissolutio. Cap. 4.</i>	130
<i>Lumen requiri ob medium. Cap. 5.</i>	133
<i>Lumen requiri ex parte oculorum. Cap. 6.</i>	135
<i>De auditu, eiusq; præstantia. Cap. 7.</i>	138
<i>Visum, & auditui, & cæteris sensibus quinque de causis præferendum. Cap. 8.</i>	139

De re-

De reliquis sensibus, & externorum sensuum numero.

Cap. 9. pag. 141

De sensibus internis. Cap. 10. 144

De internorum sensuum numero, opinio prima.

Cap. 11. 147

De numero internorum sensuum, opinio secunda.

Cap. 12 148

De numero internorum sensuum, opinio tertia.

Cap. 13. 150

De numero internorum sensuum, Averrois opinio.

Cap. 14. 152

De numero internorum sensuum, opinio approbanda.

Cap. 15. 154

Capita septimi Libri.

*E. intellectu differendum proponitur, humanaq;
mentis immortalitas ex varijs Aristotelis au-
thoritatibus inuestigatur.* Cap. 1. 157

*Ex primo de partibus animalium, ratio prima pro hu-
mana mentis immortalitate.* Cap. 2. 158

Ex eodem primo de partibus, alia ratio. Cap. 3. 163

*Ratio tertia ex eodem primo de partibus animalium de-
prompta.* Cap. 4. 169

Ratio quarta ex primo de partibus animalium desumpta.
Cap. 5. 173

*Loca nonnulla ex primo de anima, humana mentis immor-
talitati*

I N D E X.

<i>talitati fruuentia perpenduntur. Cap. 6.</i>	175
<i>Verba undecimi contextus secundi de Anima humana mentis immortalitatem significantia perpenduntur. Cap. 7.</i>	178
<i>Perpenditur contextus 21. secundi de anima. Cap. 8.</i>	179
<i>Ex tertio de Anima humani intellectus aternitas colligitur. Cap. 9.</i>	183
<i>Perpenditur sextus contextus tertij de anima. Cap. 10.</i>	185
<i>Perpenditur contextus septimus tertij de anima. Cap. 11.</i>	187
<i>Pagina</i>	187
<i>Ex alijs tertij de anima contextibus eadem sententia de humani intellectus aternitate confirmatur. Cap. 12.</i>	189
<i>Pagina</i>	189
<i>Perpenditur tertium caput de generatione animalium. Cap. 13.</i>	191
<i>Perpenduntur verba xy. Metaphysica. Cap. 14.</i>	196
<i>Confirmatur humani intellectus aternitas ex libris de Moribus. Cap. 15.</i>	197
<i>Peroratio totius operis.</i>	199

F I N I S.

